

BAHAR CUMAY qızı CƏFƏROVA

ENGLISH

BAHAR CUMAY qızı CƏFƏROVA

ENGLISH

**(İxtisası ingilis dili olmayan ali məktəblərin
I kurs tələbələri üçün dərslik)**

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin
03.08.09 tarixli 947 sayılı qərarı ilə nəşr olunur.

BAKI - 2009

Elmi redaktor:

Azərbaycan Dillər Universitetinin
elmi işlər üzrə prorektoru,
filologiya elmləri doktoru, professor

YUNUSOV DÜNYAMİN NURQƏLƏM oğlu

Rəyçilər:

Azərbaycan Dillər Universitetinin İngilis dilinin
leksikası və ölkəşünaslıq kafedrasının müdiri,
filologiya elmləri doktoru, professor
Qızıyeva Məsməxanım Yusif qızı

Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universitetinin
Əcnəbi dillər kafedrasının müdiri, dosent
Rəhimov Rafiq Əkrəm oğlu

Azərbaycan Dillər Universitetinin İngilis dilinin
qrammatikası kafedrasının baş müəllimi
Mahmudova Şəfaqət Abdulla qızı

Cəfərova B.C. English. Ali məktəblər üçün dərslik.
– Bakı. –2009 . –244 səh.

Oxuculara təqdim olunan bu dərslik ixtisası ingilis dili olmayan ali məktəblərin I kurs tələbələri üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Dərslik giriş kursundan, əsas kurs, tapşırıqlardan, ibarətdir. Söz ehtiyatını zənginləşdirmək məqsədi ilə hər bir mətnin sonunda yeni sözlər və çalışmalar verilmişdir. Həmçinin sonda əlavə materiallar və tapşırıqlar verilmişdir. Dərslikdən ingilis dilini yeni öyrənənlər, şagirdlər, tələbələr, magistrələr, aspirantlar və müəllimlər də istifadə edə bilərlər. Dərslik ixtisası ingilis dili olmayan ali məktəblərin dərs planı əsasında tərtib edilmişdir.

ÖN SÖZ

Bu dərslik ixtisası İngilis dili olmayan, Azərbaycan dilində təhsil alan tələbələr üçün nəzərdə tutulmuşdur. Dərslik bu tipli ali təhsil müəssisələrinin tədris planı əsasında tərtib edilmişdir.

Bu qəbildən olan ənənəvi dərsliklərdən fərqli olaraq burada giriş kursu, yəni ayrı-ayrı hərfnlər, bir hərfin müxtəlif mövqələrdə bir neçə cür oxunuşu, hər hansı bir saitın və ya samitin tələffüz məxrəci, söz vurğusu, intonasiya, qalxan ton və s. fonetik hadisələr geniş şəkildə daxil edilməmişdir. Biz bunların izahını onunla bağlayırıq ki, birincisi, ali məktəbin birinci kursuna daxil olan tələbə orta məktəbdə xarici dil (İngilis dili) dərsləri keçmiş və öyrəndiyi/öyrətdiyi dilin fonetik quruluşuna, oxu qaydalarına ... müəyyən dərəcədə bələddir, lüğətdən istifadə etməyi bacarır; ikincisi, uzun illərin təcrübəsi göstərir ki, ilkin mərhələdə (orta məktəbdə) fonetik məqamların öyrədilməsi maraqlı doğurduğu halda, ali məktəbdə yenə də hərfnlər, hərf birləşmələrinin oxu qaydaları (İngilis dilindəki 26 hərfin, 44 səsin, hər səsin tələffüz məxrəcinin ayrılıqda təkrarən öyrədilməsi və s. səbəblərdən tələbənin orta məktəbdə öyrəndiyi qaydalar) ali məktəbdə bir neçə ay təkrarlanır və bu da tələbənin xarici dilə olan maraqlı dairəsini bir növ azaldır. Nəticədə ali məktəbin tələbəsi öz ixtisasına dair İngilis dilli mutəxəssislərlə söhbət aparmaqda çətinlik çəkir, öz peşəsinə aid xarici ədəbiyyatdan istifadə edə bilmir, hətta ixtisasına çox gözəl yiyələndiyi halda belə beynəlxalq görüşlərdə, yığıncaqlarda, konfranslarda iştirak etməkdən, xarici ölkələrin nümayəndələri ilə ixtisasına dair fikir mübadiləsi aparmaqdan ehtiyat edir. Üçüncüsü, dərslik ali məktəb auditoriyasında tədris olunmaq üçün nəzərdə tutulduğundan dərslərin aparıcısı olan müəllimin məsuliyyətini artırır. Ona görə də giriş kursuna daxil edilməyən məqamların, eləcə də dərslikdə öz əksini tapmayan hər hansı qrammatik qaydanın, leksik şərhin, tələffüz normasının və s. yeri

gəldikcə izahı müəllimin öhdəsinə buraxılır.

Dərsləkdə bilərəkdən transkripsiya işarələri verilməmişdir. Bu onunla bağlıdır ki, 1) xarici ölkələrdə (ana dili ingilis dili olan və olmayan şagird və tələbələr üçün hazırlanmış) nəşr olunmuş dərsləklər və dərslərsəitslərləndə də transkripsiya işarələri verilmir; 2) düzgün oxu vərdişləri nə qədər təkmilləşdirilsə də transkripsiya işarələri tələbəyə, yəni dili öyrənənə ikinci bir dil kimi görünür və onu daha keyfiyyətli öyrənmək meylindən müəyyən qədər soyudur; 3) tələbə bu dili təkbəşinə öyrənmir, bu işi tələbə müəllimlə birlikdə və ya tələbənin istifadə etdiyi müxtəlif lüğətlərlə yerinə yetirir.

Dərsləyin qarşısında duran əsas məqsəd orta məktəbdə qazanılmış bacarıqların əsasında tələbələrə xüsusi halda gündəlik həyatla bağlı praktik dil vərdişlərini aşılamaqdır.

Dərsləkdən ingilis dilini yeni öyrənənlər, şagirdlər, magistrələr, aspirant və dissertantlar, eləcə də müəllimlər istifadə edə bilərlər.

Şübhəsiz ki, dərsləkdə müəyyən qüsurlar olmamış deyildir. Dərsləkdə olan qüsurları və onun keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması üçün veriləcək faydalı məsləhətlərə görə qabaqcadan bütün oxucularına minnətdarlığımı bildirirəm.

Müəllif

GİRİŞ KURSU

---

*INTRODUCTORU
COURSE*

İNGİLİS DİLİ HAQQINDA MƏLUMAT

İngilis dili geneoloji bölgüyə əsasən Hind-Avropa dilləri ailəsinin german qrupuna daxildir.

Bu dil müxtəlif etnik qrupların Böyük Britaniya adalarında çarpazlaşması və yerləşməsi şəraitində təşəkkül tapmış və öz inkişafı prosesində uzun və mürəkkəb bir yol keçmişdir.

İngilis dilinin yaranma tarixi üç dövrə bölünür.

1. Qədim İngilis dili dövrü – V əsrdən XI əsrin sonuna qədər (449-1100) german tayfaları Britaniya adalarını fəth etmişdir. Bu dövrdə ingilis dili german dillərinin güclü təzyiqi və təsirinə məruz qalmış, german dillərində danışan gəlmə tayfaların dili hakim mövqə tutmuşdur.

Müasir ingilis dili Britaniya adalarını fəth etmiş german tayfalarının dili əsasında təşəkkül tapmağa başlamışdır. Müasir ingilis dilinin german dilləri qrupuna daxil olması bununla izah edilir. Məsələn:

brider – brother – qardaş
winter – winter – qış
alt – old – qocaq köhnə

2. Orta ingilis dili dövrü – XI əsrin sonlarından XV əsrin sonlarına qədər olan dövrü əhatə edir. Bu dövrə fransız dilində danışan normanların İngiltərəni fəth etməsi ilə xarakterikdir. Bu da ingilis dilinə öz təsirini göstərmiş, müasir ingilis dilində işlənən külli miqdarda fransız sözləri ingilis dilinin lüğət fonduna daxil olmuşdur. Məsələn:

cause – səbəb
chief – rəis, başçı

3. Yeni ingilis dili dövrü – XV əsrin sonlarından hal-hazır qədər olan dövrü əhatə edir.

Hər üç dövr inigils dilinin normalaşması, sabitləşməsi və zənginləşməsində böyük rol oynamışdır. Bu dil zaman keçdikcə dəyişmiş və təkmilləşmişdir.

Hazırda ingilis ədəbi dilinin əsasını London dialekti təşkil edir.

FONETİKA HAQQINDA ÜMUMİ MƏLUMAT

Fonetika yunanca phone – səs, tike – elm, bilik deməkdir. Bu, dilçiliyin bir bölməsi olub, dilin əsas qanunlarından, fonetik sistemindən bəhs edir.

Fonetika iki şöbəyə ayrılır: ümumi və xüsusi.

Ümumi fonetika bir neçə dilin səslərinin ümumi akustik və fizioloji xüsusiyyətlərindən, onların təsnifindən, vurğu, heca, intonasiya və sairədən bəhs edirsə, xüsusi fonetika konkret bir dilin səs tərkibindən və bu dildəki səslərin xüsusiyyətindən bəhs edir. Hər hansı bir dili öyrənmək üçün əvvəlcə onun səs sistemini, söz vurğusunu və intonasiyasını öyrənmək lazımdır.

I DƏRS (LESSON I)

İNGİLİS SAİT VƏ SAMİTLƏRİNİN XARAKTERİSTİKASI

İngilis dilində 26 hərf, 44 səs vardır. 44 səs 26 hərf və hərf birləşmələri ilə əks olunur. 20 saitdən 12 monoftonq (təksəsli), 8 isə diftonqdur (ikisəsli). Bu onunla izah olunur ki, eyni bir hərf söz tərkibində tutduğu mövqedən asılı olaraq 2, 3 və ya 4 cür oxunur.

Müasir ingilis dilində saıtlərin yaranmasında dilin və alt çənənin xüsusi rolu vardır. Dilin və alt çənənin vəziyyətindən asılı olaraq saıtlərlə iki yerə bölünür:

- 1) *açıq saıtlərlə,*
- 2) *qapalı saıtlərlə.*

Bir çox dünya dillərindən fərqli olaraq ingilis dilində kəmiyyətə görə saıtlərlə iki cür olur:

- 1) *qısa saıtlərlə,*
- 2) *uzun saıtlərlə.*

Saitin uzunluğu qoşa nöqtə ilə işarə olunur [u:]: [ı:]

İngilis dilində 24 samit fonem (səs) vardır. Səs tellərinin vəziyyətinə görə samitlərlə iki yerə bölünür:

- 1) *kar samitlərlə,*
- 2) *cingiltili samitlərlə.*

İngilis dilində 15 cingiltili

[b], [d], [g], [m], [ŋ], [v], [ð], [z], [ʒ],[dʒ], [r], [j], [w], [l]

və 9 kar

[p], [t], [k], [f], [θ], [s], [ʃ], [h], [tʃ]

samit vardır.

Heca

İngilis dilində sait hərflərin oxunuşu onun söz tərkibində tutduğu mövqedən (vurğulu, vurğusuz), hecanın növündən (açıq və ya qapalı olmasından) asılıdır.

Hecanın növü vurğulu saيتدən sonra hansı hərfin gəlməsi ilə müəyyən olunur.

I tip heca. Sonu saitle bitən hecalara *açıq heca* deyilir:

tea [ti:] – çay
me [mi:] – mənə, məni.

Sonu oxunmayan *e* hərfi ilə bitən hecaya *şərti açıq heca* deyilir:

place [pleis] – yer, ev, yurd
late [leit] – gec

II tip heca. Sonu samitle (*r* hərfindən başqa) bitən hecalara *qapalı heca* deyilir.

shelf [ʃelf] – rəf
bed [bed] – çarpayı

Vurğulu açıq və şərti hecada saitle əlifbada adlandırıldığı kimi, qapalı hecada isə qısa tələffüz olunur.

y hərfi isə [i] səsi kimi tələffüz olunur.
Məsələn:

myth [miθ] – mif
very [veri] – çox

III tip heca. Sonu *r* (*a:*) hərfi ilə bitən hecalara II tip heca deyilir. Məsələn:

fork [fɔ:k] – çəngəl
range [reɪndʒ] – cərgə

IV tip heca. Tərkibində mütləq *r* hərfi olan hecalar IV tip heca adlanır. Bu tip hecada *r* hərfi iki sait arasında (care, dare) və ya iki sait birləşməsindən (near, cheer) sonra işlənir. IV tip hecada *r* hərfi saiddən əvvəl (*e*-dən başqa) oxunur. Məsələn:

Mary ['mæəri] – Meri
during [dʒuəriŋ] - ərzində

Vurğu

Sözdəki hecalardan və cümlədəki sözlərdən birinin digərinə nisbətən qüvvətli deyilməsi vurğu adlanır.

İngilis dilində vurğunun xüsusi rolu vardır. Vurğu ['] işarəsi ilə ifadə olunur və vurğulu hecadan əvvəl qoyulur. İngilis dilində vurğu, əsasən sözün birinci hecası üzərinə düşür: date, apple, etc.

Çoxhecalı sözlərdə iki vurğu olur:

- 1) əsas vurğu,
- 2) ikinci dərəcəli vurğu.

Əsas vurğu vurğulu hecadan əvvəl yuxarıdan, ikinci dərəcəli vurğu isə vurğulu hecadan qabaq aşağıdan qoyulur:

importunity [ɪmp :ˈtju:niti]

İngilis dilində əvəzlilər, sözlönləri, köməkçi sözlər vurğu qəbul etmir.

İngilis dili cümləsində, bir qayda olaraq, əsas məna daşıyan sözlər (isim, sifət, say, zərf, işarə və sual əvəzliləri, əsas məna daşıyan fellər) vurğulu olur; köməkçi sözlər (artikl, bağlayıcı, söz önləri, köməkçi və modal fellər), şəxs və yiyəlik əvəzliləri, bağlayıcı fellər isə vurğusuz olur. Lakin köməkçi fellər ümumi sual cümlələrində və qısa cavablarda vurğulu olur.

II DƏRS (LESSON 2)

[see: §1-6 of Grammar reference for details]

VURĞULU SAİTLƏRİN DÜZGÜN OXUNUŞU

İngilis dilində saitlər *a* [ei], *e* [i:], *i* [aɪ], *o* [ou], *u* [ju:], *y* [waɪ] hecanın növündən asılı olaraq müxtəlif cür oxunuşa malikdirlər.

Aa [ei]

1) Qapalı heca - [æ]

tap [tæp] – kran

map [mæp] – xəritə

man [mæn] – adam, kişi

2) Açıq heca - [eɪ]

take [teɪk] – götürmək, almaq

make [meɪk] – etmək

cake [keɪk] – keks, pirojna

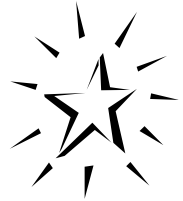

3) *r*-dən əvvəl + samit və ya sonu *r* - [a:] hərfi ilə bitən heca:

far [fa:] – uzaq

star [sta:] – ulduz

farm [fa:m] – ferma

4) *r*-dan əvvəl və ya *r*-dən əvvəl + başqa saitlər - [ɛə]

care [keə] – qayğı

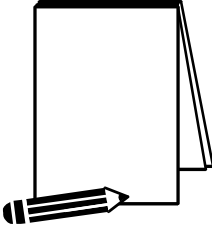
hare [heə] – dovşan

vary [ˈveəri] – dəyişdirmək

Oo [ou]

1) Qapalı heca - [ɔ:]

hot [hɒt] – isti
rod [rɒd] – çubuq
fog [fɒg] – duman

2) Açıq heca - [ou]

nose [nəʊz] – burun
rose [rəʊz] – gül
note [nəʊt] – 1.kağız, qısa məktub;
2.qeyd; 3.xəbər, nişan

3) *r*-dən əvvəl + samit və ya sonda
gələn *r*-nin qarşısında [ɔ:]

or [ɔ:] – və ya
fork [fɔ:k] – çəngəl
sport [spɔ:t] – idman

4) *r*-dən əvvəl [ɔ:]

ore [ɔ:] – filiz, külçə
more [mɔ:] – daha, daha çox
store [stɔ:] – ehtiyat, mağaza

Oxu çalışması

save	bag	log	stove	car	cort	
cave	flag	dog	stone	far	fort	
late	cat	hog	cone	arc	for	
lake	rat	not	no	park	or	
	far	—	fare	sport	—	snore
	star	—	stare	sort	—	store
	dark	—	dare	form	—	for

III DƏRS (LESSON 3)

[see: §7, 25, 26 of Grammar reference for details]

SAİTLƏRİN OXUNUŞU

Ee [i:]

(açıq və şərti açıq hecalarda *ee*, *ea* sait birləşmələrində)

1) Qapalı heca - [e]:

ten [ten] – on

men [men] – kişilər

pen [pen] – qələm

2) Açıq heca - [i:]

he [hi:] – o

Pete [pi:t] – Pit, Petya

mete [mi:t] – sərhəd işarəsi

3) *r*-dən əvvəl + samit və ya sonunda gələn *r*-nin qarşısında [ə:]

her [hə:] – onun

term [tə:m] – semestr

stern [stə:n] – ciddi, tələbkar

4) *r*-dən əvvəl [iə]

here [hiə] – bura

mere [miə] – adi

Müstəsna halda: there [ðeə] – ora, oraya

Ii [ai]

1) Qapalı heca - [i]:

big [biɔ] – böyük

pin [piɪn] - sancaq

hit [hit] – vurmaq, zərbə endirmək

- 2) Açığı heca - [aɪ]
 time [taɪm] – vaxt
 pine [paɪn] – şam, şam ağacı
 nine [naɪn] – doqquz

- 3) *r*-dən əvvəl + samit və ya sonda gələn *r*-nin qarşısında [ə:]:

girl [gə:l] – qız
 fir [fə:] – küknar

- 4) *r*-dən əvvəl [aɪə]
 fire [ˈfaɪə] – od, işıq
 wire [waɪə] – məftil, tel

Uu [ju:]

- 1) Qapalı heca - [ʌ]:
 cup [kʌp] – fincan
 cub [kʌb] - bala (heyvan balası)
 but [bʌt] – lakin, ancaq, amma

- 2) Açığı heca - [ju:]
 tube [tju:b] – 1) boru;
 2) tubik
 cube [cju:b] – kub
 tune [tju:n] – melodiya

- 3) *r*-dən əvvəl + samit və ya sonda gələn *r*-nin qarşısında [ə:]:
 fur [fə:] – dəri, xəz
 turn [tə:n] – 1) döngə, 2) dönmək, çevrilmək
 burn [bə:n] – yandırmaq

- 4) *r*-nin qarşısında [juə]
 pure [pjue] – təmiz, saf
 cure [kjue] – sağaltmaq, qayğısına qalmaq

Yy [wɑɪ]

- 1) Qapalı hecada – [ɪ]:
myth [mɪθ] – 1) əsətir, 2) əfsənə, uydurma
lyhx [lɪks] – vəşaq (çöl pişiyinə oxşar yırtıcı heyvan)
  - 2) Açıq hecada – [aɪ]
my [maɪ] – mənim
type [taɪp] – tip, sinif, növ
  - 3) r-dən əvvəl + samit [ə:]:
bird [bɜ:d] – quş
birch [bɜ:tʃ] – ağcaqayın
  - 4) y hərfi sözün əvvəlində saitdən əvvəl
[j] kimi oxunur:
yes [jes] – bəli
yell [jel] – qışqırıq, çığırıtı
- Vurğusuz vəziyyətdə [ɪ]:
fifty [ˈfɪftɪ] – əlli
happy [ˈhæpɪ] – xəşbəxt
foggy [ˈfɒɡɪ] – dumanlı

Oxu çalışması

pen – pan	time – type	her – here
men – man	dine – my	term – mere
ten – tank	fine – cry	first – fire
beg – bag	line – try	dirt – tire
fir – fern – fur	turn – cure	
bird – stern – turn	burn – pure	

4 tip hecada saitlərin oxunuşunu göstərən cədvəl

Hecanın növləri	Hərflər					
	a [ei]	o [ou]	e [i:]	i [ai]	y [wai]	u [ju:]
I Qapalı heca (qısa səs)	[æ] tap	[ɔ] on	[e] pen	[i] big	[i] myth	[ʌ] bus
II Açıq heca (əlifba- da adlandırıldığı kimi)	[ei] take	[ou] hope	[i:] he	[ai] pipe	[ai] my	[ju:] tube
III <i>r</i> -dən əvvəl sait (uzun səs)	[a:] part	[ɔ:] fork	[ə:] her	[ə:] fir	[ə:] burd	[ə:] turn
IV <i>r</i> -dən əvvəl sait	[ɛə] care	[ɔ:] more	[iə] here	[aiə] fire	[aiə] tire	[juə] cure

IV DƏRS (LESSON 4)

[see: §8 of Grammar reference for details]

SAİTLƏRİN VURĞUSUZ MÖVQEDƏ OXUNUŞU

[*e, i, y*] fonemləri vurğusuz hecada

darkness [ˈda:knɪs] – qaranlıq

begin [bɪˈɡɪn] – başlamaq

happy [ˈhæpɪ] – xoşbəxt

[a, o, u] fonemləri və *or, er* fonem birləşmələri [ə] səsinə verir

husband [ˈhʌzbənd] – ər
freedom [ˈfri:dəm] – azadlıq
upon [əˈpɒn] – üstündə, üzərində,
-da, -də
doctor [ˈdɒktə] – həkim
better [ˈbetə] – daha yaxşı

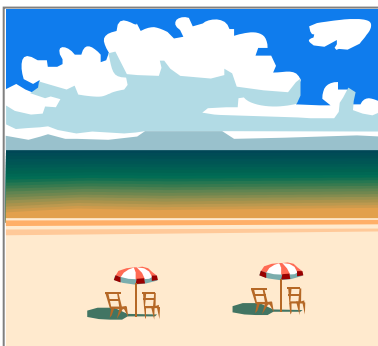
[o, e, i] fonemlərindən sonra *l, m, n* gəldikdə vurğusuz hecə bəzən oxunurlar:

lesson [ˈlesn] – dərs
open [ˈoʊpn] – açmaq
pencil [ˈpensl] – karandaş

ee, ea, oo, ai, ou, ay, ow sait birləşmələrinin oxunuşu:

ee [i:]

tree [tri:] – ağac
street [stri:t] – küçə
see [si:] – görmək
meet [mi:t] – qarşılaşmaq

ea [i:]

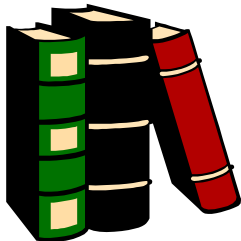
tea [ti:] – çay
team [ti:m] – komanda (idman)
sea [si:] – dəniz
meat [mi:t] – ət

oo [u:]

spoon [spu:n] – qaşığıq

moon [mu:n] – ay

tool [tu:l] – alət

oo+k [u]

book [buk] – kitab

look [luk] – baxmaq

took [tuk] – götürmək

ai [ei]

rain [reɪn] – yağış

pain [peɪn] – ağrı

main [meɪn] – əsas

ay [ei]

day [deɪ] – gün

play [pleɪ] – oynamaq

stay [steɪ] – qalmaq

ou [au]

house [haus] – ev

mouse [maʊs] – siçan

out [aʊt] – -dan, -dən, görə

ow [au]

town [taʊn] – şəhər

brown [braʊn] – qəhvəyi

down [daʊn] – aşağı, aşağıda kənarında, xaricində

Qeyd: *ow* birləşməsi bəzən [ou] kimi oxunur, ona görə də sözü tələffüz edərkən lüğətlə yoxlamalı

Oxu çalışması

bee – teach
free – beach
flee – lead
feed – bead

soon – nook
loom – hook
boom – brook
noon – look

mount
found
a'bout
a'loud

plain
lain
tail
fail

may
gay
fay
ay

V DƏRS (LESSON 5)

HƏRF BİRLƏŞMƏLƏRİNİN OXUNUŞU

oa, ew, oi, oy, au, aw hərf birləşmələrinin oxunuşu:

oa [ou]

coat [kout] – palto
boat [bout] – qayıq
load [loud] – yük
loaf [louf] – bulka

ew [ju:]

new [nju:] – yeni
few [fju:] – az
dew [dju:] – şəh, şəbnəm

oi [ɔɪ]

coin [kɔɪn] – pul, sikkə

oil [ɔɪl] – neft

boil [bɔɪl] – qaynatmaq

au [ɔ:]

autocar [ˈɔ:toukɑ:] – avtomobil

august [ˈɔ:gəst] – avqust

author [ˈɔ:θə] – müəllif, yazıçı

oy [ɔɪ]

boy [bɔɪ] – oğlan

toy [tɔɪ] – oyuncaq

joy [dʒɔɪ] – sevinc,

aw [ɔ:]

saw [sɔ:] – görmək (to see felinin
keçmiş zaman forması)

awful [ˈɔ:ful] – dəhşətli

dawn [dɔ:n] – dan, sübh, şadlıq, fərəh

Oxu çalışması

soil

moist

floy

boam

road

toad

fawn

mew

author

Bəzi sait birləşmələrinin samitlərlə oxunuşu:

a+ll [ɔ:]

all [ɔ:l] – bütün, hamı
tall [tɔ:l] – yüksək, hündür
ball [bɔ:l] – top

a+lk [ɔ:]

talk [tɔ:k] – danışmaq
chalk [tʃɔ:k] – təbaşir
balk [bɔ:k] – tir

a+ss [a:s]

grass [gra:s] – ot
glass [gla:s] – şüşə
pass [pa:s] – keçmək,
ötmək, ötürmək

a+sk [a:sk]

task [ta:sk] – tapşırıq
ask [a:sk] – soruşmaq
flask [fla:sk] – kolba, flakon

a+st [a:st]

fast [fa:st] – sürətli, iti, cəld
last [la:st] – axırıncı, keçmiş

wa [wə]

want [wɒnt] – istəmək
was [wɒz] – to be felinin
keçmiş zaman forması
wash [wɒʃ] – yuyunmaq

wa+r sözün sonunda və ya samitdən əvvəl [wɔ:]

warm [wɔ:m] – isti
war [wɔ:] – müharibə
warn [wɔ:n] – xəbərdarlıq etmək

wo+r samitdən əvvəl [wə:]

work [wɔ:k] – iş
word [wɔ:d] – söz
worm [wɔ:m] – qurd, soxulcan

igh [aɪ]

high [haɪ] – hündür
night [naɪt] – gecə
light [laɪt] – işıq

VI DƏRS (LESSON 6)

[see: §9 of Grammar reference for details]

SAMİTLƏRİN OXUNUŞU

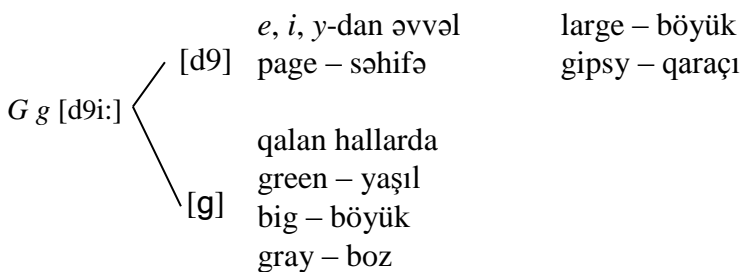
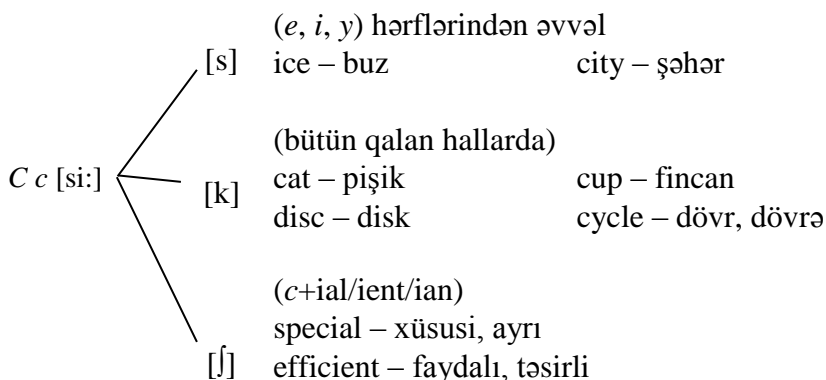
Hərf	Səs		
<i>B b</i> [bi:]	[b]	be – olmaq	bad – pis
<i>D d</i> [di:]	[d]	date – tarix	dean – dekan
<i>F f</i> [ef]	[f]	meet – tanış olmaq make – düzəltmək, hazırlamaq	
<i>H h</i> [eitʃ]	[h]	have – malik olmaq	hat – papaq
<i>J j</i> [dʒei]	[dʒ]	job – iş	jazz – caz
<i>K k</i> [kei]	[k]	sky – səma	keep – saxlamaq
<i>L l</i> [el]	[l]	child – uşaq	simple – sadə
<i>M m</i> [em]	[m]	name – ad	chemist – kimyaçı
<i>N n</i> [en]	[n]	hand - əl, əqrəb	nice – qəşəng

Ll [el], *Mm* [em], *Nn* [en] sonor samitlər – musiqili səslər adlanır.

Sözün sonunda digər samitdən sonra heca əmələ gətirir.

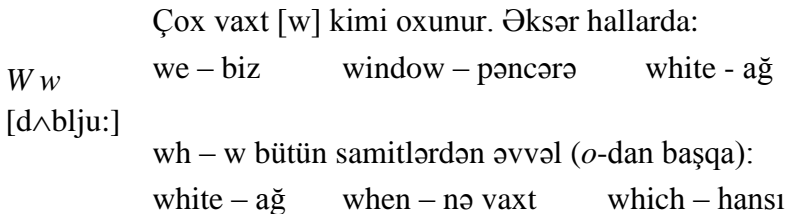
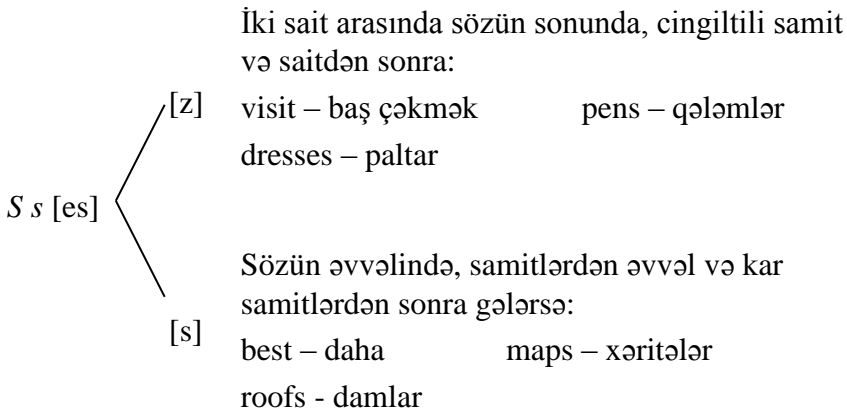
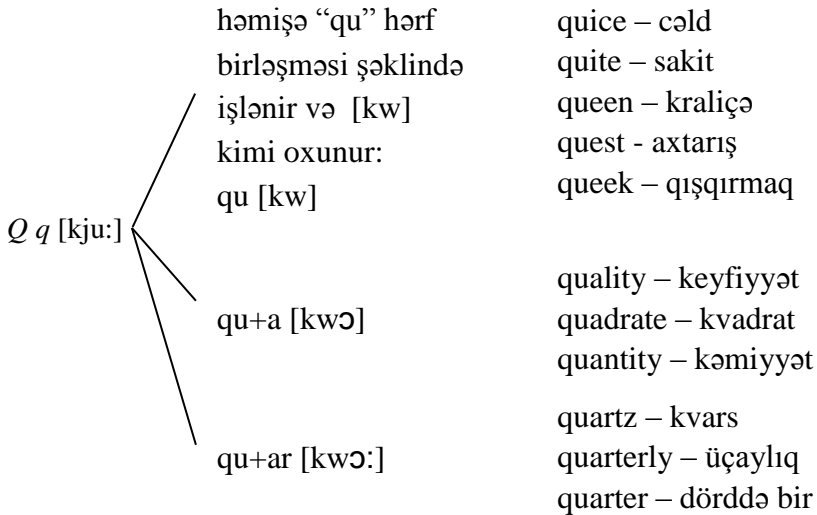
<i>P p</i> [pi:]	[p]	place – yer, yurd	open – açmaq
------------------	-----	-------------------	--------------

<i>T t</i> [ti:]	[t]	next – yaxın, qonşu	time – vaxt
<i>R r</i> [a:]	[r]	red – qırmızı	rose – qızıl gül
<i>V v</i> [vi:]	[v]	live – yaşamaq	give – vermək

Qeyd: Bir sıra sözlərdə bir qayda olaraq (müstəsna hallarda) [g] kimi oxunur: get, give, begin və s.

X x [eks] { [ks] Sözüün sonunda və samitlərdən əvvəl [ks],
vurgulu saitdən əvvəl [gz] kimi oxunur:
text – mətn   next – yaxın, qonşu
[gz] exam – imtahan

Z z [zed] Həmişə [z] səsinə verir.
size – ölçü   zone – zona   zoology - zoologiya

Oxu çalışması

meet, peep, team, meal, meat, make, speak, pencil, clip, heel, hide, match, life, live, fix, fox, exit, example, change, go, three, cloth, bath, wheel, phase, phonetic, frequent, quard, quarto, alphabet, claw, aunt, grass, laughter, father, brought, wall, talk.

VII DƏRS (LESSON 7)

[see: §10, 11 of Grammar reference for details]

SAMİT BİRLƏŞMƏLƏRİNİN OXUNUŞU

ck [k]

black – qara

duck – ördək

luck – uğur, müvəffəqiyyət

sh [ʃ]

she – o (q.c.)

shelf – rəf

show – göstəriş

ch [tʃ]

chain – zəncir, silsilə
cheese – pendir
chess – şahmat

kn [n]

know – bilmək
knife - bıçaq
knit – 1) bağlamaq,
2) toxumaq, 3) bərkitmək

Qeyd: *ch* birləşməsi yunan mənşəli sözlərdə [k] kimi oxunur; adətən, bunlara elmi terminlərdə və beynəlxalq sözlərdə rast gəlinir.

school – məktəb
choreography – xoreoqrafiya
chemist – kimyaçı
chord – xorda (riyaz.)

tch [tʃ]

catch – tutmaq
match – kibrit, yarış
stretch – dartmaq, çəkmək

th [ð] – əvəzlilərdə, köməkçi sözlərdə, sözlərin sonunda, saiddən əvvəl və iki sait arasında

then – sonra
bathe – çimmək

this – bu
with – ilə

th [θ] – sözlərin əvvəlində (əvəzlik və köməkçi sözlərdən başqa), sonunda, keçmə sözlərin ortasında

thin – nazik

method – metod, üsul

tenth – onuncu

ph [f] – yunan mənşəli sözlərin əvvəlində, ortasında
və sonunda

phone – telefonla zəng etmək
asphalt – asfalt
photograph – fotoqraf

gh [f]

laugh – gümüş
draught – dartı qüvvəsi
enough – kafi, kifayət qədər

ng [ŋ]

sözün sonunda

long – uzun
song – mahnı
bring – gətirmək

ng [ŋg]

sözün ortasında

England – İngiltərə
single – subay
English – İngilis dili

Oxu çalışması

thin, thesis, tenth, sixth, depth, them, then, this, the, chess,
child, match, bench, speech, reading, coming, think, finger,
physics, telephone, teeth, fifth, with, sentence, second, assistant,
smith, speech, chalk, chair, French, child, children, adventure,
soldier, register.

VIII DƏRS (LESSON 8)

[see: §12 of Grammar reference for details]

SAİTLƏRİN OXUNUŞU

Hərf	Səs	Nümunə
A a [eɪ]	[eɪ]	açıq və şərti açıq hecada: late, name, same
	[ə]	vurgusuz hecada: sofa, cinema
	[ɪ]	vurgulu hecadan sonra gələn vurgusuz şərti açıq hecada: climate ['klaɪmɪt], village ['vɪlɪdʒ]
	[æ]	qapalı hecada: bad, fan, sad
		<i>ft, lf, lm, nce, nt, sk, ss, st, th</i>
	[ɑ:]	hərfləşmələrinə əvvəl: after, dance, ask, calm, fast, father, plant
Ee [i:]	[i:]	açıq və şərti açıq hecada: me, Pete, be
	[e]	qapalı hecada: pen, bed, let
Ii [aɪ]	[aɪ]	vergüllü açıq və şərti açıq hecada: <i>nd</i> və <i>ld</i> hərfləşmələri qarşısında: tie, time, life, find, mild
	[ɪ]	qapalı hecada: pin, film, live

O o [ou] $\left\{ \begin{array}{l} \text{[ou]} \text{ açıq və şərti açıq hecada: so, home, rose} \\ \text{[ɔ]} \text{ qapalı hecada: on, hot, doq} \end{array} \right.$

U u [ju:] $\left\{ \begin{array}{l} \text{[ju:]} \text{ açıq və şərti açıq hecada: use, tune, mute} \\ \text{[ʌ]} \text{ qapalı hecada: but bus, hut} \\ \text{[u:]} \text{ [r, l, dʒ] səsləridən sonra: blue, June} \end{array} \right.$

Y y [waɪ] $\left\{ \begin{array}{l} \text{[aɪ]} \text{ əksər hallarda: type, my, fly} \\ \text{[j]} \text{ sözün əvvəlində, saiddən əvvəl: yes, yet} \\ \text{[ɪ]} \text{ qapalı hecada: gyp, myth, system} \end{array} \right.$

Oxu çalışması

five, nine, fin, nit, side, ship, size, chip, pie, tie, time, life, lie, die, game, gave, get, give, egg, bag, big, leg, fig, cap, can, camp, cash, catch, fact, in'fact, dis'like, take, make, cake, next, text, mix, fix, fly, type, cycle, syllable, yell, yeast, wile, west, vet, vale, calm, dance, half, village, climate.

Diftonqlar

[ei] – *baby, lady, table*

[ou] – *hotel, only, no*

[ai] – *five, my, nine*

[au] – *now, count, how*

[ɔɪ] – *boy, joy, voice*

[ɪə] – *clear, hear, near*

[εə] – *where, chair, care*

[uə] – *during, poor, sure*

İngilis əlifbası

İngilis əlifbası latın qrafikası əsasında qurulmuşdur:

Nö	Hərflər	Hərflərin adı	Nö	Hərflər	Hərflərin adı
1	<i>A a</i>	[eɪ]	14	<i>N n</i>	[en]
2	<i>B b</i>	[bi:]	15	<i>O o</i>	[ou]
3	<i>C c</i>	[si:]	16	<i>P p</i>	[pi:]
4	<i>D d</i>	[di:]	17	<i>Q q</i>	[kju:]
5	<i>E e</i>	[i:]	18	<i>R r</i>	[a:]
6	<i>F f</i>	[ef]	19	<i>S s</i>	[es]
7	<i>G g</i>	[dʒi:]	20	<i>T t</i>	[ti:]
8	<i>H h</i>	[eitʃ]	21	<i>U u</i>	[ju:]
9	<i>I i</i>	[aɪ]	22	<i>V v</i>	[vi:]
10	<i>J j</i>	[dʒeɪ]	23	<i>W w</i>	[ˈdʌblju:]
11	<i>K k</i>	[keɪ]	24	<i>X x</i>	[eks]
12	<i>L l</i>	[el]	25	<i>Y y</i>	[waɪ]
13	<i>M m</i>	[em]	26	<i>Z z</i>	[zed]

ƏSAS KURS

THE BASIC COURSE

LESSON 1

[see: §§13, 16, 17 of Grammar reference for details]

Beginning

I am a teacher. My name is .... I am your English teacher from now on*. You are students. You are my students. You are in your first year at the University. You are all future engineers. You are future civil engineers. I hope you understand the civil engineering well.

We are at an English lesson now. This is our auditorium. The auditorium is on the eighth floor of a fourteen-storeyed building. It is not very large but it is light and clean enough. The walls of this room are white. The construction site drawings are on the wall. The door is blue and the windows are white. Its floor is brown and the ceiling is light green.

This is my table with a computer on it. That is a blackboard. These are desks. Let me see*. -What is your name? ("-My name is Parvin", answers the student.). Her name is Parvin. She sits near my table. Her bag is on the desk. His folder is also on the desk. Their books, bags and folders are on the desks too. I am at the table now. My text-book is in my hand. The text-book is well-bound. This is a newly published text-book for the students of Civil Engineering University. We are going to* have two

lessons a week. I am sure you are glad to learn English. You know about the English language from school years. We continue to study English at the University.

Now open your text-books and find page ten, please.

ŞƏRHLƏR

- I am your English teacher **from now on** - *bundan sonra, bundan belə, bu gündən etibarən* mən sizin ingilis dili müəlliminizəm.
from then on - o vaxtdan.
from six o'clock on - saat altıdan.
- **Let me see** - Qoyun fikirləşim. To let — fəli icazə vermək, imkan vermək kimi ilkin mənalardan uzaqlaşmadan ingilis dilində bir çox ifadələrin əsasında durur. Məsələn, Let him speak - *Qoy danışsın*. Let me help you - *Icazə verin sizə kömək edim*. Don't let this happen again! - *Bir də belə şeyə yol verməyin!*, Let him wait! - *Qoy gözləsin!* Let's go! - *Gəlin gedək!* Let us not waste time - *Gəlin vaxt itirməyə!* Let's not argue about it - *Gəlin bu barədə mübahisə etməyə!* Let me alone – *Məni rahat (tək) buraxın, və s.*
- We **are going to** have two lessons a week — *həftədə iki dərsmiz olacaq* (həftədə iki dərs keçməyə hazırlaşırıq / həftədə iki dərs keçmək *niyyətindəyik*). To be **going to** ifadəsi mübtədanın yaxın gələcəkdə icra edəcəyi hərəkəti həyata keçirmək niyyətində olduğunu bildirir və *niyyətində olmaq, hazırlaşmaq, qət etmək* mənalərini kəsb edir. Məsələn, I am going to learn English at the University - *Universitetdə ingilis dili öyrənəcəyəm* (*öyrənmək niyyətindəyəm/öyrənməyi qət etmişəm*).

Active vocabulary

- beginning** *n.* - başlanğıc
a teacher *n.* - müəllim
a name *n.* - ad
your *pron.* - sizin, sənin
a student *n.* - tələbə
my *pron.* - mənim
the first year - birinci il (kurs)
a university *n.* - universitet
all *pron.* - hamı, hər biri
future *a.* - gələcək
an engineer *n.* - mühəndis
a civil engineer - inşaat mühəndisi
civil engineering - inşaat mühəndisliyi
to hope *v.* - ümid etmək
to understand *v.* - başa düşmək
well *adv.* - yaxşı
this *pron.* - by
our *pron.* - bizim
an auditorium *n.* - auditoriya
the fourth *num.* - dördüncü
a floor *n.* 1. mərtəbə
2. döşəmə
storeyed *a.* - mərtəbəli
a building *n.* - bina, tikili
light *a.* 1. işıqlı
2. açıq rəngli
clean *a.* - təmiz
enough *a. & adv.* - kifayət qədər
- a wall** *n.* - divar
white *a.* - ağ, bəyaz
brown *a.* - şabalıdı, qəhvəyi
a ceiling *n.* - tavan
green *a.* - yaşıl
a computer *n.* - kompüter
near *adv.* - yaxın, yanında
his *pron.* - onun (kişi cinsinə aid)
her *pron.* - onun (qadın cinsinə aid)
a folder *n.* - qovluq, kağıztikən papka
also *adv.* - həmçinin, -da, -də
their *pron.* - onların
a text-book *n.* - dərslik
well-binded *a.* - yaxşı cildlənmiş
new *a.* - təzə
to publish *v.* - nəşr etmək
to be going to - niyyətində olmaq
to be sure - əmin olmaq
to be glad - şad olmaq
to learn *v.* - öyrənmək
to know *v.* - bilmək
a language *n.* - dil
the English language - İngilis dili
school years - məktəb illəri
to continue *v.* - davam etmək
to study *v.* - təhsil almaq, oxumaq
to find *v.* - tapmaq
please - zəhmət olmasa, lütfən

Remember:

- What is your name? — Sizin adınız nədir?
- My name is Anar. — Mənim adım Anardır.
- What is her / his name? — Onun adı nədir?
- Her /his name is Nigar /Adil.
- Onun adı Nigardır /Adildir.

EXERCISES

Exercise 1. *Read the followings.*

... from now on. First year at the University. Civil engineers. I hope you understand. Civil engineering. At an English lesson. Our auditorium. This is. That is. On the fourth floor. A nine storeyed building. Very large. It is not very large. It is light. And clean enough. The walls of this room. The construction site. The door is blue. The windows are white. The ceiling is light green. This is my table. Let me see. Near my table. On the desk. Also on the desk. On the desks too. A newly published text-book. In my hand. Well-binded. Civil Engineering University. Two lessons a week. I am sure. To learn English. I am glad. The English language. From school years. Page ten.

Exercise 2. *Find answers in the text.*

1. Who is your English teacher from now on?
2. What year are you in at the University?
3. What are you?
4. What kind of future engineers are you?
5. What floor is our auditorium on?
6. Is the auditorium very large?

7. What colour is the door?
8. What colour are the windows?
9. Where does she sit?
10. Whose bag is on the desk?
11. What kind of textbook is this?
12. Are you glad to learn English?
13. Do you know about the English language?
14. Where is his folder?
15. Who continues to study English?

Exercise 3. *Insert personal pronouns (See: §1 of Grammar reference).*

1. ... am your teacher.
2. ... are students of Civil Engineering University.
3. Is ... a doctor?
4. ... is not a newly published text-book.
5. Are ... at the English lesson now?
6. ... all learn English?
7. Am ... here now?
8. Are ... in their first year at the University?
9. Is ... a chemical product?

Exercise 4. *Find English equivalents in the text.*

Müəllim, tələbə, ingilis dili müəllimi, bizim auditoriya, ingilis dili, gələcək mühəndis, inşaat mühəndisi, inşaat mühəndisləri universiteti. Otağın döşəməsi, tavanı, qapı və pəncərələri. İnşaat meydançası. Ağ, mavi, şabalıdı, açıq yaşıl. Stolun üstündə, əlimdə, stolun arxasında, lövhənin yanında. Təzə nəşr olunmuş dərslik. İngilis dilini öyrənmək. Onuncu səhifəni tapın. Əminəm. Şadam. Bu gündən etibarən. Yaxşı cildlənmiş.

Exercise 5. *Use the following words and phrases in your own sentences.*

A teacher, a student, a civil engineer, from now on, the walls of this room, near the table, books and folders, the English language, at the University, to know about, to study well, to open, to find, to learn English, light green, the fourth floor, a construction site, to be glad, to understand well.

Exercise 6. *Fill in the blanks with prepositions and adverbs.*

1. Please take your book ... the table.
2. Please put your text-book ... your bag.
3. The folder is ... desk.
4. The pen is ... the exercise book and the pencil is ... that book.
5. John is ... home now.
6. Mr. Brown is ... the room. He is ... the table and has a newspaper ... his hand.
7. Please go ... your table and sit ... .
8. Please take that text-book ... the table and write exercise five.
9. Please go ... the blackboard.
10. Please close your books and put them ... your folders.
11. Please take that long pencil.....your folder and put it ... the table.
12. Please go.....the room and find a piece of chalk.
13. Please look ... the blackboard.
14. I am ... the blackboard now.
15. Please come ... the room and answer my questions.
16. We live ... Baku and stay ... the dormitory.
17. Please pick up my pencil ... the folder ... your desk.
18. We are ... the English lesson now.

Exercise 7. *Insert articles wherever necessary.*

1. John is ... student. His friend Bob is ... student too.
2. I am ... student.
3. She is ... engineer.
4. Sally is ... civil engineer.
5. We are ... future engineers.
6. This is ... exercise-book.
7. London is ... fine city.
8. That is ... text. ... text is not very long.
9. The text-book is on ... table.
10. We come to ... University every day. We enter ... building and go into ... auditoriums.
11. Come to ... blackboard, please.
12. I put this bag on .. the desk.

Exercise 8. *Use the appropriate form of "to be".*

1. My uncle ... a good engineer.
2. I ... in the room next to laboratory.
3. They ... civil engineers.
4. ... you at the lesson now?
5. ... she in the auditorium too?
6. The walls of this room ... white.
7. This ... a newly published text-book.
8. Those books, bags and folders ... on the desks.
9. We ... in the country side in Absheron.
10. ... you sure you speak good English?
11. John ... my friend.
12. Ali and Sahib ... friends.
13. My son ... a schoolboy.
14. All the students of our group ... at the lesson.

- 15.He ... twenty and her age ... nineteen.
- 16.His car ... in the yard.
- 17.Comrade Bunyadov and comrade Aliev ... our teachers.
- 18.Who ... she?
- 19.What ... they?
- 20.What... you?

Exercise 9. *Insert the appropriate case form of personal pronouns in brackets.*

- 1.I am sure our teacher is (she).
- 2.He is between (you) and (I).
- 3.We have some misunderstanding between (we).
- 4.These are very easy exercises. Do (they) at home, please.
- 5.This engineer works with (I). I know (he) well.
- 6.Write these words out in your exercise-books and learn (they), please.
- 7.Read this article and translate (it) into English, please.
- 8.I know this girl. She studies with (we).
9. My sister knows English well. I often write my homework with (she).
- 10.I don't know (he). Is (he) a student of this university?

LESSON 2

[see: §§14, 15 of Grammar reference for details]

My Family

I was born in a remote mountain region of our republic. I went to school there and lived in the village until last year. As I entered the university I have to live* in Baku now. But my family still lives in the country. There are six of us in the family*. It consists of my father, my mother, two sisters and my brother. My football coach says I have quite a family.

My father is an engineer. He graduated from Azerbaijan Civil Engineering Institute. He works at a big construction joint venture in the region. His position is a construction manager.

My mother is a woman of forty - five*. She is very young in my eyes. She is an English teacher. She graduated from Azerbaijan State University of languages. She teaches English at school. She has got many pupils. She has not got bad pupils. Her pupils learn English well as a rule. When I was at school* my mother was my English teacher too.

My sisters are schoolgirls. Their names are... . One of my sisters is in the 10th form and the other, the youngest one*, is in the seventh form. Both of my sisters usually get excellent marks on different subjects. My mother is proud of her daughters. As to my brother*, he serves at the army. He is elder than me. He intends to enter the University when he returns from the army.

ŞƏRHLƏR

- As I entered the University I **have to live** in Baku now. - İnstitutda daxil olduğumdan mən indi Bakıda yaşmalıyam. "Must" modal felinin keçmiş və gələcək zaman formaları olmadığından **to have to** (eləcə də **to have got to**) ifadəsi bütün zaman formalarında onun əvəzləyicisi kimi işlədilir.
I have to learn English. - *İngilis dilini öyrənməliyəm (öyrənməli oluram).*
I had to speak English with her yesterday. - *Dünən mən onunla ingilis dilində danışmalı oldum.*
I shall have to stay at home tomorrow. - *Sabah mən evdə qalmalı olacağam.*
- **There are six of us** in the family. - *Ailədə altı nəfərlik (Ailəmiz altı nəfərdən ibarətdir).*
Digər misalları müqayisə edin: **There are three of them** at the table. - *Stolda üç nəfərdirlər (Stol arxasında üç nəfər əyləşmişdir).*
There are eleven of us in our team. - *Komandamızda on bir nəfərlik (Komandamızın tərkibində on bir nəfər vardır).*
There are 25 of us in our group. - *Qrupumuzda 25 nəfərlik (Qrupumuzda 25 nəfər var).*
There are 30 of them in their group. - *Qruplarında 30 nəfərdirlər (Onların qruplarında 30 nəfər var).*
- My mother is **a woman of forty-five**. - *Anam qırx beş yaşlı qadındır.*
- **When I was at school .... Mən məktəbdə oxuyanda ...**
İngilis dilində zaman budaq cümləsi baş cümlədən qabaq və ya sonra gələ bilər. Müqayisə edin: **When I studied at the Institute** I would play football. — *Mən institutda oxuyanda futbol oynayırdım.* I would sit on the bank of the river and

watch the sun rising **when I was in the country.** — *Mən kənddə olanda çayın sahilində oturur və günəşin çıxmasına tamaşa edərdim.*

- **the youngest one** - *ən kiçiyi* (yəni ailədə ondan kiçiyi yoxdur) Sifətin müqayisə və ya üstünlük dərəcəsi bə'zən yalnız mətn daxilində müəyyən edilir. Müqayisə edin:
My younger sister is 15 = *Mənim kiçik bacımın 15 yaşı var.*(Ondan kiçik olan daha bir bacım var).
My youngest sister is 15 = *Mənim kiçik bacımın 15 yaşı var.* (Ondan kiçik olan bacım yoxdur).
- **As to my brother,** he serves at the army. - *Qaldı ki qardaşım, o da əskərlikdədir (Qardaşıma gəldikdə, o əskərlikdədir).* **As to, as for** və **as** regards sinonim mürəkkəb önlüklər olub isimlərlə və əsasən, şəxs əvəzliliklərinin obyekt halı ilə birlikdə işlədildikdə Azərbaycan dilinə ...*gəlincə, ...gəldikdə, qaldı ki* sözləri ilə tərcümə olunur. Müqayisə edin: **As to the money,** I care no more about. - *Qaldı ki pul, mən daha onun qayğısını çəkmirəm.* ... but **as for me,** give me liberty or death! (Merriam-Webster).- *Mənə qalsa, mənə ya azadlıq ya da ölüm verin!* **As for the others,** they'll arrive later.- *Başqalarına gəldikdə, onlar sonra gələcəklər.* **As regards the second question** (O.Musayev), we are going to consider it later.- *İkinci məsələyə gəlincə, ona sonra baxmaq niyyətindəyik.* **As regards the military methods of both sides,** indeed the similarity is (Merriam-Webster) great. -*Hər iki tərəfin hərbi metodlarına gəldikdə, həqiqətən oxşarlıq böyükdür.*

Active vocabulary

a family *n.* - ailə

a woman *n.* - qadın

to be born *v.* - anadan olmaq

forty-five *num.* - qırx beş

remote *a.* - uzaq

an eye *n.* - göz

a region *n.* - rayon

in my eyes - mənim gözlərimdə

mountain a.& n.- dağ
as a rule - bir qayda olaraq
a village n. - kənd
the tenth form - onuncu sinif
until *prep. & conj.* - qədər, -dək
last year - keçən il
still *adv.* - hələ, hələ də
to consist of v. - ibarət olmaq
a father n. - ata
a mother n. - ana
a sister n. - bacı
a brother n. - qardaş

football n. - futbol
a coach n.- məşqçi
to graduate from v. - qurtarmaq, bitirmək
a position n. - vəzifə, mövqe
a joint venture - birgə müəssisə
seventh *num.* - yeddinci
the other *a.&pron.*- başqa, o biri
to serve v. - xidmət etmək
to intend v. - niyyətində olmaq
an army n. - ordu

Remember:

- Who is she? – O kimdir?
- She is my sister. – O mənim bacımdır.
- What is she? – O kimdir? (nəçidir?)
- She is our teacher? – O bizim müəllimimizdir.
- Who is that man? – He is my uncle.
- What is he? – He is an engineer.

EXERCISES

Exercise 1. *Read the followings.*

- 1.remote region.
- 2.mountain region.
- 3.was born.
- 4.in the village.
- 5.in the city.
- 6.went to school.
- 7.last year.
- 8.in the country.
- 9.six of us.
- 10.enter the university.
- 11.but my family.
- 12.two sisters and my brother.
- 13.football coach.

14.is an engineer.	21.a young woman.
15.graduated from.	22.a woman of forty-five.
16.works at.	23.university of
17.a big construction.	languages.
18.in the region.	24.teaches English.
19.joint venture.	25.serves at the army.
20.a construction manager.	

Exercise 2. *Find answers in the text.*

1. When were you born?
2. Where were you born?
3. Where did you live until last year?
4. Do you have to live in Baku now?
5. Why do you have to live in Baku?
6. How many members are there in your family?
7. Where does your family live?
8. What is your father?
9. What Institute did your father graduate from?
10. What does your mother teach at school?
11. How do the pupils study?
12. How old is your mother?
13. Are your sisters schoolgirls?
14. Which of them is in the seventh form?
15. When does your brother intend to enter the Institute?

Exercise 3. *Find English equivalents in the text.*

1 .Anadan olmuşam.	5.Kənddə.
2. Uzaq dağ rayonu.	6. Rayonda.
3. Bizim respublikamız.	7. İbarətdir.
4.İndi Bakıda yaşamalıyam.	8. Altı nəfərdən ibarətdir.

9. Atam mühəndisdir.	16. Onuncu sinifdə.
10. O, institutu bitirib.	17. Onların adları.
11. Onun vəzifəsi.	18. Məktəbdə.
12. Birgə müəssisə.	19. Orduda.
13. Qırx beş yaşlı qadın.	20. O, ordudan qayıdanda.
14. Bir qayda olaraq.	21. Mən məktəbdə
15. Onun şagirdləri.	oxuyanda.

Exercise 4. *Use the following words and phrases in your own sentences.*

to be born, mountain, in, my eyes, to graduate from, to serve, civil engineer, last year, to be proud, to intend

Exercise 5. *Insert article where necessary:*

1. These students live in ... big town.
2. She reads ... English books.
3. At ... English lesson we read ... texts and speak English.
4. Those students know ... English well.
5. I want to ask you ... question.
6. My friend likes to read ... English books.
7. We work hard at ... this subject.
8. She is not (she's not) ... doctor, she's ... teacher.
9. This young man is ... talented engineer.
10. All the students of ... group are present to day.

Exercise 6. *Read and translate the following word combinations:*

at school; at time; in the classroom; at the lesson; before the English lesson; (to) ask questions; in the morning; late in the evening; (to) work hard at English; after lesson; (to) write much.

Exercise 7. *Read, transcribe and spell the following words; learn them:*

piano, house, electricity, avenue, floor, comfortable, magazine, calendar, model, armchair, alarm-clock, radio, refrigerator.

Exercise 8. *Open the brackets using the verbs in the required tense:*

1. We (to like) to listen to music.
2. I (to take) books from the library.
3. They (to work) hard at their English.
4. My parents (to live) in Baku.
5. She (to have) a book in her hand.
6. The teacher (to be) at the table.
7. His uncle (to live) in Guba.
8. Sometimes I (to ask) one of my friends to help me.
9. His brother (to be) a collective farmer.
10. She (to go) to school every day.

Exercise 9. *Fill in the blanks with the new words from the text:*

1. He graduated from ... .
2. His pupils learn English ... .
3. One of my sisters is ... .
4. As to my brother ... .
5. He works at ... .

Exercise 10. *Translate into English:*

1. Dostum birinci kurs tələbəsidir. O, Texniki Universitetdə təhsil alır.
2. Adıldən başqa mənim üç dostum var. Onlardan biri tələbədir, o biriləri isə əsgərdirlər.

- 3.Sən Universitetdə oxuyursan? Bəli. Sənin dostun Moskvadadır.
Xeyr. O Kiyevdədir.
- 4.Siz harada yaşayırsınız?
- 5.Sən dostlarına kömək edirsənmi?
- 6.Siz dərslərinizi harada hazırlayırsınız?
- 7.Onlar tez-tez kitabxanaya gedirlər.

LESSON 3

[see: §§20, 21, 22, 32 of Grammar reference for details]

Our Flat

We live in a new 16-storeyed block of flats in Baki. It is situated in a very picturesque place not far from the Caspian Sea*. There is* a big supermarket on the ground floor and it is very convenient to do everyday shopping.

Our flat is on the fifth floor. It is very comfortable and well-planned. We have all modern conveniences, such as: central heating, electricity, gas, cold and hot running water and a telephone. There are three rooms, a kitchen, a bathroom and a corridor in our flat. There is also a balcony and we can enjoy a lovely view of the sea.

The largest room in our flat is the living room and we use it as

a dining room and as a sitting room. It has two large windows. In the middle of the room there is a big table and six chairs round it. Opposite the window there is a sideboard, built-in closet with lots of books, a TV-set and a video cassette recorder. There are two comfortable armchairs and a small coffee table in the right-hand corner*. There is also a sofa and an electric fire in our living room. We like the living room best of all, because in the evenings we gather there to have tea, watch TV, talk and rest.

My room is the smallest room*(one-mn) in our flat, but it is very cosy and light. There is a bed, a wardrobe, a desk, an armchair and several bookshelves in my room. There is a nice carpet on the floor. The walls in my room are light-brown and there are some pictures of modern painters on them. I keep a small radio set, a tape recorder and an alarm-clock in my room. I like my room very much, but from time to time I change it round. I quite often move the bed and change the pictures on the wall. When my friends come to see me I invite them into my room.

Our kitchen is large and light. We usually have breakfast and supper in the kitchen. It is well-equipped. We have got a refrigerator, a microwave oven, a coffeemaker and a toaster. We haven't got a dishwasher yet, because it is very expensive. Nevertheless I am sure we shall buy it in the immediate future.

Unfortunately the bathroom in our flat is too* small. You can see a washing-machine near the door. We have a vacuum-cleaner and it is in the bathroom too. The corridor of our flat is long and narrow. There is a big mirror in the corridor. We also keep our telephone in the corridor. In a word*, we have a nice flat.

ŞƏRHLƏR

- ... not far from the Caspian Sea. Dəniz, çay, okean ... adları müəyyən artiklla işlədilir. (Bu bərdə bax: §§ ... of Grammar reference).

- There is a big supermarket on the ground floor ... –
- ... in the right-hand corner
- My room is the smallest room (one) in our flat, ... –
- Unfortunately the bathroom is too small.
- In a word, we have a nice flat.

Active vocabulary

a flat *n.* - mənzil

16-storeyed - 16 mərtəbəli

a block of flats - çoxmənzilli ev

to be situated *v.* - yerləşmək

picturesque *a.* - mənzərəli

the Caspian sea - Xəzər dənizi

a supermarket *n.* - supermarket

ground floor - birinci mərtəbə

convenient *a.* - rahat

to do shopping *v.* - bazarlıq etmək

comfortable *a.* - rahat, səliqəli

well-planned *a.* - yaxşı
planlaşdırılmış

modern *a.* - müasir

modern conveniences - müasir
rahatlıq vasitələri

to watch TV *v.* - televizora baxmaq

cosy *a.* - rahat

a wardrobe *n.* - paltar şkafı

a desk *n.* - yazı masası

a bookshelf *n.* - kitab rəfi

a carpet *n.* - xalça

a picture *n.* - şəkil, rəsm

a painter *n.* - rəssam

a tape-recorder *n.* - maqnitofon

an alarm-clock *n.* - zəngli saat

to change round - yerlərini

dəyişdirmək (mebelın, stolun və s.)

well-equipped *a.* - yaxşı təchiz
edilmiş

a refrigerator *n.* - soyuducu

a microwave oven *n.* - mikrodalğalı

central heating *n.* - mərkəzi
qızdırıcı

electricity *n.* - elektrik

gas *n.* - qaz

running water *n.* - su kranı

a balcony *n.* - balkon, eyvan

a bathroom *n.* - vanna otağı

to enjoy *v.* - ləzzət almaq,
həzz almaq

lovely *a.* - gözəl

a view *n.* - mənzərə

a living room *n.* - ümumi otaq

to use *v.* - istifadə etmək

a dining room *n.* - yemək otağı

a sitting room *n.* - qonaq otağı

in the middle of - ortasında

a sideboard *n.* - bufet

built-in closet *n.* - divar şkafı

a video cassette recorder

n. - videomaqnitofon

an armchair *n.* - kreslo

a coffee table *n.* - jurnal stolu

right-hand corner - sağ künc
a sofa *n.* - divan
to gather *v.* - yığılmaq, toplaşmaq
an electric fire *n.* - elektrik sobası
a coffeemaker *n.* - qəhvə dəmləyən
immediate future - ən yaxın
gələcək
a toaster *n.* - toster (çörək qızardan)
a dishwasher *n.* - qabyuyan maşın

expensive *a.* - baha
nevertheless *adv.* - bununla belə
a washing machine *n.* -
paltaryuyan maşın
a vacuum-cleaner *n.* - tozsoran
narrow *a.* - dar, ensiz
a mirror *n.* - güzgü
in a word - bir sözlə

Remember:

There is no place like home.
East or west home is best –
Gəzməyə qərib ölkə, ölməyə vətən yaxşı.

EXERCISES

Exercise 1. *Read the followings:*

immediate future, a dishwasher, nevertheless a vacuum-cleaner, a sideboard, built-in closet, a toaster, a video cassette recorder, a mirror

Exercise 2. *Find answers in the text:*

1. How many rooms are there in our flat?
2. Where is the big table and six chairs round it?
3. Do you like your room?
4. Is there a big mirror in the corridor?
5. Do you have a nice flat?

Exercise 3. *Find English equivalents in the text:*

1. Bizim mənzilimiz beşinci mərtəbədədir.
2. Mənzilimizdə mənim otağım ən kiçik otaqdır.
3. Dostlarım məni görməyə gələndə mən onları öz otağıma dəvət edirəm.
4. Biz adətən səhər və axşam yeməyini mətbəxtdə yeyirik.
5. Dəhlizdə böyük güzgü var.
6. Bir sözlə, bizim qəşəng mənzilimiz var.

Exercise 4. *Use the following words in you own sentences:*

a block of flats, convenient, comfortable, modern, a wardrobe, a carpet, an alarm-clock, a refrigerator, electricity, in the middle, an armchair, a mirror.

Exercise 5. *Read the followings and use them in your own sentences:*

picturesque, supermarket, convenient, comfortable, conveniences, corridor, enjoy, opposite, wardrobe, a microwave oven, a toaster.

Exercise 6. *Find answers in the text:*

1. Where do you live?
2. Where is your flat?
3. How many rooms are there in your flat?
4. Which floor is your flat on?
5. What is there in your bedroom (study)?
6. What is in your living room?
7. Have you got a telephone?
8. Do you like your room?

Exercise 7. *Make the following sentences a) negative, b) interrogative:*

1. My brother has a flat in a large house.

- 2.It is a dining-room.
- 3.The table and the chairs stand in the middle of the room.
4. All the books are in the bookcase.
- 5.I like to spend my free time at my brother's place.
- 6.They take a bus near the house.
- 7.My friend's father is an officer.

Exercise 8. *Answer the following questions:*

- 1.What is your brother?
- 2.In what street does he live?
- 3.Where is this street?
- 4.Is your brother married?
- 5.Do they go to school?
- 6.What is your brother's wife?
- 7.How many books do you have?
- 8.Is this flat in a new house?

Exercise 9. *Translate into English:*

Mənim mənzilim var. O, Axundov küçəsindədir. O, böyük və işıqlıdır. Yemək otağında iki pəncərə var. Otağın ortasında dəyirmi stol və ətrafında stullar var. Pəncərənin yanında divan var. Kündə televizor var. O, rəngli və sonuncu modeldir. Yataq otağında 2 taxta çarpayı var. Bundan başqa paltar şkafı və bər-bəzək stolu da var. Kabinetdə yazı stolu və kitab şkafı var. Kitab şkafı yazı stolunun yanındadır. Bizim kitablarımız kitab şkafındadır. Bunlardan başqa kitab şkafında ingilis, rus, fransız dillərində də kitablar var. Bizim mənzilimiz gözəl və rahatdır. Evimizin qabağında gözəl bir park var. Biz adətən orada dincəlirik.

Exercise 10. *Topics for oral work and written composition:*

- 1.My flat.
2. Your room.
3. My friend's room in the Hostel.

LESSON 4

[see: §§23, 24, 32, 33 of Grammar reference for details]

My Working Day

I am not an early riser and it is very difficult for me to get out of bed, especially in winter. So the alarm-clock in my room wakes me up at 7 o'clock on weekdays and my working day begins. I switch on my tape-recorder and do my morning exercises. Then I go into the bathroom, take a warm shower, and shave. I return to my bedroom and get dressed.

My mother usually makes breakfast for me. But when she is away on business or just doesn't have to get up early*, I make breakfast myself. I switch off my tape-recorder and turn on the radio to listen to the latest news while having breakfast.

I leave home at 7:30 as a rule, but sometimes I have to leave at a quarter to eight. I often walk to the nearest underground station. It takes me half an hour to get to work by metro. But I don't want to waste my time on the train. I have got a small cassette-player and I listen to different English texts and dialogues. Sometimes I read a book and retell it silently. If I come across an interesting expression I try to memorize it*. I also write some of the new words in my note-book and learn them.

I am not a professional employee. I finished school two years

ago and wanted to enter Baku State University, but unfortunately I couldn't pass through testing. The first thing I thought two years ago, when I became aware of my failure to enter the University, to work somewhere. It was not easy to find a job, but I managed to get a position of a secretary in a small business company. Company management agreed to take me because I had learned to work on a computer and business organization at school. And besides, I passed my English school-leaving exam with an excellent mark and I am able to express my thought in English and understand English speaking people.

I usually arrive at work at five minutes to nine though my working day begins at 9 sharp. There are always some fax messages on my table. I have to translate them from English into Azeri. Sometimes my boss wants me to write a letter to our business partners abroad. There are also a lot of phone calls which I am to answer*.

At 1 o'clock in the afternoon we have lunch. We usually have lunch in a small cafe just round the corner. At 2 o'clock we come back to work. And we work till five o'clock. During the working day we also have some short coffee breaks. But sometimes we have no time for them.

I come home at 7 o'clock in the evening. My parents are usually at home. We have dinner together. Then we sit in the living room, drink tea, watch TV or just talk. Occasionally I have to stay at work till 6 or even 7 o'clock in the evening. When we have a lot of things to do we go to work on Saturdays too. But generally we work five days a week. We work on Monday, Tuesday, Wednesday, Thursday and Friday. So by the end of the week I get very tired. All I can do on Sundays is to sleep till eleven o'clock, watch television, listen to music or read something in English. And of course, I always look forward to my next working day* because I like my job. That is all I can tell you about my working day.

ŞƏRHLƏR

- But when she ... **doesn't have to** get up early, ... *Lakin o yuxudan erkən durası (durmaltı) olmayanda.* Must modal felinin ekvivalenti **have (has) to** olan cümlələrin sual və inkar formalarını düzəldərkən to have felindən deyil, to do köməkçi felindən istifadə edilir. Məsələn: I have to translate them into English - *Mən onları inkilis dilinə tərcümə etməliyəm.* Sual: Do I have to translate them into English?
İnkər: I don't have to translate them into English.
- ... **I try to memorize** it — *Onu yadda saxlamağa (əzbərləməyə) çalışıram.* To memorize felinə sinonim olan remember, recollect, recall, remind və reminisce fellərinin işlənməsinə fikir verin: **remember** - yadda saxlamaq, xatırlamaq. What do you remember about him? - *Onun barəsində yadınızda nə qalıb?* Remember what I told you.- *Dediyimi yadınızda saxlayın.* I don't remember.- *Yadımda deyil (yadıma kəlmir, unutmuşam).* He remembers that day as though it were yesterday.- *O küni elə xatırlayır ki, elə bil dünən olub.* **recollect** - yada salmaq (itiriləni, yaddan çıxanı və c.), xatırlamaq. I am trying to recollect his name. - *Onun adını yadıma salmağa çalışıram.* **remind** - (müvəqqəti yaddan çıxanı, unudulanı) yada salmaq, xatırlamaq. This reminds me of a story - *Bu mənim yadıma bir əhvalatı salır (xatırladır).* He reminds me of my brother. - *O, mənə qardaşımı xatırladır.* Remind me to ask him. - *Yadıma salın ondan soruşum.* **recall** - yada salmaq, yadına salmaq (və nitqində işlətmək). I can't recall the words of the song. - *Mahnının sözlərini yadıma sala bilmirəm.* **reminisce** - (keçmişdə olub köçənləri həsrətlə) yada salmaq, xatırlamaq. She hates to reminisce about the past. - *Onun keçmişini xatırlamaqdan zəhləsi gedir.* Old college friends like to reminisce.- *Köhnə kollec dostları keçmişini xatırlamağı xoşlayırlar.*
- There are also a lot of phone calls which I **am to answer** - *Çoxlu telefon zəngləri olur ki, onlara mən cavab verməliyəm.* Must

modal felinin daha bir ekvivalenti **be to** (am, is, are to) icrası mütləq olan, əvvəlcədən nəzərdə tutulan və planlaşdırılan hərəkətləri ifadə etmək üçün işlədilir. Belə strukturların sual və inkar formalarında to be felinin özündən, yəni onun şəxslər üzrə müvafiq formalarından (am, is, are) istifadə olunur. Məsələn: I am to answer. -Am I to answer? - I am not to answer.

- And, of course, I **look forward to** my next working day because I like my job - *Əlbəttə, mən növbəti iş günümü səbirsizliklə gözləyirəm, çünki mən öz işimi sevirəm.*

Active vocabulary

an early riser - tezdən duran

to get up *v.* - durmaq,
ayağa qalxmaq

especially *adv.* - xüsusilə

to do morning exercises - səhər
gimnastikası etmək

to get dressed *v.* - geyinmək

to switch on *v.*- qoşmaq,
işə salmaq. Syn.: to turn on

to switch off *v.*- kəsmək,
dayandırmaq. Syn.: to turn off

the latest news - son xəbərlər

underground *n.*- metro

station *n.*- stansiya, dayanacaq

to waste time - vaxt itirmək

cassette-player *n* - cib kasset
çaldıranı

dialogue *n.*- dialoq

retell *v.*- nağıl etmək.danışmaq

silently *adv.*- səssiz-səmirsiz

to come across *v.*- rast gəlmək,
qarşısına çıxmaq

to memorize *v.*- yadda saxlamaq

an employee *n.* - əməkdaş, işçi

unfortunately *adv.*- təəssüf ki,
bədbəxtlikdən

pass through testing –
yoxlamadan (testdən) keçmək

to become aware of - agah olmaq,
xəbər tutmaq

failure *p.*- uğursuzluq

to find a job - iş tapmaq

to manage *v.*- nail olmaq

a position of a secretary –
katib vəzifəsi

a company *n.* - şirkət

company management - şirkətin
rəhbərliyi, idarə heyəti

to agree (with) *v.*- razılaşmaq

an organization *n.* - təşkilat

business organization –
karküzarlıq

school-leaving exam - buraxılış
imtahanı

excellent *a.* - əla, çox gözəl
at 9 sharp - düz saat 9-da,
saat 9 tamamda
a fax message - faksla verilən
xəbər
boss *p.* - rəis
partner *n.*- tərəfdaş
phone call - telefon zəngi
to answer a phone call – telefon
zənginə cavab vermək
cafe *n.* - kafe (kiçik restoran)
a break *p.* - tənəffüs, fasilə
then *adv.*- sonra
occasionally *adv.*- bəzən,
hərdənbir
Monday *p.* - bazar ertəsi

Tuesday *p.* - çərşənbə axşamı
Wednesday *p.* - çərşənbə
Thursday *n.* - cümə axşamı
Friday *p.*- cümə
Saturday *n.*- şənbə
Sunday *p.*- bazar
to get tired - yorulmaq
Syn.: to be tired
to sleep *v.*- yatmaq
of course - əlbəttə Syn.: certainly
always *adv.*- həmişə
a quarter *n.* - on beş dəqiqə
till *prep.*- qədər, -dək
because *conj.*- çünki, ona görə ki
to tell *v.*- demək, söyləmək

Remember:

I leave home at a quarter to eight - *Mən saat səkkizə
15 dəqiqə qalmış evdən çıxıram.*

She leaves home at a quarter past seven- *O, saat
səkkizə 15 dəqiqə işləmiş evdən çıxır.*

It is nine o'clock - *Saat doqquzdur.*

It is ten minutes to ten - *Saat 10-a 10 dəqiqə qalır.*

It is ten minutes past ten - *Saat 11-ə 10 dəqiqə işləyib.*

It is half past ten - *Saat 11-in yarısıdır*

EXERCISES

Exercise 1. *Read the followings.*

It is difficult. To get out of bed. Especially in winter. In my room. At 7 o'clock. On weekdays. Take a warm shower. Return to my bedroom. She is away on business. Just doesn't have to get up early. To listen to the latest news. As a rule. The nearest underground station. By metro. To waste time. On the train. A small cassette-player. Texts and dialogues. An interesting expression. A professional employee. Two years ago. To enter Baki University. Pass through testing. I became aware of my failure. To find a job. To get a position of a secretary. A small business company. Company management. To work on a computer. At five minutes to nine. I have to translate them. From English into Azeri. Our business partners abroad. A lot of phone calls. In the afternoon. In a small cafe. A lot of things to do. Five days a week. Listen to music. Next working day.

Exercise 2. *Find answers in the text.*

1. Are you an early riser?
2. Is it easy for you to get up early?
3. Do you wake up yourself or does an alarm-clock wake you up?
4. Do you do your morning exercises?
5. Which do you prefer: a warm or a cold shower in the morning?
6. Do you make breakfast yourself?
7. Do you listen to the latest news while having breakfast?
8. What time do you leave home?
9. How much does it take you to get to work by metro?
10. What do you do on the train?
11. Where do you work?
12. Are you a professional employee?

13. When did you finish school?
14. Where do you usually have lunch?
15. Who do you sometimes write a letter to?
16. What time do you come home?
17. What do you usually do in the evening?
18. How many days a week do you work?
19. Do you work on Sundays?

Exercise 3. *Insert reciprocal pronouns.*

1. We couldn't hear ... words for the wind.
2. He smoked ... cigarette after ... .
3. These books are complimentary to ... .
4. Although they lived in the same street they rarely saw ...
5. The new-comer shook hands with the host and nodded to ...
in the room.

Exercise 4. *Use the verbs in brackets in the present or past indefinite tense forms.*

1. Stratford – on – Avon (to be) a small town in central England where Shakespeare (to be born).
2. Latin (to be) a dead language now, but it (to be) the international language some four centuries ago.
3. Some two centuries ago, when there (not to be) trains, cars and trams, people (to travel) in carriages.
4. In some carriages the driver (to stand) or (to sit) behind the carriage.

Exercise 5. *Insert appropriate degree of the adjectives in brackets.*

1. My brother is much ... than myself (young).
2. What is the ... news? (late)
3. The opera theatre is one of ... buildings in the city (beautiful).
4. This problem is as ... as the others (serious).

Exercise 6. *Make the following sentences interrogative and negative.*

1. She has to translate this article from English into Azeri.
2. She has an interesting article.
3. It is difficult to find a job.
4. I was to go to see the doctor.
5. You must come in time.

Exercise 7. *Use the following words and phrases in your own sentences.*

to get up, to get dressed, a school-leaving exam, a break, always, to get tired, a station, a company, an underground, to find a job.

Exercise 8. *Insert appropriate form of "to be" or "to have".*

1. I did not know who (to be) my travelling companion.
2. According to the state plan, many new houses ... (to build) this year.
3. The girl ... to take care of her younger sister and brothers.
4. He ... just come from abroad.
5. The metric system ... a system of measures and weights which ... first adopted in France.

Exercise 9. *Find English equivalents in the text.*

1. Anam adətən səhər yeməyini mənimlə yeyir.
2. Bir qayda olaraq mən evi 8-in yarısında tərkdirəm.
3. Mən həmçinin yeni sözlərin bəzilərini qeyd dəftərimə yazıram və onları öyrənirəm.
4. Mən məktəbi iki il əvvəl qurtardım və Bakı Dövlət Universitetinə daxil olmaq istədim.
5. Biz saat 5-ə qədər işləyirik.
6. Mən axşam saat 7-də evə gəlirəm.

7. Biz birlikdə nahar edirik.
8. Mən işimi xoşlayıram.

Exercise 10. *Fill in blanks with modal verbs: can, may, must:*

1. You ... take this book: I don't need it.
2. You ... read this article. You have knowledge enough.
3. You ... not play football in the street.
4. They ... use dictionaries at the translation test.
5. You ... swim in this sea.
6. You ... take an active part in the social life of our university.

LESSON 5

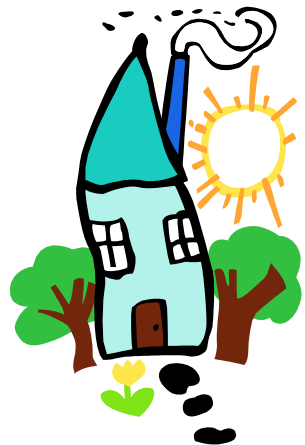
[see: §30, 31, 38 of Grammar reference for details]

Seasons

There are four seasons in a year: spring, summer, autumn and winter. Every season is beautiful in its own way.

Spring is a pleasant season. When spring comes the nature awakens from its long winter sleep. The days become longer and the nights shorter. The ground is covered* with green grass and the first flowers. The air is fresh, the sky is blue and cloudless most of the time, and the sun shines brightly. The trees are in full blossom. The nightingale begins to sing its lovely songs, and sweet melodies may be heard from every wood and park. It sometimes

rains in spring but the rain is warm and pleasant. The days are warm and everything is full of life and joy, it looks fresh and new everywhere.

Spring is followed by summer. The weather is usually fine in summer, but it can be very hot, especially in July. The days are long in summer and the nights are short. In July the sun rises very early. In some parts of the Globe sometimes there are storms with thunder and lightning. In summer people try to get away from the city noise and spend more time in the open air. They pick mushrooms and berries in the forest, swim in the rivers and lakes, go fishing and boating. Most people prefer to have their holidays in summer. Everybody likes to swim in the sea and lie in the sun and sunbathe on the shore of the sea in summer.

Autumn begins in September. The leaves turn yellow, red and brown and fall to the ground. Most birds migrate* to warm countries. It is a beautiful time

when the sky is cloudless, the trees around are golden, the air is transparent and is still warm. But gradually it gets colder and colder, and as we know, autumn is rather a rainy season. It often rains in October and November. Autumn is also the season of harvest. People gather cottons, grapes and pick almost all sorts of fruits.

In winter the sun sets early and rises late. It is the coldest season in the year. The rivers and lakes are frozen over in many parts of the world. It often snows and the sun shines rarely. The air is frosty. Some people do not like to go out in such weather, but some, on the contrary, do* like to be out for skating or skiing

because winter is a good time for sports.

The weather depends on the season and the climate of the country in general. For instance, winter in England is not very cold and it does not snow* much, and very often snow melts when it falls. As to Azerbaijan, we have different climatic conditions here and each climatic zone adorns its seasons in its own way.

ŞƏRHLƏR

- The ground is covered* with green grass and the first flowers — *Torpağın üzü yaşıl otlarla və ilk çiçəklərlə örtülür.* İngilis dilində felin məchul növü to be felinin müvafiq şəxs və zaman formaları və əsas məna daşıyan felin keçmiş zaman feli sifəti (participle II) vasitəsilə düzəlidir. (Ətraflı məlumat almaq üçün bax: §40 of Grammar reference).
- Most birds migrate* to warm countries - *Quşların çoxu isti ölkələrə uçub (köçüb) gedirlər.* Migrate feli "köçmək" mənasında insanlara aid edildikdə to move to, to remove to fellərinə, quşlara aid edildikdə to fly away felinə sinonim kimi işlədilir.
- Some do not like to go out in such weather, but some, on the contrary, do* like to be out... - *Bəzi adamlar belə havada bayıra çıxmaq istəmirlər, bəziləri isə əksinə, bayırda olmağı...çox xoşlayırlar.* Əsas fellərin qarşısında do işlədildikdə emfatik məna kəsb edir, yəni mənanın qüvvətləndirilməsinə xidmət edir. Məsələn, Do pay us a visit!- *Buyurun, bizə gəlin!* Do be quiet!- *Səsinizi kəsin!* I do believe you!- *Əlbəttə mən sizə inanıram!* I do want to be sure - *Mən əmin olmaq istəyirəm.* I do remember it well - *Çox yaxşı yadımdadır (xatırlayıram).*, və s.
- ... it does not snow* much... - *çox da qar yağmır...* To snow – *qar yağmaq*, to rain -*yağış yağmaq*, to hail - *dolu yağmaq* kimi fellərin xəbər vəzifəsində işləndikləri şəxssiz cümlələrin sual və

inkar formalarını düzəltmək üçün indiki zamanın qeyri-müəyyən formasında **does** (does not, doesn't), davamedici formasında isə **is** (is not, isn't) işlədilir. Məsələn: *It rains much in April. Does it rain much in April? It does not rain much in April.; It is hailing. Is it hailing? It is not hailing.*

Active vocabulary

seasons <i>n.</i> - fəsilələr	lightning <i>n.</i> - şimşək
spring <i>n.</i> - yaz, bahar	to get away <i>v.</i> - getmək, tərketmək, çıxıb getmək
summer <i>n.</i> - jay	to lie (lay, lain) <i>v.</i> - uzanmaq
autumn <i>n.</i> - payız	to sunbathe <i>v.</i> - (gündən) qaralmaq
winter <i>n.</i> - qış	to turn yellow - saralmaq
nature <i>n.</i> - təbiət	to fall (fell, fallen) <i>v.</i> - düşmək
to awaken <i>v.</i> - oyanmaq, ayılmaq	to migrate <i>v.</i> - köçmək
to cover <i>v.</i> - örtmək	golden <i>a.</i> - qızılı
fresh <i>a.</i> - təmiz; tər; təzə	transparent <i>a.</i> - təmiz. şəffaf
cloudless <i>a.</i> - buludsuz	gradually <i>adv.</i> - tədricən
to be in blossom - çiçək açmaq, çiçəklənmək	rainy <i>a.</i> - yağışlı, yağmurlu
nightingale <i>n.</i> - bülbül	to rain <i>v.</i> - yağış yağmaq
sweet <i>a.</i> - şirin; məlahətli	harvest <i>n.</i> - məhsul
melody <i>n.</i> - mölodiya	cotton <i>n.</i> - pambıq
wood(s) <i>n.</i> - (kiçik) möşə	grapes <i>n.</i> - üzüm
everything <i>pron.</i> - hər şey	fruits <i>n.</i> - meyvə
joy <i>n.</i> - sevinc, nəşə	to set (set, set) <i>v.</i> - batmaq
everywhere <i>adv.</i> - hər yer(də), hər tərəf(də)	to freeze (froze, frozen) <i>v.</i> - donmaq, buz bağlamaq
weather <i>n.</i> - hava	to snow <i>v.</i> - qar yağmaq
hot <i>a.</i> - isti	to shine (shone, shone) <i>v.</i> - parıldamaq, şəfəq saçmaq
storm <i>n.</i> - tufan	rarely <i>adv.</i> - hərdənbir, aradır
to rise (rose, risen) <i>v.</i> - qalxmaq, çıxmaq	frosty <i>a.</i> - şaxtalı
the Globe <i>n.</i> - yer kürəsi	on the contrary - əksinə
thunder <i>n.</i> - göy gurultusu, ildırım	to skate <i>v.</i> - konki sürmək

to ski (skild, skild) v.- xizək sürmək	lake n. - göl
general a.- ümumi	to go fishing v.- balıq tutmaqla məşğul olmaq
in general - ümumiyyətlə	to go boating v.- qayıq sürməklə məşğul olmaq
to depend on v.- asılı olmaq	to prefer v.- üstün tutmaq
climate n.- iqlim	climatic zone - iqlim qurşağı
zone n.- zona	for instance - məsələn
to pick v.- yığmaq.dərmək	to melt v.- ərimək
mushroom n.- göbələk	to adorn v.- bəzəmək, zinət vermək
berry n. - giləmeyvə	in its own way - özünə görə, özünə xas olan tərzdə
to swim (swam, swum) v.- üzmək	
river n. - çay	

Remember:

in 1963; in September; on Sunday; at 6 o'clock
 "I wonder what the weather will be like?
 I hope, it'll keep fine".
 at noon, at night, in the daytime.

EXERCISES

Exercise 1. *Read the followings.*

The climate of the south of England is much milder than that of Scotland. In the north the winters are harder. When there are eight degrees of frost in England it is freezing hard. The damp climate makes people feel the cold more. On a frosty morning hoarfrost covers the country. When the ice on the lakes is thick enough, it is covered with scatters.

Exercise 2. *Find answers in the text.*

1. How many seasons are there in a year?
2. When does the nature awaken from her long winter sleep?
3. Why do we like spring so much?
4. Why do people try to spend more time in the open air in summer?
5. Is summer the best season for tourism?
6. Where did you go last summer?
7. Do you like autumn?
8. What do you usually do on a nasty* (pis) rainy day?
9. What is the weather like in winter?
10. Do you go in for skating or skiing?
11. Were you fond of playing snowballs and making snowmen when you were a child?
12. Most people prefer summer to any other season of the year. What about you?
13. Which is the best season for you?
14. What are the advantages* (üstünlüklər) and disadvantages* (çatışmazlıqlar) of each season?

Exercise 3. *Translate from Azerbaijan into English:*

1. Mənə soyuqdur. Pəncərəni örtün.
2. Qışda havalar necə olur?
3. Yağış yağır, zəhmət olmasa, çətirimi verin.
4. Hava soyuq və şaxtalıdır.
5. İldə 365 gün var.
6. Yaydan sonra payız gəlir.
7. Hər həftə altı gündən ibarətdir.
8. Payız ilin sonuncu fəslidir.
9. Həyətdə çoxlu adam var.
10. Payızda tez-tez yağış yağır.

Remember:

After rains comes fair weather.
Yaman günün ömrü az olar.
Everything is good in its season.
Hər şey öz fəslində (vaxtında) yaxşıdır.

Exercise 4. *Answer the following questions:*

1. What seasons of the year do you know?
2. What kind of weather do we have in March?
3. What do you know about the spring?
4. What places do people leave for in summer?
5. Why do we like summer time?
6. Do you like winter days?

Exercise 5. *Fill in the blanks with prepositions:*

1. It is cold today. The sky is covered ... dark clouds, a cold wind is blowing ... the sea.
3. The temperature is ... zero and the snow is melting now.
4. The sun is shining brightly ... the sky.
5. The water is very cold ... winter mornings.
6. Summer is the time ... a lot ... fruit and vegetables.
7. ... May the weather gets so hot that some people start going ... the seaside to swim ... the sea and get sunburnt.

Exercise 6. *Complete the following sentences using the words in brackets:*

1. There (to be) a good fall of snow yesterday.
2. It (to be) foggy yesterday morning.

3. The clouds (to be) felting.
4. There (to be) is hardly any cloud in it.
5. The rain (to fall) heavily last night.

Exercise 7. *Ask one another questions using the words and word combinations given below:*

season, summer, hot, cold, the sun, to shine brightly, to swim, to fish (to go fishing), to lie in the sun (on the sand), to pick flowers, to spend one's vocation (holiday) at the seaside; to travel by car, to go cycling, in a rest home, on the shore.

Exercise 8. *a) Read the following text. Give a title to the story,
b) Retell the story using the vocabulary of the lesson:*

The weather in England can change very quickly. One day last week I went for a walk in the country. When I started early in the morning the weather was beautiful. The sun was shining, the sky was blue and there were no clouds at all. In the middle of the morning a sudden change came. A cool wind started to blow, black clouds covered the sun and in a very short time it started to rain heavily. There were no houses in sight and I had no coat with me. So I got very wet indeed and very cold too about an hour I managed to catch a bus which took me home. But when I arrived I was shivering and sneezing and I've had a cold ever since. We sometimes say that England is the only country where you can have four seasons in a day.

Exercise 9. *Make up sentences using the following words and expressions:*

to come to life, to go on an excursion, to rain, cats and dogs, to be like, to go to the forest, to grow ripe, cloud, friend, care, suddenly, bad, to become, warm, sunrise.

Exercise 10. *Translate into English:*

1. İlin dörd fəslı var: yaz, yay, payız, qış. Qış ilin ən soyuq, yay isə ən isti fəslıdır.
2. Qış ıdman üçün ən yaxşı vaxtdır. Çünki qar yağanda uşaqlar qarda oynamağı xoşlayırlar.
3. Azərbaycanın yayı çox yaxşı olur.
4. Bəzi uşaqlar Xəzər dənizində çimməyi çox sevirlər.
5. Yayda Bakı çox isti olur.
6. Noyabr payızın sonuncu ayıdır.
7. Bu gün hava buludlu olacaq.
8. Onun saçı qar kimi ağdır.
9. Ölkəmizdə ən gözəl şəhər hansıdır?
10. Sənin ən sevimli fəslin hansıdır?

LESSON 6

[see: §41, 42 of Grammar reference for details]

Time

It is not very difficult to tell time in English. First of all let's deal with the hours: we say, it's one o'clock, two o'clock, three o'clock and so on. Twelve o'clock may refer to midnight or to midday. Then for the quarters we say for instance, it's a quarter past eight, half past eight, a quarter to nine. Sometimes people just say eight-fifteen, instead of a quarter past eight, and eight-thirty, instead of half past eight. We say other times as follows: five minutes past eight, or simply, five past eight. Similarly, ten past eight, twenty past eight, twenty-five past eight, twenty-five to nine, twenty to nine, five to nine.

We can tell the time by a clock or a watch. A clock is big; it is

usually on the wall, or it stands on the table. A watch is small; we can put it in our pocket or wear it on our wrist with a leather-strap, ribbon or watch-band.

Watches and clocks have figures on their faces, and two hands, a long hand which points to the minutes and a short hand which points to the hours. Some clocks have three hands, a long hand, a short hand and very short one to point to the seconds.

If a clock or a watch tells the right time, we say that the watch is right.

If a watch gains, we say that the watch is fast and if it loses we say that it is slow.

When a watch goes wrong we take it to a watchmaker and have it repaired, cleaned and regulated.

You must not forget to wind you watch up regularly. If you don't do it, it may stop. We usually set our watches by the radio-time signal.

Dialogues

Sevil: It's getting late. Where is Lala? Doesn't she know (that) we are waiting for her?

Lala: She does. But she never comes on time and always find a good excuse. Oh, here, she is late as usual.

Sevil: Why are you so late Lala?

Lala: Am I? Have a look at my watch. It is a quarter past three by mine. I am only five minutes late. It's so difficult to come always on time.

Sevil: This is the last day of winter. We must put our clocks on to summer time.

Lala: Must?

Sevil: Oh, of course. Everyone must put his clock on one hour in summer.

Lala: I see. You really must get up one hour earlier.

Sevil: Yes, the sun rises earlier and sets later, and we want to get all the sunlight we can.

Lala: So you get a nice long afternoon and evening for play during the light.

Sevil: That's just it!

Lala: I suppose they do it in many countries. Do they?

Sevil: Yes.

Remember

An hour in the morning is worth two in the evening.	– Gecənin xeyrindən gündüzün şəri yaxşıdır
(It's) as clear as day	– Gün kimi aydındır.
Better late than never	– Heç etməməkdənsə, gec etmək yaxşıdır.
Never put off till tomorrow what you can do today	– Bu cünün işini sabaha qoyma.
Times flies	– Vaxt uçar.
Time and tide wait for no man	– Vaxt gözləmir.

Active vocabulary

hour – saan (60 dəqiqə)

o'clock – saat (vaxt)

for refer – 1) istinad etmək, əsaslanmaq; 2) göndərmək (to); 3) mü raciət etmək; 4) aid olmaq, həvalə etmək

for instance – məsələn

quarter – 1) *n.* rüb, çərək, dördüdə bir, 2) 15 dəqiqə

instead of – əvəzində; ... etməkdənsə

pocket – 1) *n.* cib; 2) cibinə qoymaq, mənimsəmək; oğurlamaq

wear (wore; worn) – geymək
wrist – bilək; ~ watch – qol saati
leather-strap – dəri qayış
ribbon – lent, bafta
watch-band – saat bağı (qayışı)
figure – 1) *n.* fiqura, boy-buxun;
 2) şəxsiyyət; 3) rəqəm
be fast – qabağa getmək (saat)
watchmaker – saatsaz
repair – 1) *n.* təmir; 2) *v.* təmir
 etmək, süzəltmək
regulate – 1) tənzim etmək;
 qaydaya salmaq,
 2) uyğunlaşdırmaq
to lose (lost; lost) – 1) gecikmək,
 2) itirmək, 3) uduzmaq
gain – 1) gəlir, xeyir, mənfəət,
 2) qazanmaq, əldə etmək

what's the time (danışiq forması)
 – saat neçədir?
what time is it (neytral forma) –
 – saat neçədir?
**to come (be) in tie (for
 something)** – vaxtında gəlmək,
 gecikməmək
to come (be) on time – vaxtında
 gəlmək
to find a good excuse – haqq
 qazandırmaq, üzürlü səbəb
it's getting late – artıq gecdir
late as usual – həmişəki kimi
 gecikmək
later than usual – həmişəkindən
 gec

EXERCISES

Exercise 1. *Write the following verbs in the third person singular of the present Simple and use them in sentences of your own:*

read, write, finish, march, rise, dress, study, lie, go, say, have, see, copy, take, explain, wash, be, know, do, play

Exercise 2. *Put the following sentences into the interrogative, negative and negative-interrogative forms:*

1. Dilara always brings some flowers with her.
2. They want to buy some new chairs.
3. We do some exercises in writing.
4. He likes to speak English to her.
5. In the evening my parents watch TV or listen in.
6. She knows how to tell the time in English.

7. Watches and clocks have figures on their faces.
8. My watch gains.
9. His watch goes wrong.
10. My aunt's clock loses.

Exercise 3. *Answer the following questions:*

1. Where do you live? How do you walk to the University?
2. What song is she playing? Does she play the piano well?
3. Do you think she works hard at the pronunciation?
4. How often do you write dictations? Do you make many mistakes in them?
5. May I come to your place in the evening? At what time are you going to do the translation?

Exercise 4. *Ask special and alternative questions about the text.*

Exercise 5. *Insert: what, what a or how instead of blanks:*

1. ... hard she is working at her English!
2. ... beautiful building it is!
3. ... wonderful weather we are having today!
4. ... windy morning it is!
5. ... well he translates English poems!
6. ... good idea.
7. ... quickly time passes.
8. ... horrible song!
9. ... difficult exercise!
10. ... pretty she is.
11. ... interesting story!
12. ... large the hall is!
13. ... dark it is! What is the time?
14. ... beautiful music they are playing!
15. ... pity your friend can't come!

Exercise 6. *Make up sentences:*

(to) answer questions; (to) work hard at; (to) see films; (to) listen to; (to) do best; at half past; in the afternoon; for dinner

Exercise 7. *Read and translate the following sentences:*

1. There are some fruit trees in our garden.
2. The students must learn this dialogue by heart.
3. You may open the window.
4. It is a difficult text.
5. We can go out for a walk now.
6. He says: "This sentence is not difficult".
7. Open your books at page 35, and read the beginning of text number three.
8. I like this street very much.

Exercise 8. *Make up short dialogues about your daily program.*

Exercise 9. *Translate into English:*

Gözəl yaz səhəridir. İstidir. Artıq saat 10-dur. Günəş işıq saçır. Mən yazı stolunun arxasında oturub sabahkı dərslərimi hazırlayıram. Bu gün istirahət (bazar) günüdür. Uşaqlar həyətdə oynayır və gülüşürlər. Mən pəncərənin yanına gəlirəm və küçəyə baxıram. Küçədə çoxlu uşaqlar var. Mən pəncərəni açıram. Çox təssüf ki, mən küçəyə çıxma bilmirəm. Qəzetdən mətni sona kimi tərcimə etməliyəm. Lüğətsiz tərcümə etmək çox çətindi.

Ona görə də mən lüğətlə işləyirəm.

Mən saata baxıram. Saat 12¹⁵-dir. Mən qardaşımla görüşməliyəm. O, məni saat 12⁰⁰-da küçədə gözləyəcək. Biz birlikdə kinoya getmək istəyirik. Saat 12-dir. Artıq biz küçədəyik. Necə də gözəl havadır. Həqiqətən də bahardır.

Exercise 10. *What time a) in words, b) in figures is:*

a) 8.30, 5.00, 9.10, 10.15, 3.05, 7.45, 12.20, 2.35, 3.42.

b) a quarter past seven, half past three, twenty-five to five, ten to three, twenty six minutes to six, thirty five to nine, five to ten.

LESSON 7

[see: §18, 19, 37 of Grammar reference for details]

At The English Lesson

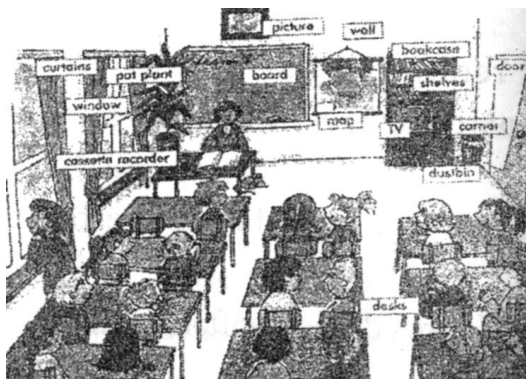
You know that our lessons usually begin at 9. At about 9 o'clock in the morning all the students of our group come into the classroom to take their seats at the tables and wait for the teacher.

When the teacher comes in, we stand up and the monitor reports to her. Then we sit down and get down to our work.

At our English lessons the teacher usually asks us some questions. We know many words and expressions now, and we try to answer our teacher's questions well. Of course, we make mistakes sometimes, and the teacher corrects them. We like to speak English at our lessons.

Then we take our textbooks to read the text. Our teacher often asks: "Who wants to read the text today?" Some of the students answer him: "I do".

Then we open the textbooks and one of the students stands up

to read the text. The other students listen to him. But we don't read the text long. We ask different questions about the text and retell it. We also repeat the words and write them on the blackboard.

We don't want to make any mistakes and we always learn all the new words and expressions well. We work hard at our English to know it well. We seldom answer badly at the lessons.

Sometimes we write tests. When we write them, we close our textbooks and note-books. We never get bad marks for our tests.

Active vocabulary

usually – adətən

to report – məlumat vermək,
hesabat vermək, məruzə etmək

expression – 1) ifadə; 2) ifadə
edilmə, bildirmə

of course – əlbəttə

to make a mistake – səhv etmək

to correct – 1. a. doğru, düz,
dürüst; 2. v. 1) səhvini
düzəltmək; 2) təshih etmək

to retell – danışmaq

to repeat – təkrar etmək

any – bir, hər hansı, bəzi, bir neçə;
heç (sual cümlələrində)

always – hər vaxt, daima, həmişə

to work hard – çox işləmək

hard working – çox çalışqan

seldom – hərdən bir, nadir halda

to get a bad mark – pis qiymət
almaq

EXERCISES

Exercise 1. *Find answers in the text:*

1. When do all the students of your group come into the classroom?
2. When do your lessons usually begin?
3. What do all the students do when the teacher comes in?
4. Who usually reports to her?
5. What do all the students do after his report?
6. Does your teacher ask you any questions at the lesson?

7. Do you know many English words and expressions now?
8. How do you try to answer your teacher's questions?
9. Do you make any mistakes in your answer?
10. Who always corrects them?

Exercise 2. *Make up 10 sentences using the following words and word expressions:*

At about 9 o'clock in the morning; (to) come into the classroom; some questions; (to) try; (to) make mistakes; (to) correct; a textbook; (to) retell; (to) write on the blackboard; (to) get a good mark.

Exercise 3. *Use the Possessive Case in the following:*

1. The father of my friend.
2. The books of his grandchildren.
3. The name of her sister.
4. The brother of his boy.
5. The children of these women.
6. The profession of these men.
7. The birthday of my father.

Exercise 4. *Insert articles where necessary:*

1. He is ... father already.
2. They are ... orphans.
3. They are six in ... family; ... grandfather, ... grandmother, ... father, ... mother, ... son and ... daughter.
4. I am going to explain ... new rule to you. Please take ... notes. Look at ... blackboard. Here are ... examples.
5. What is ... English for "səhər"? ... English for "səhər" is "city". If this word is new to you (you must) take ...

dictionary, look up this word in ... dictionary and put down ... pronunciation and ... spelling of ... word in you note-books. Write down ... word in ... singular and in ... plural. We are studying ... English. It is not easy to learn ... foreign language.

Exercise 5. *Translate into English:*

1. Bizim qrupun tələbələri adətən saat 8⁵⁰-də sinifdə olurlar.
2. İngilis dili müəllimimiz həmişə bizim bütün suallarımıza cavab verir.
3. Hər gün biz bütün yeni sözləri və söz birləşmələrini təkrar edirik.
4. Dostum dərəcə cavab verəndə çox az səhv edir.
5. O, ingilis dilindən heç vaxt pis qiymət almır, çünki o çox çalışqan tələbədir.
6. O, nadir hallarda tapşırığı yazı taxtasında yazır.
7. Mən dostumdan bu haqda heç vaxt soruşmuram.
8. Mən dostuma bir neçə kitab göndərmək istəyirəm. O, bu şəhərdə yaşamır.
9. Kim həmişə müəllimin suallarına düzgün cavab verir?
10. Onun işi saat 9⁰⁰-da başlayır və 17³⁰-da qurtarır.

Exercise 6. *Write questions to the parts of the sentences in bold type:*

1. I have dinner **at two**.
2. **David** has already repaired **the radio**.
3. I am going to have some practice in intonation **at the laboratory**.
4. I leave for the university **at eight o'clock**.
5. **My father does shopping** in our family.

Exercise 7. *Read and write in words:*

4, 14, 44, 9, 20, 90, 12, 38, 157, 672, 821, 1238, 1955, 2018,
3687, 274, 299, 945, 9212, 322.

Exercise 8. *Fill in prepositions if necessary:*

- A: 1. Pass ... me the salt please.
2. Pass the salt ... me.
3. Show this text ... the teacher.
4. He is going to come ... half an hour.
5. Look ... the boy. How dirty he is!
6. I see a new wall-newspaper ... the corridor.
7. Are you going ... home? – No, I am going ... the library.
8. What do you see ... this picture?
9. The bell is ringing, the students are coming ... the room.
10. Please, come ... we are just beginning our lesson.
- B: 1. Will you wait ... me. I'll come ... a minute.
2. The children are ready ... breakfast. They are waiting ...
their father.
3. Father usually comes ... home ... time.
4. I'm fond ... vegetables and meat.
5. We usually have dinner ... home.
6. I'm ready ... go down .. the canteen.
7. The boys are usually satisfied ... their meals ... this canteen.
8. They go ... a small round table ... the window, take a
menu-card ... the next table and begin to read it.
9. The ground is usually covered ... show ... winter.
10. I prefer to stay ... home.

Exercise 9. *Put the verbs in brackets in the correct tense-form:*

1. They (to go) to the Maiy theatre last week.
2. He (to come) home, (to have) a short rest, (to read) an article

- from the latest magazine and (to begin) to prepare his lessons.
3. When I (to enter) the kitchen, I (to see) that my mother (to stand) at the table and (to cut) some cabbage.
  4. I (to be) ready to go down to the canteen.
  5. Father (to like) to work in the garden.
  6. I (to come) to the university five minutes before the bell rings.
  7. My brother (to know) three foreign languages: English, Spanish and French.
  8. My brother (do not finish) reading “The old man and the sea” yesterday.
  9. There (to be) some more magazines to be looked through in our library.
  10. The sun (to be) not shining through the windows of the classroom.

Exercise 10. Add “it is” or the correct form of “there is” to the following:

1. ... fifteen students in group number three.
2. ... a pity you can't go there with me.
3. ... too early to leave yet.
4. ... a beautiful park near my home.
5. ... not true to say that she is my friend.
6. ... easy to understand why he is absent.
7. ... time to go to bed.
8. ... some interesting magazines on that table.
9. ... time to go.
10. ... different watches here.

LESSON 8

[see: §39, 40 of Grammar reference for details]

Our University

Every year thousands of young men and women enter universities, where students get their higher education in various subjects. Besides day departments there are extra-mural departments* for part-time students who work during the day.

If the applicants want to have a good command of the subject in which they will take examinations, they attend preliminary courses.

Our country requires* more and more specialists with a higher education. In Azerbaijan the complete course at most universities lasts four years*.

The applicants go in for entrance examinations in July and August before the new academic year begins. Education is free of charge and most of the students receive stipends.

The first two years of study are generally the most difficult. At the universities students have lectures and practical hours. They attend lectures on different subjects: Mathematics, History of Azerbaijan, Physics, Chemistry, Geodesy, Foreign languages and etc. They have hours of practical training in the well-equipped

laboratories of the university.

At every university there is a reading hall and a library, where the students can take the necessary text-books as well as* books for reading.

Sport is also compulsory during the first years of study.

The academic year is divided into two terms: from September to January and from February to July.

Students take examinations at the end of each term. On completion of studies the student presents a graduation thesis* or takes the finals*.

Among the students body* of any institution of higher learning one can see quite a number of foreign students. After graduations they will return home full-fledged specialists.

ŞƏRHLƏR

- extra-mural departments – *qiyabi şöbə (bölmə)*. Syn. correspondence department: *To study by correspondence (as and external students)* – *qiyabi məşğul olur*.
- part-time students – *istehsalatdan ayrılmamaq şərti ilə oxuyan qiyabi və axşam şöbəsinin tələbələri*.
- to have a good command of a subject – *fənni yaxşı bilmək*. *She has a good command of English*.
- to take (to have) an examinations in literature* - *ədəbiyyatdan imtahan vermək*. Syn. expr.: *to go in for Literature, to pass an examination (a test) in English* - *ingilis dilindən (məqbul) imtahan vermək; to fall an examination (a test) in literature* - *ədəbiyyat imtahanından (məqbuldan) kəsilmək*.
- to attend lectures on – *mühazirələrdə iştirak etmək*.

Active vocabulary

require – 1) ehtiyacı olmaq, 2) tələb etmək	2) bədən, cəsəd
complete course – tam kurs	full-time students – gündüz şöbəsinin tələbələri
entrance exam – giriş imtahanı	as well as – elə ki, eləcə də
well-equipped – yaxşı təchiz edilmiş	to present a graduation thesis – diplom müdafiə etmək
necessary – 1) gərəkli, lazımlı, 2) ləzüm, vacib	to take the finals – buraxılış imtahanı vermək
compulsory – məcburi, icbarı;	full-fledged specialists – tam inkışaf etmiş mütəxəsislər
term – semestr	
body – 1) heyət, grup, tərkib;	

Additional material to the Lesson

Head of the (English, Russian, etc.) Department – <i>kafedra müdiri</i>
senior teacher – <i>baş müəllim</i>
a time table – <i>cədvəl</i>
to give a talk (lecture) on – <i>məruzə (mühazirə) oxumaq</i>
to attend classes (lectures) – <i>məşğələlərə (mühazirələrə) davam etmək (gəlmək)</i>
to miss classes – <i>üzürlü ya üzürsüz səbəblərə görə dərsləri buraxmaq</i>
to register of attendance – <i>davamiyyət jurnalı</i>
to take (make) notes at a lecture in English – <i>ingilis dilindən qeydlər etmək (yazmaq)</i>
to do a subject – <i>fənni öyrənmək</i>
to do well in a subject – <i>hər hansı fənni yaxşı mənimsəmək</i>
to work by fits and starts – <i>yüksək səviyyədə işləmək (fasilələrlə, qeyri-sistematik işləmək)</i>
to fall (get, lag) behind the group in English – <i>ingilis dilindən qrupdan geri qalmaq</i>

to help somebody with physics (in one's work) – *kiməsə fizikadan köməklik etmək*
an examination paper (a test-paper) in English – *ingilis dilindən yoxlama işi*
to revise (to do a revision) for an examination – *imtahana hazırlaşmaq*
a student's record book – *məqbul kitabçası*
to give a mark (a credit) – *qiymət (məqbul) almaq*
to get a mark (a five, etc.) in a subject (for a paper) – *qiymət almaş (əla və s.) fənni üzrə (iş üzrə)*
to graduate (from) the university – *universiteti bitirmək*

EXERCISES

Exercise 1. Give Azerbaijan equivalents for the following words without using a dictionary:

course, practical, university, stipend, specialist, physics, chemistry, laboratory, academic, examination, final, foreign languages, higher education, different, mathematics, to divide, week-days.

Exercise 2. Answer the following questions:

1. Where and when do you have your breakfast?
2. Which newspapers do you like to read?
3. How often do you go to the cinema?
4. What subject do you study?
5. Where do you usually do your homework?
6. How long does it take you to get to the university?
7. What lectures do you attend?
8. Where do you get the necessary textbooks?
9. Where do most of the students of your group live?
10. At what time do you go to bed on week-days?

Exercise 3. *Use the correct form of the pronoun in brackets:*

1. Give (I) these newspaper cutting, please.
2. We often see (they) at the library.
3. Your new friends live near (we).
4. He teaches (we) the English language.
5. All this technical journals belong to (she).
6. I understand (they) very well, when they speak slowly.
7. They want to play football with (we).
8. The young workers solved all (they) problems in a week.
9. He will go to the library with (we) on Friday.
10. She reads interesting books to (us) children in the evening.

Exercise 4. *Insert articles where necessary.*

1. School begins on ... 15th of September.
2. ... meeting of our scientific society will be on ... 19th of October.
3. Winter exams will be from ... 8st of January till 25th of January.
4. He borrowed this book from ... library on ... 2nd of Nivember.
5. I received his letter on ... 31st of March.
6. This girl can not take part in ... discussion.
7. The boys must run to get to ... station in time.
8. Must he reads all ... books on ... reading-list?
9. Will your brother have classes only three time ... week?
10. Will students have to write ... test-paper at ... end of week?

Exercise 5. *Fill in the spaces with shall and will where necessary:*

1. I ... be pleased to see you on Sunday at five.
2. Of course you ... go if you wish to.

3. She ... become a good teacher.
4. She ... meet me at the station.
5. Sona and Sevil ... be busy in the evening.
6. There ... be a meeting at our university tomorrow.
7. She ... ring me up as soon as she comes home.
8. You ... find him if you come at seven.
9. Where ... you spend your summer vacation?
10. The weather ... be foggy today.

Exercise 6. *Fill in the blanks with prepositions:*

1. ... the middle ... the picture there stood a high tree ... many apples, ... front ... the tree there was a little boy looking .. the tree.
2. When my friend saw her broken cup, she looked ... her sister speechless ... anger.
3. ... last the lessons were over and we went ... the hall.
4. We went out ... the street and just ... that moment we heard a loud cry.
5. I shall not go home ... dinner-room.
6. Our sportsmen are the best ... the world.
7. We shall have ... go the language laboratory tomorrow.
8. Will your sister be able to read this book ... two days.
9. There are some more magazines to be looked through ... our library.
10. In autumn the leaves turn yellow and reddish and fall ... the ground.

Exercise 7. *Give Past Indefinite and Participle II of the irregular verbs given below:*

to take, to give, to go, to hear, to tell, to know, to sing, to find, to write, to get, to read, to understand, to speak.

Exercise 8. *Translate into English.*

1. İngilis dili dərsinə hazırsınızmı?
2. Dərstdən sonra mən istirahət edirəm.
3. Sən bu haqda mənə söyləyə bilərsənmi?
4. Biz bu tapşırıqları şifahi etməliyik.
5. Sizin otağınızda neçə pəncərə var.
6. Mən dünən dostumdan məktub aldım.
7. Şəhərdə yeni fabriklər, məktəblər, kinoteatrlar, böyük parklar və bağlar vardır.
8. O, mənə tez-tez məktub yazır.
9. Mən boş vaxtımı adətən təmiz havada keçirirəm.
10. Biz bu məqaləni sabah tərcümə edəcəyik.

Exercise 9. *Put questions to the word in bold type:*

1. **Next week** there will be **a football match**.
2. **I** am fond of sports.
3. **On our way home** we saw **some** of our friends.
4. **Sona** was playing the piano **from 3 to 5**.
5. We shall go **to the stadium** tomorrow.

Exercise 10. *Form nouns from the given verbs by adding “ment” and translate them into Azerbaijan:*

to punish, to move, to improve, to develop, to astonish.

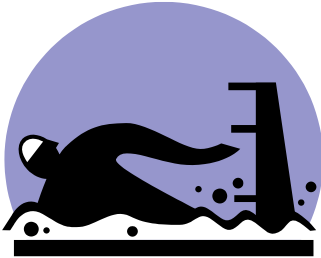

LESSON 9

[see: §27, 28, 29 of Grammar reference for details]

Sport

The Azerbaijan is a sporting country. Millions of people go in for various kinds of sport. Approximately one out of every five people is a sports fan. You can hardly find a grown-up person or a youngster we does not support his or her favorite sports club, or team.

The ancients said, “A sound mind in a sound body”. Therefore we begin to teach our children to love sport since early childhood. In kindergartens the child takes his first sporting steps-he learns to run, jump and dance.

Throughout school “college and university Gymnastics is a compulsory subject”.

Our sportsmen have excellent sports facilities at their disposal-places of sports, stadiums, sport grounds, gymnasiums, swimming-pool, tennis-courts and excellent coaches. Not only champions and keen sportsmen but anyone can take part in sports and competitions.

Our government creates all the necessary conditions and

spends great sums of money on the development of sports.

Football, hockey, basket-ball and volley-ball are the most popular games in our country.

Various forms of athletics such as: running, jumping, swimming are also very popular in our country.

Boxing, wrestling, mountaineering and chess also have millions of followers.

It's no wonder that Azerbaijan sportsmen have tremendous success at world and European championships and Olympic Games. Every four years the youth of the whole world come together at the Olympic Games, the greatest sports event of international character. The Olympic Games and Youth Festivals and the World

Students Games as well give thousands of young people an opportunity to meet, to make contacts and get better acquainted with each other. All these gatherings show the will of the youth to act together for peace and friendship among the nations.

ŞƏRHLƏR

- to go in for sport – *idmanla məşğul olmaq*. İngilis dilində “sport” sözü cəm halda “sports” idmanın hər hansı bir növünü bildirir.
- a sports fan – *idman azarkeşi*. He's a football fan.
- supporter – *azarkeş* (söhbət idmanın növündən yox, idman komandasından gedir). I'm “Neftchi” supporter.
to support – *azarkeşlik etmək* (komandaya). Who do you support?

She has a good command of English.

- to pay attention to – *diqqət yetirmək, diqqət vermək*
- a compulsory subject – *proqram üzrə əsas predmet*
an optional subject – *fakültativ predmet (əsas olmayan)*
optimal exercises – *sərbəst tapşırıqlar (idman üzrə)*
- record holder – *rekordsmen*
to hold the record in – *recordu saxlamaq*
to set the record – *record etmək*
to break the record – *recordu pozmaq (sındırmaq)*
to better the record – *recordu yaxşılaşdırmaq*
to level the record – *recordu müqayisə etmək*
- It's no wonder that ... – *təəccüblü deyil ki, ...*
- the Olympic Games – *Olimpiya Oyunları* (İlk dəfə 766-cı ildə Yunanıstanın Olimpiya şəhərində keçirilib (b.e.ə.). 1986-cı ildə yenidən təşkil edilib. II Dünya müharibəsindən sonra hər dörd ildən bir keçirilir.

Active vocabulary

approximately – təxmini, təqribi, yaxın	3) canlı; 4) iti ağıllı
support – 1. <i>n.</i> dayaq, arxa, yardım; 2. <i>v.</i> müdafiə etmək, arxa olmaq, tərəfdar olmaq.	competition – 1) yarış, müsabiqə; 2) rəqabət
throughout – <i>tamam, başdan-başa</i>	to create – yaratmaq, törətmək, meydana gəlmək
facility – 1) yüngüllük, asanlıq; 2) <i>pl.</i> imkan, şərait	sum – 1. <i>n.</i> məbləğ, hasil, miqdar; 2) <i>riy.</i> məsələ; 2. (<i>v.</i>) toplamaq, yekunlaşdırmaq
disposal at my – mənim ixtiyarımda	development – 1) inkişaf; 2) aydınlaşdırmaq
tennis-court – tennis-kort	wrestling – güləşmə, güləş
coach – 1) <i>n.</i> məşqçi, təlimatçı, repetitor; 2) <i>v.</i> hazırlaşdırmaq	follower – 1) tərəfdar; 2) təqib edən
keen – geymək. 1) kəskin; 2) güclü, qeyrətli;	tremendous – çox böyük, möhtəşəm

opportunity – imkan, münasib vaxt	to act – 1.n. 1) hərəkət, iş, fəaliyyət; 2) qanun (parlamentdə qəbul olunan); 2. v. 1) hərəkət etmək; davranmaq, 2) rol oynamaq (teatrda)
acquaint – tanış etmək, tanımaq	
will – 1) istək, arzu; 2) vəsiyyət	

EXERCISES

Exercise 1. *Ask questions about the text and let your fellow-students give answers to them.*

Exercise 2. *Answer the following questions:*

1. What's your favorite sport?
2. Do you watch figure-skating competitions on TV?
3. Which do you enjoy more football or basket-ball?
4. What games did you use to play at school?
5. Do you enjoy playing games? If so, which?
6. Which sport do you go in for?
7. What sort of sports do women go in for in our country?
8. Which do you prefer watching or playing sport events on TV?
9. Why are gymnastics and athletics compulsory in our schools and colleges?

Exercise 3. *Translate into English:*

1. Yayda biz adətən tezdən dururuq və saat 7-də səhər yeməyi yeyirik.
2. Mənim dostum «Neftçi»yə azarkeşlik edir. Bu komanda oynayanda o, televizorda bütün oyunu izləyir.
3. Bizim ölkəmizdə uşaqlar idmanla körpəlikdən məşğul olurlar. Yayda onlar üzməyi və futbol oynamağı sevirlər.

4. İdman insanı sağlam, varlı və ağıllı edir.
5. Dostum da idmanı çox sevir. O, dünən saat 6-da stadionda idi, çünki stadionda «Neftçi» və «Lənkəran» oynayırdı. Oyun çox xoşuna gəldi.
6. Zəhmət olmasa, sonuncu oyunun nəticəsini mənə deyin.
7. Bizim universitetimizdə müxtəlif idman dərəcələri (circles) var və burada bizim aramızda həmçinin çempionlar da var.
8. Sən hansı idman növü ilə məşğul olursan?
9. Ən çox sevdiyən idman növü hansıdır?

Exercise 4. *Make up situations using the following:*

to go in for ..., to pay attention to, to take place, stadium, to discuss, champion, a football team, between, Nefchi, Spartak, the score was

Exercise 5. *Put all kind of questions to the following sentences:*

1. I am fond of sports.
2. Adil and Nazim are discussing the last football match.
3. Our sportsmen broke many world records at the Olympic Games.
4. There is a good stadium in our village.
5. She likes to play chess with me.

Exercise 6. *Fill in the blanks with the suitable tense of the verbs in brackets (Present or Past Continuous):*

1. I ... to a record at the phonetic laboratory when my friend came in and asked me to help him with the translation (to listen).
2. She ... always ... mistakes in her dictations (to make).
3. In July I ... for the entrance exams to the University (to revise).

4. My friend ... the essay from 5 o'clock in the morning till one in the afternoon (to write).
5. On Monday I .... still on the text (to work).
6. While some students ... the texts on tape the others ... their homework (to record, to answer).

Exercise 7. *Insert prepositions or adverbs:*

1. "Our trip ... Guba may be very interesting" said Samad.
2. Will you go ... Ganja ... train or ... plane?
3. Did you see the monument H. Gavid in Gavid avenue?
4. You'll have to reserve tickets ... his concert ... advance.
5. I'm going to sit ... a desk chair and enjoy the sea.
6. Did you have a chance to attend concert ... some celebrities in Sumqait?
7. What are your plans ... the coming vacations?
8. Sahib made friends ... quite a few teachers ... Baku State University.

Exercise 8. *Insert articles or possessive pronouns where necessary.*

1. They started talking about ... plans for ... coming vacation.
2. Mary says she loves ... sea.
3. They're going to Moscow by plane.
4. You'll have to go to ... Travel Agency to reserve – boat tickets in advance.
5. There are quite ... few deck chairs on ... deck you may sit in one of them and enjoy sea.
6. They've lived in ... town of Yalta for quite ... few years. They've just left for Kiev.
7. I hope they enjoyed ... vacation they spent in Sheki.
8. "That's ... wonderful idea", Anar interrupted him.

Exercise 9. *Insert the right verb (to tell, to say, to talk, to speak) in the proper form:*

1. He ... us a very interesting story.
2. Every night the child ... "Good night" to her parents.
3. The librarian asks the readers not ... in the reading hall.
4. Can you ... me who has written this book?
5. Strictly ... it is not a mistake at all.
6. They ... he ... three foreign languages.
7. Please ... me about the film you saw last night.
8. Mary is so talk alive! She even doesn't stop .. when the teacher comes into the classroom.
9. Did he ... it to you himself? I can't believe it!
10. Most second year students of our department ... English very well.

Exercise 10. *Arrange the following kinds of sports in four columns: 1 – winter sports, 2 – summer sports, 3 – outdoor games, 4 – indoor games:*

football, mountain-climbing, chess, basket-ball, tennis, hockey, figure-skating, rowing, cycling, skiing, swimming, sailing, boxing, shooting, jumping, speed-skating, volley-ball, draughts

LESSON 10

[see: §26, 34, 35, 36 of Grammar reference for details]

New Year's Eve

The Old Year is going out. These are its last few hours and very soon we shall be seeing it out.

The streets are full of people. The shops are attracting them like magnets. Grandfather Frost or Santa Claus, as he is called in English: “Is there in the shape of busy people stuffing their bags and briefcases with new year presents?”

Looking at the lighted windows we can see brilliantly decorated fir-trees, without which you can't imagine the New Year celebration.

But many families prefer to see the New Year in at home with their friends and relatives.

The clock hands are creeping nearer and nearer towards midnight. Soon crowded buses and taxis will be rushing from one end of the city to the other carrying people visiting one another.

By this time the men and children in the family will have decorated fir-trees and the women will have laid the festive tables.

Soon the best part of the waiting will begin. Radios, TV-s will be switched on in all the houses. The whole city will be standing round tables, holding up glasses of champagne. Everyone will be waiting for the moment when the clock will bid the old year good-bye.

A happy new Year to one and all!

Remember:

A Happy New Year (to you)!
Best wishes for a Happy New Year!
Thank you, the same to you!

Dialogue

- Look! What an interesting article in to-days paper! It's about New Year celebrations in different countries.
- Yes, I've read it too. It was interesting to see how different people see the New Year in. I remember in Guba they store water beforehand and pour in into the street at midnight on New Year's Eve. This symbolizes their wish for the New Year to be as clear, fresh and sparkling as the water they pour.

- And in Burma and India they put on their national costumes and go into the streets carrying flowers, toys and jars full of water – they pour water over each other. On a very hot night it can even be a pleasure to walk about in soaking clothes. And in India they traditionally fly bright kites on New Year's Eve.
- So do the Japanese. Young and old enjoy it alike. In Japan 108 strokes of the bell announce the beginning of the New Year over the radio. Then every one goes to bed to get up again at dawn so as not to miss the sunrise. They believe that if you miss the sunrise you'll have bad luck in the New Year.
- There's something interesting about Panama, too. There at midnight they make as much noise as they can with bells, car

horns, factory hooters and sirens. In this way they “please” the New Year.

- And in Italy they follow a very old tradition in the last minutes of the old year they throw all the old things they don’t need-old furniture, pots and pans old shoes, etc. –out of the windows.
- And look in Scotland Hogmanay (as they call New Year’s Eve there) is a very merry holiday. If

they see the New Year in at home they make a bright fire – for the brighter the fire the better the luck. And at midnight the head of the house usually throughs the front door wide open to let the Old Year out and the New Year in. And in the early hours of New Year’s morning the first visitors – “first-footers” – appear. Tradition says the first-footer must be a dark-haired man, - he will bring good luck to you.

- But do they ever celebrate it out-of-doors?
- Yes. Then they gather in some central square and wait for the clock to strike 12. Then, crossing arms, everyone links hands for the traditional song. “Auld Lang Syne”.
- Oh, we forgot about England. I know that in England many people ignore the New Year and go to bed at their usual hour. Young people may go to a New Year party or dance. Young Londoners usually gather in Trafalgar Square or Piccadilly Circus to sing and dance and cheer the New year in.

The Englishmen celebrate Christmas instead.

- What a lot of interesting facts we’ve found out. Really, every country has its customs.

ŞƏRHLƏR

- to see the Old Year out – *köhnə ili yola salmaq*
Opp. – to see the New Year in – *Yeni ili qarşılamaq*
- to lay the festive table – *bayram süfrəsi açmaq*
- to pour water over each-other – *bir-birinə su səpmək*
- the brighter the fire, the better the luck – *ocaq nə qədər işıqlı olarsa, il də bir o qədər uğurlu olar*
- Auld Lang Syne [ɔ:ld' læŋ' saɪn] - *ənənəvi şotland mahnısı*
- Every country has its customs (proverb) – *hər ölkənin öz adəti var.*

Active vocabulary

to attract – cəlb etmək,
cəzb etmək

shape – 1.n. 1) şəkil; 2) biçim, forma; 2. müəyyən formaya salmaq

stuff – 1.n. 1) material, şey; 2) boş şey; mənasız şey; 3) parça;
2.v.1) hava doldurmaq (topa və s.);
2) içini doldurmaq (toyuğun və s.)

briefcase – portfel, çanta

fir-tree – küknar ağacı

imagine – təsəvvür etmək, xəyala gətirmək

indoor – içəridəki

prefer – üstün tutmaq, üstünlük vermək

creep (crept, crept)– 1) sürünmək;
2) sarılmaq, 3) oğrun-oğrun gəlmək

toward(s) – (bir şeyə) doğru/tərəf

crowd – 1.n. izdiham, kütlə, xalq;
2.v. 1) yığılmaq, toplaşmaq;

2) basabas salmaq

rush – 1) sürətlə getmək, çaparaq getmək; 2) atılmaq (irəli);
3) cummaq

switch on – yandırmaq (ışığı, qazı və s.); açmaq (suyu)

hold up – soymaq, talan etmək

to bid – 1.n.təklif (auksionda qiymət); 2. v. 1) əmr etmək;
2) təklif etmək (qiymət)

beforehand – əvvəldən, əvvəlcədən, qabaqcadan

pour – tökmək (maye haqqında)

sparkling – 1) parıldayan, işıldayan, qığılcımlı

jar – dolça, qab

soak – 1) islatmaq, hopmaq;
2) islatmaq

clothes – pl. paltar, geyim

kite – 1) çərpələng; 2) çalağan; danışıq saxta veksəl; saxta qəbz

alike – 1.a.1) oxşar; 2) <i>adv.</i> eyni cür	arm – 1. qol; 2. 1) silah;
car horn – maşın signalı	2) silahlanmaq
hooter – <i>n.</i> fit; fit səsi; signal, sirena, uğultu	link – 1) əlaqə, rəbitə, halqa (zəncirdə); 2) əlaqələr
siren – sirena	ignore – saymamaq, məhəl qoymamaq, əhəmiyyət verməmək
throw (threw, throw) – tullamaq, atmaq	circus – sirk
luck – 1) tale, təsadüf; 2) xöşbəxtlik, müvəffəqiyyət	cheer – 1. alqış / yaşa səsləri, ura
appear – 1) görünmək, meydana gəlmək, peyda olmaq, üzə çıxmaq; 2) səhnəyə çıxmaq	instead – əvəzinə, yerinə; ~ of – əvəzində; ... etməkdənsə

EXERCISES

Exercise 1. *Pick out of the text all sentences with the verb in Future Continuous and Future Perfect. Explain the use of these tenses.*

Exercise 2. *Use the verbs in brackets in Future Continuous or Future Perfect:*

1. My friend's brother is a graduate this year, he ... his studies by spring (to finish).
2. Don't you know what Adil ... at 7 o'clock (to do)?
3. When the quests arrive we ... the fir-tree (to decorate).
4. When I call on her, Mary ... the table (to lay).
5. When the hands of the clock are close to eleven, our train ... Moscow (to approach).
6. While you are writing this exercise we ... home-reading (to prepare).
7. I think she ... dinner by the time Mother comes home (to cook).
8. She ... by the end of winter holidays (to recover).

9. Everyone ... for the moment to bid the Old year good bye (to wait).
10. By the end of the week I ... to make my fancy ball dress (to finish).

Exercise 3. *Complete the following sentences using Future Continuous or Future Perfect:*

1. I shall still be studying at 8 o'clock and my friend ...
2. Don't come between six and eight I ...
3. At this time tomorrow my mother ...
4. By that time tomorrow we ...
5. We ... for a few hours tomorrow.
6. While you are revising for your examination, I ...
7. Before you ring me up I ...
8. He will be living in the Moscow all next year while ...
9. By this time next week I ...
10. At this time the day after tomorrow we ...

Exercise 4. *Write the sentences from the following words and word combinations:*

indoors, each other, to celebrate, relative, to turn in, to decorate, to return home, around the New Year, to lay the table, to attract, fir-tree.

Exercise 5. *Ask questions about the text and the dialogue and let your fellow-students answer them.*

Exercise 6. *Ask one of the students:*

- if she (he) likes to see the New Year in at home.
- if they always have a fir-tree at home on New Year's Eve.
- who usually decorates the fir-tree in her (his) family.
- who does the shopping and the cooking for the party.
- Who usually comes to her (his) house to see the New Year in.
- if all the people of the world celebrate the New Year alike.

Exercise 7. *Fill in the blanks with (the) other, another, (the) others each other one another:*

1. These two friends are always ready to help ...
2. These tree boys hardly know ...
3. If you don't like this novel, you may choose some ... book.
4. I can't come tomorrow. I'll come some ... day.
5. Some students have already passed the examination ... are going to do it on Monday.
6. Here are the books we must take to the laboratory. I'll take these three books. Will you please take ...?
7. Their house is on ... side of the street.
8. Have you got any ... magazines? I'm sorry, but there are no ...
9. I don't like this dress. Will you show me ... one?

Exercise 8. *Translate into English.*

1. Məncə, teatr küçənin o biri tərəfində yerləşir.
2. Qrupumuzun bir neçə tələbəsi qış tətlini şəhərdə qalacaqlar, başqaları isə kəndə gedəcək.
3. Öz məruzən üçün bu kitabı götür.
4. Bu çanta mənim xoşuma gəlmir, zəhmət olmazsa, başqasını göstərin. 5. Bu ailə çox mehribandır. Onlar bir-birini sevir və bir-birinə hörmət edirlər.
5. O, sabah ilk dəfə kitabxanaya işə gedəcək.
6. Mən hələ bilmirəm ki, Yeni ili harada qarşılıyacam.
7. Siz artıq yolka üçün işıq almısınız?
8. Uşaqlara kömək edin, yoxsa onlar yolkanı gecə yarıya qədər bəzəyib qurtara bilməzlər.
9. Mən Yeni ildə evdə olmağı xoşlayıram. Bəs sən? – Mən də.
10. Yeni iliniz mübarək! – Sağ olun! Sizin də.

Exercise 9. *Fill in articles where necessary:*

1. His son left ... school two years ago.
2. Sona passed ... entrance exams to ... University with ... excellent marks.
3. My favourite subject at ... school was ... literature.
4. My brother goes in for ... sports.
5. It was decided to finish ... building of ... house in ... shortest possible time.
6. I'm going to join ... sports society.
7. We haven't yet had ... discussion on ... book we are reading now.
8. I got ... satisfactory mark for ... test.
9. Read and translate ... text, do ... exercise 5 orally and ... exercise 8 in ... written form.
10. He turned on ... radio as he was going to listen to ... news.

Exercise 10. *Explain the meaning of the proverb and use it in a situation of your own:*

Every country has its customs.

*GRAMMATİK
QAYDALAR*

---

*GRAMMAR
RULES*

§1. Şəxs əvəzliləri (Personal pronouns)

İngilis dilində olan şəxs əvəzliləri və onların Azərbaycan dilində qarşılığı aşağıdakı cədvəldə verilmişdir.

Şəxslər	Tək	Azərbaycan dilində qarşılığı	Cəm	Azərbaycan dilində qarşılığı
I	I	Mən	We	Biz
II	You	Sən/siz	You	Siz
III	He She It	O (kişi cinsi) O (qadın cinsi) O (cənsiz varlıqlar və heyvanlara aid edilir)	They	Onlar

I - *mən* şəxs əvəzliyi həmişə böyük hərflə yazılır. İkinci şəxsin təkində və cəmində "**you**" *sən, siz* işlədilir. Azərbaycan dilindəki "*sən*" əvəzliyi ingilis dilində yoxdur. Başqa sözlə, ingilis dilində II şəxsə müraciət forması birdir: *you* - *siz*. Yuxarıdakı cədvəldə ikinci şəxsin təkisi formal olaraq işarə edilir.

Analitik quruluşlu dillərdən olan ingilis dilində cins kateqoriyası Azərbaycan dilindəki kimi, əslində, semantik bir kateqoriya yadır. Bu dildə qrammatik cins kateqoriyası geniş yayılmasa da III şəxsin təkində bu kateqoriya özünü büruzə verir. Məsələn,

Azer is our teacher. **He** is a good teacher.

Tahir is our personnel manager. **He** is a serious man.

The book is very interesting. It is on the table.

Şəxs əvəzliləri, bir qayda olaraq, vurğusuz oxunur.

§2. *To be (olmaq) felinin indiki qeyri-müəyyən zaman formasında şəxslər üzrə dəyişməsi*

To be (olmaq) feli supletiv feldir. Yəni şəxslər üzrə dəyişdikdə öz ilkin formasından tamamilə uzaqlaşır. Aşağıdakı cədvəldə **to be** felinin indiki qeyri-müəyyən zaman formasında şəxslər üzrə dəyişməsinə diqqət yetirək.

Şəxs	Tək	Cəm
I	I am	We are
II	You are	You are
III	He } She } is It }	They are

I am a student - Mən tələbəyə**m**.
You are a student - Sən tələbə**sən**.
He is a student - O, tələbə**dir**
She is a student - O, tələbə**dir**
It is a table - O, stold**ur**

We are students-
 Biz tələbə**yik** /tələbə**lərik**
You are students-
 Siz tələbə**siniz** /tələbə**lərsiniz**
They are students- Onlar tələbə**dirlər** /tələbə**lərdirlər**

To be feli isimlər və sifətlərlə işlədildikdə cümlənin tərkibi (mürəkkəb) ismi xəbərini təşkil edən bağlayıcı fel funksiyasını

yerinə yetirir. Məsələn, **He is an engineer.** That bag **is black.** Əgər özündən sonra gələn isim önlüklə işlədilsə **to be** cümlənin sadə xəbəri funksiyasında çıxış edir. Məsələn, **We are at the lesson.** The teacher **is** in the room.

Təsdiq formasında mübtəda ilə **to be** felinin indiki qeyri-müəyyən zaman formaları **am, is, are** arasında qısaltmalar da baş verir. Bunlar yazıda öz əksini aşağıdakı kimi tapır:

I am = I'm

You are = You're

He is = He's

She is = She's

It is = It's

We are = We're

You are = You're

They are = They're

It is a book. - It's a book. Her son is four years old. - Her son's four years old.

§3. To be felli cümlələrin sual forması

Sual formasında **to be** felinin indiki qeyri-müəyyən zaman formaları **am, is, are** mübtədadan əvvəl keçir. Məsələn,

I am a student. - Am I a student?

She is a teacher. - Is she a teacher?

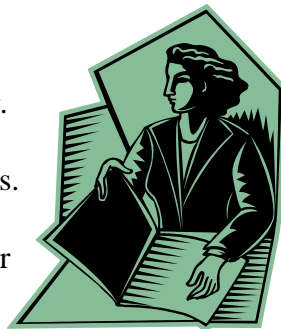
We are civil engineers. - Are we civil engineers?

və s.

§4. *To be* felli cümlələrin inkar forması

İnkar formasında **to be** felinin indiki qeyri-müəyyən zaman formalarından (**am, is, are**) sonra not inkar hissəciyi artırılır. Məsələn,

I am a student. - I am not a student.
She is a teacher. - She is not a teacher.
They are construction workers.
- They are not construction workers.

İnkar formasında qısaltmalar da işlədilir və onlar yazıda öz əksini aşağıdakı kimi tapır:

am not = amn't
are not = aren't
is not = isn't.

She is not a student. - She isn't a student.
You are not an engineer. - You aren't an engineer.
He is not a worker. - He isn't a worker.

§5. *To be* felli cümlələrin sual-inkar forması

To be feli olan cümlələrin sual-inkar forması düzəldilərkən söz sırası aşağıdakı kimi düzülür: birinci yerdə **to be** felinin indiki qeyri-müəyyən zaman formalarından biri üstəgəl mübtəda, üstəgəl **not** inkar hissəciyi: Is she not a student? Are you not a worker? Əksər hallarda *to be* felinin indiki qeyri-müəyyən zaman formaları ilə **not** inkar hissəciyi qısaldılır və sual-inkar formasını

təşkil edir:

- (1) Is she not a student? - (2) Isn't she a student?
(1) Are you not a worker? - (2) Aren't you a worker?

Misallardakı (1)-ci sual-inkar cümlələri formal, rəsmi nitqdə, (2)-cilər isə əsasən, danışiq dilində işlədilir.

İngilis dilindəki sual-inkar cümlələrini Azərbaycan dilinə *deyil, deyilmi* sözlərini işlətməklə tərcümə etmək olar.

Isn't Samir a driver?
– Samir sürücü deyil?

Aren't they at the lesson?
– Onlar dərstdə deyil?

Aren't you an engineer?
- Siz mühəndis deyilsinizmi?

§6. To be feli ilə qısa təsdiq və inkar cavabları

To be feli olan ümumi sual cümlələrinə qısa cavab - *Bəli/xeyr* — verərkən ingilis dilindəki **Yes-bəli**, **No-xeyr** sözlərindən sonra mübtədə və **to be** felinin müvafiq formaları işlədilir. Əgər mübtədə şəxs əvəzliyi ilə deyil, digər nitq hissəsi ilə ifadə edilmişdirsə, onda qısa cavab verərkən mübtədə müvafiq şəxs əvəzliyi ilə əvəzlənir. Qısa inkar cavabı verərkən **to be** felinin müvafiq formalarından sonra **not** inkar hissəciyi artırılır. Aşağıdakı cədvəldə verilən misallara diqqət yetirin.

Ümumi sual	Təsdiq cavabı	İnkâr cavabı
Are you an engineer?	Yes, I am. -Bəli.	No, I am not. - Xeyr
Is she a student?	Yes, she is. " - "	No, she is not. " - "
Are we at the lesson?	Yes, we are. " - "	No, we are not. " - "
Are they workers?	Yes, they are. "-"	No, they are not. " - "
Is Peter a good manager?	Yes, he is. " - "	No, he is not. " - "
Is Jenny a nice musician?	Yes, she is. "-"	No, she is not. " - "

Qısa inkar cavabı verərkən tam qısaltmalar *is not =isn't, are not =aren't* və c. mümkündür. **Yes/No** sözlərindən sonra nitqdə pauza edilir, yazıda isə vergül qoyulur.

Qeyd: to be fellii ümumi sual cümlələrində, ümumi suallara qısa təsdiq cavabı verdikdə, qısaldılmış inkar formalarında to be felinin formaları **am, is, are** vurğulu olurlar.

'Is it an auditorium?

'Yes, it 'is.

'No, it 'isn't.

§7. Yiyəlik əvəzlilikləri (*Possessive pronouns*)

Yiyəlik əvəzlilikləri mənsubiyyət bildirir və "Whose" - *kimin?* sualına cavab verir. Yiyəlik əvəzlilikləri aşağıdakılardır:

Yiyəlik əvəzləkləri	Azərbaycan dilində qarşılığı
My	Mənim
Your	Sənin
His	Onun
Her	Onun
Its	Onun
Our	Bizim
Your	Sizin
Their	Onların

Misallar:

My pen is on the table. - *Mənim* qələmim stolun üstündədir.

This is my book. - Bu *mənim* kitabımdır.

Your English is not poor.

- *Sizin* ingilis diliniz zəif deyil.

His father lives in the country.

- *Onun* atası kənddə yaşayır.

Her parents live in the city.

- *Onun* valideynləri şəhərdə yaşayır.

The dog is black but its tail is white.

- İt qaradır, lakin *onun* quyuğu ağdır.

Our University is big.

- *Bizim* universitetimiz böyükdür.

Yuxarıdakı misallara diqqət yetirdikdə görmək olar ki, yiyəlik əvəzləklərindən sonra hər bir misalda isim gəlir. Ona görə də bunlara yiyəlik əvəzləklərinin asılı forması deyilir. Asılı formada olan yiyəlik əvəzləkləri həmişə təyin etdikləri ismin əvvəlində durur və ismin əvvəlində artıqlıq işlədilməsini istisna edir.

This is **our** classroom. It is **my** table.

Əgər ismin əvvəlində digər təyinlər olarsa yiyəlik əvəzlilikləri onların hamısından əvvəl işlədilir.

This is **our new** classroom. It is **my new big** table.

Qeyd etmək lazımdır ki, ingilis dilindəki yiyəlik əvəzliliklərinin isimlə işlənən forması, yəni asılı forması şəxs və cinsdən asılı olaraq Azərbaycan dilinə bir çox hallarda "öz" əvəzliyi ilə tərcümə olunur. Məsələn,

I go along with **my** way. - Mən öz yolumla gedirəm.

She lives with **her** parents. - O, öz valideynləri ilə yaşayır.

He admits **his** mistake. - O, öz səhvini etiraf edir.

We reproach **our** children.

- Biz öz uşaqlarımızı məzəmmət edirik.

§8. "To have" felinin indiki qeyri-müəyyən zaman forması

To have - *malik olmaq, varı olmaq* kimi tərcümə edilir və indiki qeyri-müəyyən zamanda digər fellərdən fərqli olaraq yalnız üçüncü şəxsin təkində felin əsasının dəyişməsi yolu ilə **has** şəklində, qalan şəxslərin təkində və cəmində isə **have** kimi işlədilir.

Təsdiq forması	Sual forması	İnkâr forması
I have a book.	Have I a book?*	I have not a book.
You have a book.	Have you a book?	You have not a book.
He has a book.	Has he a book?	He has not a book.
She has a book.	Has she a book?	She has not a book.
It has a name.	Has it a name?	It has not a name.
We have books*	Have we books?	We have not books.
You have books.	Have you books?	You have not books.
They have books.	Have they books?	They have not books.

Qısaldılmış təsdiq forma:

I have = I've, you have= you've və s.

Qısaldılmış inkar forma:

have not = haven't, has not = hasn't.

*Təsdiq, sual və inkar formalarının cəm şəkillərində **have** felindən (xəbərindən) sonra gələn isim (tamamlıq) həm tək, həm də cəm halında işlədilə bilər. Lakin məna fərqlərinə fikir vermək lazımdır. Müqayisə edin:

We have a book.

- Bizim kitabımız var (Hamımızın bir kitabı var).

We have books.

- Bizim kitabımız var (Hərəmizin öz kitabı var).

*Müasir ingilis dilində **to have** feli olan cümlələrin sual və inkar formaları iki yolla düzəlir. Birincisi, sual formasında **to have** felinin mübtədadan əvvəllə keçirilməsi ilə; ikincisi, **to do** köməkçi feli vasitəsilə. İnkar formasında isə birincisi, **to have** felindən sonra **not** inkar hissəciyinin artırılması ilə; ikincisi, **to do** köməkçi felindən sonra **not** inkar hissəciyinin artırılması yolu ilə. Müqayisə edin:

(1) Have you a book? - (2) Do you have a book?

(1) I have not a book. - (2) I do not have a book.

Bəzi müşahidəçilər **to have** felindən istifadə etməklə düzələn sual və inkar formalarını Böyük Britaniyaya, **to do** köməkçi feli vasitəsilə düzələn sual və inkar formalarını Amerika Birləşmiş Ştatları və digər ingilis dilli ölkələrə xas hesab etsələr də, hər iki fel vasitəsilə düzələn formalar hər yerdə paralel olaraq işlədilir və bunların arasında cüzi məna fərqi müşahidə olunur. Əşyanın, hadisənin, vəziyyətin daimiliyini ifadə etmək üçün sual və inkar formalarında **to do** köməkçi felindən istifadə edilir. Məsələn,

Do you have much time for your English?

- Yes, I usually **have** sufficient time for my English.
- No, I **don't have** much time for my English classes.

Lakin söhbət əşyanın, hadisənin, vəziyyətin az təsadüf edilən, konkret hallarından gedirsə, sual və inkar formalarını düzəldərkən **to have** felinin özündən istifadə edilir. Məsələn,

Have you a textbook to read today?

- Yes, I have my textbook here.
- No, I have not a textbook today.

Qeyd: Xəbəri **to have** feli ilə ifadə edilən cümlələrin inkar forması təkcə yuxarıdakı cədvəldə verildiyi kimi have (has) və **not** inkar hissəciyi ilə deyil, həm də **have (has)** formalarından sonra **no** inkar əvəzliyinin artırılması ilə düzəlir.

To have feli rest, dinner, lunch, lesson, classes, fun, smoke və s. kimi bəzi isimlərlə birlikdə işlədildikdə öz ilkin *malik olmaq, varı olmaq* mənalarından uzaqlaşır və proses bildirən mənalar kəsb edir (to have a rest - *dincəlmək, istirahət etmək*; to have dinner - *nahar eləmək*; to have a lesson, to have classes — *dərs keçmək, dərs oxumaq* və s). Belə cümlələrin sual və inkar formaları **to do** köməkçi feli vasitəsilə düzəlir. Məsələn,

We have classes five days a week.

- *Həftədə 5 gün dərs keçirik.*

She has lunch at 2 o'clock.

- *O, saat ikidə nahar eləyir.*

I have breakfast at seven thirty

every day. - *Mən hər gün səkkizin yarısında səhər yeməyi yeyirəm.*

Do we have classes five days a week?
Does she have lunch at 2 o'clock?
Do I have breakfast at seven thirty every day?

We **do not (don't) have** classes five days a week.
 She **does not (doesn't) have** lunch at 2 o'clock.
 I **do not (don't) have** breakfast at seven thirty every day.

§9. Şəxs əvəzlilərinin obyekt halı (Objective case of personal pronouns)

Hər bir şəxs əvəzliyinin müvafiq obyekt halı vardır və onlar aşağıdakı cədvəldə əks olunur.

Adlıq hal	Obyekt halı	Tərcüməsi
I	Me	Mənə, məni
You	You	Sənə, səni
He	Him	Ona, onu (kişi c.)
She	Her	Ona, onu (qadın c.)
It	It	Ona, onu (orta c.)
We	Us	Bizə, bizi
You	You	Sizə, sizi
They	Them	Onlara, onları.

Obyekt halında olan şəxs əvəzliləri cümlədə vasitəsiz, vasitəli və önlüklü tamamlıq funksiyalarını yerinə yetirir və Azərbaycan dilindəki ismin yönlük və təsirlik hallarına uyğun gəlir. Məsələn,

I know him. (vasitəsiz tamamlıq)- *Mən onu tanıyıram.*
 Please give me your text-book, (vasitəli tamamlıq) –
Zəhmət olmasa dərsliyinizi mənə verin.

Dilara speaks English to her.
 (önlüklü tamamlıq) –
Dilara onunla (ona) ingilis dilində danışır.

I see **him** in the garden.
 He shows **her** a map.
 We play **with them** every day.

§10. İşarə əvəzliləri (*Demonstrative pronouns*)

This (*bu*) və that (*o*) işarə əvəzliləridir. İşarə əvəzlilərinin kəmiyyət kateqoriyası vardır, yəni onlar tək və cəm halında işlədilir. İşarə əvəzliyi cümlədə həmişə vurğulu olur.

Tək	Cəm	Qeyd
This Bu	These Bunlar, bu	Danışanın yaxınlığında olan əşyalara işarə etdikdə this (these) , ondan müəyyən məsafədə olan əşyaları işarə edərkən isə that (those) işlədilir.
That O	Those Onlar, o	

This is a book. - These are books.
 That is a man. - Those are engineers.

Cəm halında *these* və *those* əvəzlilikləri ilə bağlayıcı fel (to be) və yalnız isimlə ifadə olunan xəbərin ad hissəsi (predikativ) cəm şəklində işlədilir. Predikativ sifətlə ifadə edildikdə yalnız bağlayıcı fel cəm şəkli alır.

These are books. These books are good.

İşarə əvəzlilikləri cümlədə mübtədə, təyin və tamamlıq funksiyalarını yerinə yetirir. Məsələn,

This is our auditorium, (mübtədə)

– *Bu bizim auditoriyamızdır.*

These are pencils, (mübtədə)

– *Bunlar karandaşdır.*

That pen is new (təyin) – *Bu qələm təzədir.*

Those specialists live in Houston. (təyin)

– *O mütəxəssislər Hyustonda yaşayırlar.*

Tell me **that** (tamamlıq) – *Onu mənə deyin.*

Please give her **this** (tamamlıq)

– *Zəhmət olmasa bunu ona verin.*

Cəm halındakı işarə əvəzlilikləri *these*, *those* təyin vəzifəsində təyin etdikləri ismin cəmdə işlənməsini tələb edirlər.

These students live in the dormitory.

Those engineers are in the hall.

İşarə əvəzlilikləri olan sual cümlələrinə qısa təsdiq və inkar cavabları verərkən cümlədə *this*, *that* olduqda adlıq halda olan "it" şəxs əvəzliyindən və *these*, *those* olduqda "they" şəxs əvəzliyindən istifadə etmək məqbul sayılır. Məsələn,

Is this a pencil? – Yes, it is.

Are these pencils? – Yes, they are.

Is that pen black? – No, it is not.

Are those folders? – No, they are not.

§11. *Artikl haqqında* (*On the article*)

Müasir ingilis dilində artikl adlanan köməkçi nitq hissəsi isimlərin əvvəlində işlədilir və qarşısındakı ismə yanaşaraq onu bir növ təyin edir. Artikl əsas nitq hissəsi olan ismin mühüm əlamətlərindən birini müəyyən edir və ismə məxsus müəyyənlik və qeyri-müəyyənlik anlayışlarının bir qrammatik kateqoriya kimi ifadə olunmasına xidmət göstərir. Müasir ingilis dilində — (1) qeyri-müəyyən **a** və (2) müəyyən **the** artiklları mövcuddur.

Qeyri-müəyyən **a** artiklı "one" (*bir*) sayının qədim ingilis dilindəki formasından əmələ gəlmişdir. Müasir ingilis dilində də həmin "bir" mənası mühafizə olunur və ona görə də qeyri-müəyyən artikl (əsasən) sayıla bilən tək isimlərin əvvəlində işlədilir. Məsələn, a book, a folder, a pencil.

Əgər ismin əvvəlində onu təyin edən sifət gələrsə, onda artikl sifətin əvvəlində işlədilir və yenə də ismə aid olur. Məsələn, a good book, a nice garden, a pretty girl.

Özündən sonra gələn isim və yaxud həmin ismi təyin edən sifət sait səslə başlayarsa, qeyri-müəyyən artiklın an forması işlədilir. Məsələn, an actor, an amplifier, an outsider, an hour, an easy task (*asan tapşırıq*), an interesting book (*maraqlı kitab*), an unbearable condition (*dözülməz şərait*), an incredible story (*ağla gəlməyən əhvalat*), və s.

Müəyyən **the** artiklı "that" (*o*) işarə əvəzliyinin qədim formasından əmələ gəlmişdir. Müəyyən artikl həm tək, həm də cəm, həm sayıla bilən, həm də sayıla bilməyən isimlərlə işlədilir. Tələffüz zamanı özündən sonra gələn söz samitlə başlanarsa, **the** müəyyən artiklının sonuncu səsi [ə] neytral səsi, saitle başlanarsa, [i] kimi oxunur. Məsələn,

[ə] **the** boy - the boys:

Open the window.

Close the door.

[i] **the** actress, the apple:

the order of events, etc.

Ən ümumi şəkildə qeyri-müəyyən artikl **a (an)** o zaman işlədilir ki, söhbət müsahibə, dinləyiciyə, oxucuya məlum olmayan əşya və ya şəxsdən gedir. Əşya və şəxs barəsində əlavə məlumat verildikdə, haqqında danışılan şəxs və əşya eyni tipli şəxs və əşyalar sinfindən ayrıldıqda isə müəyyən artikl **the** işlədilir. Məsələn,

*This is **a** book. **The** book is black.*

*John talks to **a** man.*

***The** man is our personnel manager.*

§12. Sözləri (The Prepositions)

İngilis dilində sözü adlanan köməkçi nitq hissəsi cümlədə sözlər arasında əlaqə yaratmağa xidmət edir və adətən aid olduğu ismin və ya əvəzliyin əvvəlində durur (**for** a month, **to** us, **with** him). Müasir ingilis dilinə xas olan sözlər iki baxımdan təsnif edilə bilər:

- 1) morfoloji quruluşlarına görə;
- 2) ifadə etdikləri qrammatik mənaya görə.

Morfoloji quruluşuna görə müasir ingilis dili sözləri aşağıdakı qruplara bölünür:

- a) sadə sözləri: *on, in, at, for, with, of, out, to* və s.
- b) düzəltmə sözləri: *behind, along, below, across* və s.
- c) mürəkkəb sözləri: *without, upon, inside, outside, into* və s.

d) tərkibi sözləri: *in front of, with regard of, because of, out of* və s.

İfadə etdikləri qrammatik və semantik mənalарına görə sözləri müxtəlif qruplara bölünürlər: məkan bildirənlər (*in, on, at, by, under, over, between, behind, in front of, before, around*), istiqamət bildirənlər (*to, into, towards, out of, from, off, up, down*), zaman bildirənlər (*in, on, at, for, after, during, from, till, untill, by*), mücərrəd əlaqələr bildirənlər (*about, with, by, because of*) və s.

1. Məkan bildirənlər:

in – -da, -də, içində

on – -da, də, üstündə

at – -da, -də, yanında

by – yanında, ... qədər (vaxt haq.), vasitəsilə, tərəfindən

under – altında

over – üstünə, üzərinə, üstündən, üzərindən, o tayında, o tərəfində

between – arasında, arasına

behind – arxada, arxasında

in front of – qarşısında, önündə

before – ...dən əvvəl, qədər ...

around – ətrafında, ətrafına, orada-burada, oraya-buraya

The book is in the bag.

The teacher is at the table.

The cat is under the tree.

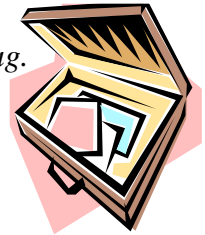
There is the forest over the river.

The desks are between the window.

There are the flowers in front of the house.

Sevil came to the lesson before us.

There are four chairs around the table.

2. İstiqamət bildirənlər

to – istiqamət bildirir	<i>We are going to the sinema to day.</i>
into – içərisinə, daxilinə	<i>The teacher comes into the classroom.</i>
towards –(bir şeyə) doğru/tərəf	<i>Towards the middle of Gulay my friend got to Moscow.</i>
out of – içərisindən, daxilindən, daxildən, -dan, -dən şəkilçilərinə uyğun gəlir	<i>Take the book out of the bag.</i>
from – -dan, -dən	<i>She returned from village to days ago.</i>
off – uzaqlaşdırma, məsafə	<i>I must be off.</i>
up – yuxarı, yuxarıda	<i>Stand up, please.</i>
down – aşağı, aşağıda	<i>My flat is downstairs.</i>

3. Zaman bildirənlər

	In önlüyü müxtəlif zamanı (günün hissələrini, ili, fəsiləri və s.) bildirən ifadələrlə işlədilir: <i>in the morning – səhər</i> <i>in the evening – axşam</i> <i>in the afternoon – günortadan sonra</i> <i>in spring – baharda</i> <i>in autumn – payızda</i> <i>in winter – qışda</i> <i>in January – yanvarda</i> <i>in 1954 – 1954-cü ildə</i>
in – -da, -də	In önlüyü sonra mənasında da işlədilir: <i>in ten minutes – on dəqiqədən sonra</i> <i>in a day – bir gündən sonra</i> <i>in a week – bir həftədən sonra</i> <i>in a month – bir aydan sonra</i> <i>in a year – bir ildən sonra</i>

On önlüyü gün və tarix göstərmək üçün işlədilir:

on – -da, -də

on Friday – cümə günü

on Sunday – bazar günü

on that day – həmin gün

at – -da, -də

At önlüyü vaxtı saatla göstərmək üçün, eləcə də vaxt bildirən ifadələrlə (*at night – gecə, at noon – günorta*) işlədilir.

Our lessons begin at 9 o'clock.

for half an hour – yarım saat müddətində

for – ərzində,
müddətində

for two hours – iki saat ərzində

for three months – üç ay ərzində

Why did you do that for?

after – sonra

After the lesson we went home.

before – əvvəl

Before dinner I had a walk with my friends.

during – müddətində,
ərzində, zamanı,
vaxtında

During the lesson we translate the sentences, write the dictation and speak English.

from – -dan, -dən

We study from 9 till 3 o'clock.

till, until – kimi,
qədər

Don't go anywhere until I come.

She lived in Moscow till last winter.

by – ...qədər (vaxt
haq.), kimi

I must translate this article by two.

4. Mücərrəd əlaqələr bildirənlər

about – haqqında,
barəsində

I know about it everything.

with – -la, -lə, birlikdə

My syster went to the library with her friend.

by – yanında, vasitəsilə,
tərəfindən

She usually goes to the University by bus.

because of – nəticəsində,
səbəbdən, üzündən

We couldn't go for a wolk because of the bad weather.

**§13. Əsas fellərin indiki qeyri-müəyyən
zaman forması
(The Present Indefinite Tense Form
of Notional Verbs)**

1. Düzəldilməsi. Əsas fellərin indiki qeyri-müəyyən zaman forması üçüncü şəxsin təkindən başqa, **to** hissəciksiz məsdər formasına uyğun gəlir. Üçüncü şəxsin təkində isə fellər **-s** və ya **-es** şəkilçisini qəbul edir.

Tək	Tərcüməsi	Cəm	Tərcüməsi
I work	<i>Mən işləyirəm</i>	We work	<i>Biz işləyirik</i>
You work	<i>Sən işləyirsən</i>	You work	<i>Siz işləyirsiniz</i>
She works	<i>O, işləyir</i>	They work	<i>Onlar işləyirlər</i>
He works	<i>O, işləyir</i>		
It works	<i>O, işləyir</i>		

Göründüyü kimi, üçüncü şəxsin təkində felin sonuna **-s** şəkilçisi artırılmışdır. **-s (-es)** şəkilçisi özündən əvvəl duran səsdən asılı olaraq üç cür oxunur:

- (1) sait və cingiltili samitlərdən sonra [**z**], məsələn: He builds; She reads; Leonard desires; The engine functions; He lives.
- (2) kar samitlərdən sonra [**s**], məsələn: He writes; She works; Mr. Brown talks; He sits.
- (3) sonu **-s, -x, -z** hərfləri və **-se, -ss, -sh, -ch, -tch** hərf birləşmələrindən biri ilə bitən fellərin sonuna artırılan

-es şəkilçisi [iz] kimi oxunur, məsələn: He closes; She teaches; The painter brushes; Mr.Nelson fixes time.

Əgər felin sonu **-o** hərfi ilə bitərsə, üçüncü şəxsin təkində fel yenə də **-es** şəkilçisini qəbul edir, lakin bu şəkilçi (3)-cü bənddəkilərdən fərqli olaraq [z] kimi oxunur. Məsələn, to go - She goes; to do - He does.

Sonu **y** hərfi ilə bitən fellərdə **y** hərfindən əvvəl samit olarsa, üçüncü şəxsin təkində felin sonuna şəxs şəkilçisi artırılarkən **y** hərfi **i** hərfinə çevrilir və **-es** şəkilçisi əlavə edilir, məsələn: to cry - he cries; to fly - the plain flies; to try - she tries; to supply - company supplies.

Lakin sonu **y** hərfi ilə bitən fellərdə **y** hərfindən əvvəl sait olarsa, üçüncü şəxsin təkində felin sonuna şəxs şəkilçisi artırılarkən heç bir orfoqrafik dəyişiklik aparılmır və felin sonuna **-s** şəkilçisi artırılır, məsələn: to play - he plays; to say - she says; to buy - John buys.

İndiki qeyri-müəyyən zaman formasında əsas fellərin **sual forması to do** köməkçi feli vasitəsilə düzəlir. **To do** felinin müvafiq şəxs formaları (do, does) mübtədadan əvvəl gəlir, başqa sözlə, ümumi sual cümləsi to do felinin müvafiq şəxs forması ilə başlayır. Yadda saxlamaq lazımdır ki, təsdiq formasında üçüncü şəxsin təkində əsas fellərin qəbul etdikləri **-s, -es** şəkilçiləri sual formasında düşür. Sual formasındakı cümlə yüksələn tonla tələffüz edilir və yazıda cümlənin sonunda sual işarəsi qoyulur.

İndiki qeyri-müəyyən zamanda əsas fellərin **inkar forması to do** köməkçi feli və not inkar ədatı vasitəsilə düzəlir. İnkə ədatı not mübtədadan sonra gələn to do köməkçi felinin müvafiq şəxs formalarından (**do, does**) sonra artırılır. Aşağıdakı cədvələ diqqət yetirin:

Təsdiq forması	Sual forması	İnkar Forması
I work. You work. She works. He works. It works. We work. You work. They work.	Do I work? Do you work? Does she work? Does he work? Does it work? Do we work? Do you work? Do they work?	I do not work. You do not work. She does not work. He does not work. It does not work. We do not work. You do not work. They do not work.

İnkar formasında to do köməkçi feli ilə not inkar ədatının birləşməsindən **qısa inkar forması** da düzəldilir. Məsələn, I **don't** work. You **don't** work. She **doesn't** work və s.

Sual formasına qısa təsdiq və inkar cavabları verərkən sözlər aşağıdakı kimi düzülür: Yes/No sözlərindən sonra şəxs əvəzliyi ilə ifadə olunan mübtəda və təsdiq və ya inkar cavabından asılı olaraq to do köməkçi felinin müvafiq şəxs forması (do/don't, does/doesn't). Məsələn,

Do you like this book? - Yes, I do. (-Bəli).

- No, I don't (və yaxud: -No, I do not). (-Xeyr).

Does she like that film? - Yes, she does. (-Bəli).

- No, she doesn't (və yaxud: -No, she does not). (-Xeyr).

Yes/No sözlərindən sonra danışqda fasilə edilir, yazıda isə vergül qoyulur.

Bu zaman formasında əsas fellərin **sual-inkar forması** to do köməkçi felinin müvafiq şəxs formalarının mübtədadan əvvəl, not inkar ədatının isə mübtədadan sonra işlənməsi və yaxud qısa inkar formanın mübtədadan əvvəl işlənməsi ilə düzəldilir. Məsələn:

Do you not work?
Does he not work?
Do they not work?

Don't you work?
Doesn't she work?
Don't they work?

2. İşlədilməsi. (1) İndiki qeyri-müəyyən zaman forması adından da görüldüyü kimi, dəqiq vaxtı bildirilməyən adi, təkrarən icra edilən hərəkətləri ifadə etmək üçün işlədilir. Məsələn:

I go to the Institute every day.
(*Mən hər gün instituta gedirəm*).
They usually speak English at the office.
(*Onlar idarədə adətən ingilis dilində danışırlar*).

Ramin reads newspapers every evening.
(*Ramin hər axşam qəzetləri oxuyur*).
Do you visit your parents every week?
(*Hər həftə valideynlərinizə baş çəkirsinizmi?*)

Təkrarən icra edilən, bir növ vərdiş halına düşmüş hərəkətləri daha aydın bildirmək üçün öz leksik mənasına görə təkrarlıq ifadə edən **every day** *hər gün*, **every morning** *hər səhər*, **every evening** *hər axşam*, **every week** *hər həftə*, **every year** *hər il*, **every summer** *hər yay* və s. söz birləşmələrindən istifadə olunur. Adı çəkilən söz birləşmələri adətən cümlənin sonunda işlədilir. Lakin bir neçə hərəkəti sadaladıqda həmin zərflər nəqli cümlənin əvvəlində işlədilə bilər. Məsələn:

Every day she returns home, cooks dinner, helps children do their exercises and watches TV. (*Hər gün o, evə qayıdır, nahar hazırlayır, tapşırıqlarını yazmaqda uşaqlara kömək edir və televizora baxır*).

Every Saturday Mr.Nelson drives to the country house, waters plants and flowers and returns home in the evening. (*Hər şənbə günü c-b Nelson bağa gedir ,bitkiləri və çiçəkləri suvarır və axşam evə qayıdır*).

(2) Mübtədaya (şəxsə və ya əşyaya) xas olan hal və ya hərəkətləri ifadə etmək üçün işlədilir. Məsələn:

Vaqif's daughter reads much. (*Vaqifin qızı çox oxuyur*).

She speaks English better than me.

(*O, ingilis dilində məndən yaxşı danışır*).

This machine creates a magnetic field.

(*Bu maşın maqnit sahəsi yaradır*).

(3) Məlum ümumi həqiqətləri bildirən hərəkətləri ifadə etmək üçün işlədilir. Məsələn:

The Sun rises in the East.

(*Günəş Şərqdən doğur*).

Magnet attracts iron.

(*Maqnit dəmiri çəkir*).

(4) Semantik təsnifatına görə hərəkət felləri adlanan **to go, to come, to leave, to move, to start** kimi fellərlə gələcəkdə mütləq icra ediləcək hərəkətləri bildirmək üçün işlədilir. Məsələn:

He leaves for Washington tomorrow.

(*O, sabah Vaşinqtona gedir*).

The train starts in twenty minutes.

(*Qatar 20 dəqiqədən sonra yola düşür*).

§14. Keçmiş Indefinite Zaman Forması (The Past Indefinite Tense Form)

Keçmiş Indefinite zaman formasının əmələ gəlməsinə görə fellət üç qrupa bölünür:

- 1) *qaydalı (regular)*;
- 2) *qaydasız (irregular)*;
- 3) *qarıışıq (mixed)*.

Qaydalı fellərin keçmiş Indefinite zaman formasını əmələ gətirmək üçün felin sonuna **-ed**, *e* ilə qurtaran fellərin sonuna isə **-d** əlavə edilir: *to work – worked, to live – lived*.

Qaydasız fellərin keçmiş Indefinite zaman forması (eləcə də Participle II) müxtəlif şəkildə əmələ gəlir. Qaydasız fellərə aşağıdakı fel qrupları daxildir:

1. Kökündən səslisi dəyişən fellər:

to meet – met – met
to win – won – won

2. Kökündən səslisi dəyişən və *-en* sonluğu qəbul edən fellər:

to speak – spoke – spoken
to write – wrote – written

3. Sonunda *d* hərfi *t* hərfinə çevrilən fellər:

to send – sent – sent
to build – built – built

4. Kökündən səslisi dəyişən və *-d* və ya *-t* sonluğu qəbul edən fellər:

to sell – sold – sold
to bring – brought – brought

5. Xüsusi qaydasız fellər:

to have – had – had
to make – made – made

6. Modal fellər:

can – could – ought
must - may – might

7. Məsdər ilə keçmiş zaman (və Participle II) forması eyni olan fellər:

to shut – shut - shut
to put – put – put

8. Müxtəlif kökdən əmələ gələn fellər:

to be – was (were) been
to go – went – gone

Qarışıq fellərin keçmiş İndefinite zaman forması qaydalı fellər kimi, Participle II isə qaydasız fellər kimi düzəlir:

to show – showed - shown
to sow – sowed - sown

Qaydalı, qaydasız və qarışıq fellərin keçmiş İndefinite zamanda sual formasını əmələ gətirmək üçün “**to do**” felinin keçmiş zamanı “**did**” köməkçi felindən və əsas mənə daşıyan felin məsdərindən istifadə edilir və “**did**” köməkçi feli mübtədadan əvvəl gəlir:

Did he speak?   Did they go?

İnkar formasını əmələ gətirmək üçün isə **to do (did)** felindən və **not** inkar hissəciyindən istifadə edilir:

He did not speak.   They did not go.

Bu zaman forması bitmiş vaxt müddətində artıq icra olunmuş hərəkətləri, keçmişdə bir-birinin ardınca baş verən və təkrar olunan hərəkətləri ifadə etmək üçün işlədilir:

I met him 2 years ago – Mən onu 2 il əvvəl gördüm.

She visited his parents every month

– O, hər ay valideynlərinə baş çəkirdi.

Bu zaman forması adətən aşağıdakı zaman zərfləri ilə işlədilir: *yesterday* – dünən, *last week* – keçən həftə, *last month* – keçən ay, *last year* – keçən il, *an hour ago* – bir saat əvvəl, *in 1920* – 1920-ci ildə və s.:

Yesterday he came from Moscow – O dünən Moskvadan gəldi.

I saw him the other day – Mən onu bu günlərdə gördüm.

§15. *Gələcək İndefinite zaman Forması* (*The Future Indefinite Tense Form*)

Bu zaman forması **shall** və **will** köməkçi felləri və əsas mənə daşıyan felin məsdərindən əmələ gəlir. Birinci şəxsin həm tək, həm də cəmi üçün **shall**, qalan şəxslər üçün isə **will** köməkçi feli işlədilir:

I shall write – Mən yazacağam

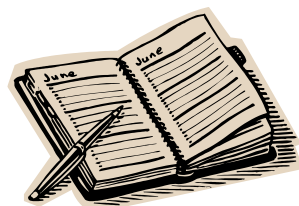
You will write – Sən yazacaqsan

She (he) will write – O yazacaq

We shall write – Biz yazacağıq

You will write – Siz yazacaqsınız

They will write – Onlar yazacaqlar

Sual formasında **shall** və **will** köməkçi felləri mübtədadan əvvəl gəlir:

Shall I write?

Will you write?

İnkâr formasında **shall** və **will** köməkçi fellərindən sonra **not** inkâr hissəciyi işlədilir:

I shall not write.

You will not write.

Bu zaman forması gələcəkdə baş verəcək hərəkəti göstərmək üçün işlədilir. Belə hərəkət gələcəkdə ya bir dəfə, ya da təkrar olaraq icra oluna bilər.

We shall go to the university everyday –

Biz hər gün universitetə gedəcəyik (təkrar olunan hərəkət)

He will come from Moscow tomorrow –

O, Moskvadan sabah gələcək (bir dəfə icra olunacaq hərəkət)

İngilis dilində gələcək zamanda baş verəcək hərəkəti gələcək İndefinite zaman formasından başqa digər vasitələrlə də ifadə etmək olar.

1. **To go** felinin indiki Continuous zaman forması və məsdər ilə:

She is going to visit us this summer –

O, yayda bizə gələcək (gəlməyə hazırlaşır).

To be going + məsdər ifadəsi dilimizi bir şey etmək niyyətində olmaq, bir şeyi etməyə hazırlaşmaq sözləri vasitəsi ilə tərcümə edilir.

2. Azərbaycan dilində olduğu kimi ən yaxın gələcəkdə icrası nəzərdə tutulan hərəkəti göstərən bəzi fellərlə:

They are going to buy a car –

Onlar maşın alırlar (almaq niyyətindədirlər)

3. İndiki Indefinite zaman forması vasitəsi ilə:

The delegation arrives tomorrow –

Nümayəndə heyəti sabah gələcək.

4. İndiki Continuous zaman forması vasitəsi ilə:

She is going in an hour – O, bir saatdan sonra gedir.

§16. İsim (The Noun)

İsim canlı və cansız əşyaların adlarını (*Sevil, xəritə - a map, kitab - a book*), hadisələrin adlarını (*külək - wind*), əşyalara məxsus xüsusiyyətləri (*sevgi - love, dostluq - friendship*), vəziyyəti (*xöşbəxtlik - happiness*) bildirir.

İsim təkdə və cəmdə olur:

a desk, a pen, a blackboard, schools, girls, tables.

İngilis dilində isimlər adətən artikl ilə, bəzən isə artikl və önlük ilə işlədilir. Artikl və önlük ismin əsas əlamətlərindəndir:

a book – hər hansı bir *kitab*, *the book* – müəyyən *kitab*,
in the room – müəyyən *otaqda*

Quruluşuna görə isimlər sadə (**the simple nouns**), düzəltmə (**the derivative nouns**) və mürəkkəb (**the compound nouns**) olur.

a) Yalnız kökdən ibarət olan ismə **sadə isim** deyilir:

a desk, a map, a teacher.

b) Prefiks və ya suffiks (bəzən isə hər ikisini) qəbul edən isimlərə **düzəltmə isimlər** deyilir:

reader, childhood, development.

c) İki və ya daha çox sözdən ibarət olub bir anlayışı ifadə edən isimlərə mürəkkəb isimlər deyilir:

newspaper – qazet (*news* – xəbər, *paper* – kağız)
blackboard – yazı taxtası (*black* – qara, *board* – lövhə)

Mürəkkəb isimlər bir yerdə yazılır.

§17. İsimlərin cəm forması (Plural forms of the nouns)

İngilis dilində ismin cəmini əmələ gətirmək üçün təkdə olan ismin sonuna bir qayda olaraq –s (-es) cəm şəkilçisi, əlavə edilir:

a boy – boys
a book – books
a dress – dresses

Bu cəm şəkilçisi kar səssizlərdən sonra

caps, books

[s] kimi, cingiltili səssizlərdən

beds, bags

və səslilərdən

boys, cities

sonra [z] kimi tələffüz edilir.

İsim –s hərfi və ya –ss, -sh, -ch, -tch hərf birləşmələri ilə bitərsə, cəmdə -es cəm sonluğu qəbul edir və [ɪz] kimi tələffüz edilir:

a box – boxes
a bench – benches
a bus – buses

İsim təkdə “y” hərfi ilə bitərsə və bu hərfdən əvvəl səssiz durarsa, cəmdə “y” hərfi “i” hərfinə çevrilir və -es cəm şəkilçisi əlavə edilir:

family – families
army – armies
city – cities

Qeyd: Səssizdən sonra gələn “y” hərfi ilə bitən xüsusi isimlərin cəmində sadəcə olaraq –s cəm şəkilçisi əlavə edilir.

solo – solos
piano – pianos
radio – radios

Sonu “f” və ya “fe” ilə bitən isimlər cəm şəkilçisi qəbul edərkən “f” hərfi “v” hərfinə çevrilir və -es cəm şəkilçisi əlavə edilir. Bu cəm şəkilçisi [z] kimi tələffüz edilir:

life – lives
wife – wives
shelf – shelves

Bununla belə müstəsna hallar da vardır:

chief – chiefs
roof – roofs
safe – safes

Bəzi isimlərin cəmi xüsusi yolla düzəlir.

a) İsimin kökündəki səslə dəyişir:

man – men
tooth – teeth
foot – feet

b) İsimin sonuna -en şəkilçisi əlavə edilir:

ox – oxen
child – children

Yunan və latın dilindən alınmış isimlər öz cəm şəkillərini həmin dillərdə olduğu kimi saxlamışlar:

datum – data
basis – bases
phenomenon – phenomena

§17. İsmiñ halları (Cases of the nouns)

Müasir ingilis dilində ismiñ iki halı var: *ümümü hal* (**the Common Case**) və *ziyəlik hal* (**the Possessive Case**). Ümumi halda ismiñ heç bir hal şəkilçisi olmur, ziyəlik halda isə ismiñ sonuna –’s (təkdə olan isimlər üçün) ya da sadəcə ’ (cəmdə olan isimlər üçün) vasitəsi ilə düzəlir və [s], [z] və [ɪz] kimi tələffüz edilir.

the girl’s toy – qızın oyuncağı
the girls’ toys – qızların oyuncaqları

Cəm formada ümumi qaydada tabe olmayan isimlərin ziyəlik halı həm təkdə, həv də cəmdə ’s artırmaqla düzəlir:

the children’s dresses
the child’s beds

Ziyəlik halda isim sahiblik bildirir və başqa bir ismiñ təyini kimi çıxış edir. Bu halda olan isim *whose* – kimi sualına cavab olur. Müasir ingilis dilində ziyəlik hal əsasən canlılara aid olur.

Mürəkkəb isimlərin ziyəlik halını əmələ gətirmək üçün mürəkkəb ismiñ sonuna -’s əlavə edilir:

my sister – in - law’s house

Bir əşyanın sahibi iki və ya daha çox şəxs olduqda -’s ziyəlik hal şəkilçisi sonuncu ismə əlavə edilir.

Anar and Sona’s mather is a housewife.

Bəzi cansız isimlər də ziyəlik hal da işlədilir. İngilis dilində belə isimlərə aşağıdakılar aiddir:

a) vaxt və məsafə bildirən:

a few day’s holiday
a mile’s distance

b) Ship, world, nature, earth, sun, moon, water, ocean və s. bildirən:

the ship's fuel
the sun's energy
the nature's beauty

c) Ölkə, şəhər, materik, ay, gün bildirən:

Azerbaijan's future
Baki's streets

İngilis dilində sahiblik bildirmək üçün ismin yiyəlik halından başqa “**of**” önlüyündən də istifadə edilir. Bu ancaq cansızlara aid olur.

the boy's books – the books of the boy
the city's centre – the centre of the city

18. Sifət **(The Adjective)**

Sifət əşyanın əlamətini və keyfiyyətini bildirir və **what (hansı, necə, nə cür)** suallarına cavab olur: **green** (yaşıl), **difficult** (çətin), **good** (yaxşı) və s.

Sifət həmişə ismi bu və ya digər cəhətdən təyin edir. Cümlədə əsasən təyin vəzifəsində olur:

*Baki is the **largest** city in Azerbaijan.*

Quruluşuna görə sifətlər iki cür olur:

- 1) *sadə sifət (the simple Adjective)* və
- 2) *düzəltmə sifət (the Derivative Adjective).*

Yalnız bir kökdən ibarət olan sifətlərə *sadə sifətlər* deyilir: **big, fat, short, rich** və s.

Sözdüzəldici şəkilçilər (**prefiks** və **suffikslər**) vasitəsi ilə əmələ gələn sifətlərə düzəltmə sifət deyilir: *wonderfull, beautiful, unnatural*.

İngilis dilində sifətdüzəldici suffikslər əsasən bunlardır:

-ful	<i>careful, doubtful</i>
-less	<i>hopeless, useless</i>
-ous	<i>dangerous, famous</i>
-able	<i>eatable</i>
-ible	<i>responsible</i>
-ish	<i>childish</i>

Sözdüzəldici əsas prefikslər bunlardır:

un	<i>unequal, unhappy</i>
in	<i>indifferent</i>
pre	<i>prewar</i>

19. Sifətin dərəcələri ***Degrees of Comparison***

İngilis dilində sifətin üç dərəcəsi var: *adi dərəcə* (**The Positive Degree**), *müqayisə dərəcəsi* (**The Comparative Degree**), *üstünlük dərəcəsi* (**The Superlative Degree**).

Adi dərəcədə olan sifət müqayisə bildirmir. Müqayisə dərəcəsində olan sifət bir əşyanın başqalarından əlamət və keyfiyyətə fərqi bildirir. Üstünlük dərəcəsində olan sifət isə bir əşyanın bütün başqa eyni növ əşyalardan əlamət və keyfiyyətə üstün olduğunu bildirir:

Sumqait is a large city. Sumqayıt böyük şəhərdir.

The Black Sea is deeper than the Caspian Sea.

Qara dəniz Xəzər dənizindən dərinidir.

That the highest building in the city.

Bu, şəhərdə ən hündür binadır.

İngilis dilində sifətlərin müqayisə və üstünlük dərəcələri iki qayda ilə əmələ gəlir: 1) təkhecalı sifətlər müqayisə dərəcəsində **-er**, üstünlük dərəcəsində **-est** qəbul edir və 2) çoxhecalı sifətlərin isə müqayisə dərəcəsi **more**, üstünlük dərəcəsi **most** sözü vasitəsilə əmələ gəlir.

Birhecalı sifətlərin müqayisə dərəcəsini əmələ gətirmək üçün adi dərəcədə olan sifətin sonuna **-er** şəkilçisi əlavə edilir:

long – longer, small – smaller

Birhecalı sifətlərin üstünlük dərəcəsini əmələ gətirmək üçün sifətin sonuna **-est** şəkilçisi əlavə edilir. **-est** şəkilçisi Azərbaycan dilinə “ən” sözü vasitəsi ilə tərcümə edilir.

Sifətin üstünlük dərəcəsi ilə təyin olunan isimdən əvvəl adətən **the** müəyyən artikli işlədilir:

My father’s study is the biggest room in our flat.

Mənim atamın iş otağı mənzilimizdə ən böyük otaqdır.

Bütün çoxhecalı və əksər ikihecalı sifətlərin müqayisə dərəcəsi **more** (*çox, daha*), üstünlük dərəcəsi **most** (*ən, ən çox*) sözləri vasitəsi ilə əmələ gəlir.

Adi dərəcəli

Müqayisə dərəcəsi

Üstünlük dərəcəsi

difficult
çətin

more difficult
daha çətin

most difficult
ən çətin

important
vacib

more important
daha vacib

most important
ən vacib

interesting
maraqlı

more interesting
daha maraqlı

most interesting
ən maraqlı

İngilis dilində bəzi sifətlərin müqayisə və üstünlük dərəcələri **supletivizm**, yəni söz kökünün dəyişməsi yolu ilə əmələ gəlir:

good – better – best
bad – worse – worst
little – less – least
many }
much } – *more – most*

Qeyd: Əgər sifət **y** hərfi ilə bitərsə və **y** hərfindən əvvəl səssiz olarsa, belə sifətlərin müqayisə və üstünlük dərəcəsinə əmələ gətirərkən **y** hərfi **i** hərfinə çevrilir, sonar isə **-er** və **-est** şəkilçiləri əlavə edilir:

early – earlier – earliest
easy – easier – easiest

Sifət **y** hərfi ilə bitərsə və **y** hərfindən əvvəl gələrsə, belə sifətlərin müqayisə və üstünlük dərəcələrində **y** hərfi olduğu kimi qalır:

gay – gayer – gayest
şən – daha şən – ən şən

20. Say (*The Numeral*)

İngilis dilində saylar iki yerə bölünür: *miqdar sayları* (**the Cardinal Numerals**) və sıra sayları (**the Ordinal Numerals**).

Miqdar sayları (**The Cardinal Numerals**)

Miqdar sayları əşyanın miqdarı bildirir və **how, many** (*nə qədər*) sualına cavab olur. Məsələn:

1 – one	21 – twenty one
2 – two	22 – twenty two
3 – three	23 – twenty three
4 – four	29 – twenty nine
5 – five	30 – thirty
6 – six	40 – forty
7 – seven	50 – fifty
8 – eight	60 – sixty
9 – nine	70 – seventy
10 – ten	80 – eighty
11 – eleven	90 – ninety
12 – twelve	100 – one (a) hundred
13 – thirteen	105 – one hundred and five
14 – fourteen	252 – one hundred and fifty two
15 – fifteen	1000 – one (a) thousand
16 – sixteen	1500 – one (a) thousand
17 – seventeen	five hundred
18 – eighteen	1236 – one (a) thousand
19 – nineteen	two hundred and thirty six
20 – twenty	2008 – two thousand and eight
145682404 – one hundred and forty five million	
six hundred and eighty two thousand	
forty hundred and four.	

Qeyd: a) 13-dən 19-a qədər olan miqdar sayları müvafiq rəqəmlərin sonuna **-teen** şəkilçisi əlavə etməklə əmələ gəlir:

four – fourteen,   seven – seventeen

b) 20-lən 90-a kimi onluq saylar müvafiq təkliyin sonuna **-ty** şəkilçisi əlavə etməklə düzəlir:

6 – six – sixty,   2 – two – twenty

Onluq bildirən saylarda vurğu birinci hecanın üzərinə düşür.

Mürəkkəb sayları oxuyarkən hər üç rəqəm daxilində onluqlardan (onluq olmadıqda təklidlərdən) əvvəl **and** deyilir:

312 – *three hundred and twelve*
2,028 – *two thousand and twenty eight*
1,272,346 – *one million 2 hundred and seventy
two thousand three hundred and forty six*

İngilis dilində Azərbaycan dilindən fərqli olaraq xronoloji tarix göstərmək üçün miqdar sayları işlədilir. İl sözü işlədilmir:

1900 – *nineteen hundred*
in 1964 – *in nineteen sixty four*

21. Sıra sayları (*The Ordinal Numerals*)

Birinci **the first**, ikinci **the second**, üçüncü **the third** sıra saylarından başqa qalan sıra saylarını əmələ gətirmək üçün müvafiq miqdar sayının sonuna **-th** şəkilçisi əlavə edilir: *seven yeddi – the seventh – yeddinci, ten – on – the tenth – onuncu.*

Sıra sayları müəyyən artıqla işlədilir: *five – the fifth*. Sıra sayları qeyri-müəyyən artıqla işlədildikdə isə “başqa”, “daha” mənasını verir:

My friend has written me a second letter
–*Dostum mənə ikinci (daha bir)*
məktub yazıb.

Birinci, ikinci, üçüncü kimi sıra sayları xüsusi yolla düzəlidir.

first	seventh
second	eighth
third	ninth
fourth	tenth
fifth	eleventh
sixth	twelfth

thirteenth	fortieth
fourteenth	fiftieth
fifteenth	sixtieth
sixteenth	seventieth
seventeenth	eightieth
eighteenth	ninetieth
nineteenth	hundredth
twentieth	one hundred and seventh
twenty-first	two hundredth
twenty-second	two hundred and thirty-fifth
twenty-third	və s.
thirtieth	

İngilis dilində ayın tarixi aşağıdakı kimi yazılır və oxunur:

the third of May (the 3rd of May);

May the third; May 3.

Qeyd: 1. Birləşmə tərkibində sıra sayları belə yazılır:

the 1st lesson; the 2nd lesson; the 3rd lesson; the 6th lesson.

2. Kəsr rəqəmləri aşağıdakı kimi oxunur:

1/2 – a half

1/5 – a fifth

1/3 – a third

1/4 - a fourth, a quarter

Onluq kəsrlər nöqtə ilə (**point**) ayrılır:

2.4 – two point four   **5.8 – five point eight**

Ayın günlərini göstərmək üçün sıra sayları işlədilir.

İngilis dilində əvvəl gün və daha sonra il yazılır. Gün ilə il arasında vergül qoyulur:

april 28, 1920

Tarix ingiliscə iki cür oxunur:

april 28, 1920

the twenty-eight of April, nineteen twenty

April the twenty-eighth, nineteen twenty

22. Kəsr sayları (Fractional Numerals)

Adi kəsrlərdə kəsrin surəti miqdar sayı ilə, məxrəci isə sıra sayı ilə oxunur:

$$\frac{1}{3} - a \text{ (one) third, } \frac{1}{6} - a \text{ (one) sixth.}$$

Kəsrdən sonra gələn isim təkdə olur:

$$\frac{2}{3} \text{ ton (two thirds of ton kimi oxunur);}$$

$$\frac{3}{4} \text{ kilometre (three quarters of a kilometre kimi oxunur).}$$

Tam hissəsi olan kəsrlərdən sonra olan isimlər isə cəmdə olur:

$$2\frac{1}{2} \text{ tons}$$

(*two and half tons* və ya *two tons and a half* kimi oxunur).

Onluq kəsrlərdə tam hissə nöqtə vasitəsi ilə ayrılır, hər rəqəm ayrı-ayrılıqda oxunur. Tamı kəsrdən ayıran nöqtə **point** kimi oxunur. Tam hissə sıfıra bərabər olarsa, çox zaman oxunmur:

0.5 – *nought point five* və ya *point five*

15,25 tons – *one five (fifteen)*

point two five tons

İngilis dilində faiz aşağıdakı kimi göstərilir:

2% ya **2 per cent**, ya da **2 p.c.** (*two per cent*).

Faizin hissəsi kəsrlə belə göstərilir:

$$\frac{3}{8} \%, \quad \frac{3}{8} \text{ percent}$$

(*three eighths per cent* və ya *three eighths of one per cent*).

Fractional Numerals

Adi kəsrlər Common Fractions	Onluq kəsrlər Decimal Fractions
$\frac{1}{2}$ – a (one) half	0.1 – nought point one, point one
$\frac{1}{3}$ – a (one) third	0.01 – nought point nought one, point nought one
$\frac{2}{3}$ – two thirds	
$\frac{1}{4}$ – a (one) quarter, a (one) fourth	2.25 – two point , two five
$\frac{3}{4}$ – three quarter, three fourth	32.305 – three two (thirty-two) point three nought five
$\frac{1}{5}$ – a (one) fifth	
$\frac{2}{5}$ – two fifths	
$\frac{1}{6}$ – a (one) sixth	
$\frac{5}{6}$ – five sixths	
$1\frac{1}{2}$ – one and a half	
$3\frac{1}{3}$ – three and a (one) third	

§23. Some və any əvəzlilikləri və onlardan düzələn əvəzliliklər (The pronouns “some” and “any” and their compound forms)

Some, any əvəzlilikləri *bir neçə, hər hansı bir* mənasında işlədilir. Bir qayda olaraq **some** əvəzliyi təsdiq cümlələrində, **any** əvəzliyi isə ümumi sual və inkar cümlələrində işlədilir:

*He has **some** Russian books?*
*Do you have **any** Russian books?*
*He doesn't have **any** Russian books.*

Some dilimizə bir neçə, hər hası sözləri basitəsi ilə, **any** isə heç sözü vasitəsi ilə tərcümə edilir.

*Do you have **any** English newspapers?*
*I asked him **some** questions.*

Some və **any** təkdə olan sayılmayan isimlərlə də işlədilir. Bu halda **some** Azərbaycan dilinə bir az, bir qədər sözləri, **any** isə heç sözü vasitəsi ilə tərcümə edilir.

*Is there **any** water in the well (quyu)?*
*Give me **some** bread, please.*

Some və **any** əvəzliliklərinin sonuna **one**, **body** və **thing** sözlərini əlavə etməklə **someone**, **somebody** – kimsə, hər kim, **anyone**, **anybody** – kimsə, **something**, **anything** – nəşə, bir şey əvəzlilikləri düzəlir. Bu əvəzlilər həmişə isim əvəzlik olub cümlədə mübtədə və tamamlıq vəzifəsində çıxış edir.

Someone, **somebody** və **something** əvəzlilikləri təsdiq cümlələrində, **anyone**, **anybody** və **anything** inkar cümlələrində, ümumi suallarda və şərt budaq cümlələrində işlədilir:

***Somebody** (someone) wants to come to see you.*
*Is there **anybody** in the room?*
***Someone** knocked at the door.*
***Everybody** was sitting and waiting for him.*

Qeyd: **Some** və **any** əvəzlilikləri **where** sözü ilə birlikdə **somewhere**, **anywhere** – haradasa, harayasa, bir yerə, bir yerdə zərflərini əmələ gətirir:

*Did they go **anywhere** yesterday?*
*Let us go **somewhere** tomorrow.*

§24. Much, many, little, few
əvəzlikləri
(The pronouns “much, many, little and few”)

Much, many əvəzliləri həm isim əvəzlik, həm də sifət əvəzlik kimi çıxış edə bilirlər.

Much, many sifət əvəzliləri “çox” mənasını verir. **Much** sayıla bilməyən isimlərlə işlədilir:

much time, much water

Many isə sayıla bilən isimlərlə işlədilir:

many friends, many books

Much və **many** adətən sual və inkar cümlələrində işlədilir:

We have not many books.
Has he much time to go there?

Təsdiq cümlələrində **much** sözünün əvəzinə **a lot (of), lots (of), plenty (of), a good deal (of), a great deal (of), many** əvəzinə **a lot (of), lots (of), plenty (of), a good many** işlədilir.

Little və **few** əvəzlikəri cümlədə isim və sifət vəzifəsində çıxış edə bilər. **Little** (az) əvəzliyi sayılmayan, **few** əvəzliyi isə sayılan isimlərlə işlədilir:

I have little time.
We have few English books.

Təsdiq cümlələrində işlədilən **little** və **few** əvəzliləri inkarda çox zaman **not much** və **not many** ilə əvəz edilir:

We have not much time.
We have not many English books.

§25. Other əvəzliyi (The pronoun “other”)

Other əvəzliyi isim əvəzlik və sifət əvəzlik kimi çıxış edir. Sifət əvəzlik kimi **other** – *başqa, o biri, digər* mənasında həm təkdə, həm də cəmdə olan isimlərdən əvvəl işlədilir.

There is a new building on the other bank of the river.

Çayın o biri tərəfində yeni bina var.

Other əvəzliyi qeyri-müəyyən **an** artikli ilə birlikdə **another** əvəzliyini əmələ gətirir:

Give me another book. I have read this one.

Mənə başqa kitab ver. Mən bunu oxumuşam.

Another əvəzliyindən sonra haqqında əvvəl danışdığımız ismi təkrar etməmək üçün **one** əvəzliyi işlədilir:

I do not like this dress. Show me another one.

Bu paltar xoşuma gəlmir. Başqasını göstərin.

Cümlədə qeyri-müəyyən artikl ilə işlədilmiş ismi əvəz etmək üçün **another**, müəyyən artikl ilə işlədilmiş ismi əvəz etmək üçün isə **the other** işlədilir:

I gave you an apple. Now I shall give you another.

Mən sənə alma verdim. Birini də indi verəcəm.

Some walked to the excursion, the others took a bus.

Bəziləri ekskursiyaya piyada getdi,

o biriləri isə avtobusa mindilər.

§26. Qarşılıq əvəzlilikləri (The Reciprocal Pronouns)

İngilis dilində qarşılıq əvəzliliklərinə **each other** və **one another** “bir-birinə” əvəzlilikəri aiddir. **Each other** adətən söhbət iki şəxs və əşya arasında gedərkən işlədilir.

The two friends help each other in their home works.

İki dost bir-birində ev tapşırıqlarında kömək edirlər.

One another söhbət ikidən çox şəxs və ya əşya arasında gedərkən işlədilir:

The students of our group help one another.

Qrupumuzun tələbələri bir-birinə kömək edirlər.

Each other və **one another** əvəzliliklərinə aid olan önlüklər **each** və **one** sözlərindən əvvəl başlayır.

about each other – bir-biri haqqında

for each other – bir-biri üçün

Qarşılıq əvəzliliklərinin də yiyəlik halı var.

The teacher attend one another's lesson.

Müəllimlər bir-birinin dərslərində iştirak edirlər.

§27. İndiki davamedici zaman forması (Present Continuous Tense Form)

İndiki Continuous zaman forması **to be** feli (**am, is, are**) və əsas məna daşıyan felin indiki zaman feli sifəti (**Participle I**) vasitəsi ilə əmələ gəlir. Felin bu forması hal-hazırda davam etməkdə olan hərəkətləri ifadə etmək üçün işlədilir.

I am reading now – mən indi oxuyuram

You are reading now – sən indi oxuyursan

He (she) is reading now – o (kişi, qadın) indi oxuyur

We are reading now – biz indi oxuyuruq

You are reading now – siz indi oxuyursunuz

They are reading now – onlar indi oxuyurlar

Sual formasında köməkçi **to be** feli (**am, is, are**) mübtədadan əvvəl keçir:

Am I writing now?

Is he (she) writing now?

Are they writing now?

İnkar formasında **to be** köməkçi felindən sonra **not** inkar hissəciyi artırılır.

I am not writing now.

We are not writing now.

Present Continuous şəxsə xas olan xüsusiyyətləri ifadə etmək üçün də işlədilir. Belə halda adətən **always** (*həmişə*) və **constantly** (*daim*) kimi zərflər işlədilir.

He is always talking at the lesson.

Gələcəkdə icra etmək niyyətində olduğumuz və ya icrasına əmin olduğumuz hərəkətləri göstərərəkən Present Continuous işlədilir. Belə hallarda **to be going** ifadəsindən istifadə edilir.

We are going to spend our winter vacation in village.

I am going to the theatre to day.

İndiki Continuous zaman forması Azərbaycan dilinə felin indiki zaman forması vasitəsi ilə tərcümə edilir.

We are reading now – Biz indi oxuyuruq.

To be going to + məsdər ifadəsi bir şeyi etmək niyyətində olmaq, bir şeyi etməyə hazırlaşmaq sözləri vasitəsi ilə tərcümə edilir.

I am going to speak to her about it.

Mən onunla bu barədə danışmaq niyyətindəyəm.

§28. Keçmiş Davamedici zaman forması (The Past Continuous Tense Form)

Keçmiş Continuous zaman forması keçmiş zamanda **to be** felindən (**was, were**) və əsas mənə daşıyan felin indiki zaman feli sifətindən (**Participle I**) əmələ gəlir:

I was writing – mən yazırdım

You were writing – sən yazırdın

He (she) was writing – o yazırdı

We were writing – biz yazırdıq

You were writing – siz yazırdınız

They were writing – onlar yazırdılar

Sual formasını əmələ gətirmək üçün köməkçi **to be** feli (**was, were**) mübtədadan əvvəl keçir:

Was I reading? Mən oxuyurdum?

İnkar formasında **not** inkar sözü köməkçi feldən sonra gəlir:

I was not reading. Mən oxuyurdum.

Bu zaman forması keçmişdə dəqiq vaxtında və ya müəyyən vaxt müddətindən davam etməkdə olan hərəkəti və keçmişdə müntəzəm olaraq təkrar olunan hərəkəti ifadə etmək üçün işlədilir. Belə halda **always** – *həmişə*, **constantly** – *müntəzəm olaraq*, **ever** – *hər vaxt* zərfləri işlədilir.

I was reading at 6 o'clock.

Dünən saat 6-da mən oxuyurdum.

He was always sleeping when I came.

Mən həmişə gələndə o yatırdı.

Vaxt bildirən budaq cümlənin xəbəri həmişə keçmiş İndefinite zaman formasında olur. Bu zaman forması keçmişə aid olan bir qisim zaman zərfləri ilə də işlədilir: *all day long, the whole day, all day* – bütün günü, *from the morning till the evening* – səhərdən axşama kimi.

*The children were playing in the yard
the all day yesterday.*

*Uşaqlar dünən bütün günü həyətdə
oyunayırdılar.*

§29. Gələcək Davamedici zaman forması (The Future Continuous Tense Form)

Gələcək Continuous zaman forması **to be** felinin gələcək zaman forması (**shall be, will be**) və əsas məna daşıyan felin indiki zaman feli sifəti (**Participle I**) vasitəsi ilə əmələ gəlir:

I shall be writing – mən yazmaqda olacam

You will be writing – sən yazmaqda olacaqsan

He (she) will be writing – o yazmaqda olacaq

We shall be writing – biz yazmaqda olacağıq

You will be writing – siz yazmaqda olacaqsınız

They will be writing – onlar yazmaqda olacaqlar

Sual şəklini əmələ gətirərkən **shall, will** köməkçi felləri mübtədadan əvvəl gəlir:

Shall I be writing? Mən yazmaqda olacağam.

İnkar şəklində **not** inkar sözü **shall** və ya **will** köməkçi fellərindən sonra gəlir:

I shall not be writing. Mən yazmaqda olmayacağam.

Bu zaman forması gələcəkdə müəyyən vaxt müddətində davam edəcək hərəkətləri göstərmək üçün işlədilir. Həmin müəyyən vaxt gələcəkdə vaxt bildiren zaman zərfləri ilə işlədilir: ***at two*** (*at 5, at 7*) *o'clock* – *saat ikidə (beşdə, yeddidə)*, ***at noon*** – *günorta*, ***at midnight*** – *gecə yarısı*, ***at that moment*** – *o anda*.

Do not come to my office at 5 o'clock. I shall be working then.

Saat 5-də ofisimə gəlmə, o vaxt mən işləyəcəyəm (işləməkdə olacağam).

Gələcəkdə müəyyən vaxt müddətini göstərən zaman zərfləri ilə: ***from five till seven*** – *saat beşdən yeddiyə kimi* və s. işlədilir:

We shall be working in the garden from one till five o'clock.

Biz saat birdən beş kimi bağda işləyəcəyik.

Gələcəkdə Continuous zaman forması aşağıdakı zaman zərfləri ilə işlədilir: ***all day long*** – *bütün gün müddətində*, ***all day tomorrow*** – *sabah bütün günü*, ***all the time*** – *bütün vaxtı*, ***all the evening*** – *bütün axşamı* və s.

We shall be discussing this book all day tomorrow.

Sabah bütün günü biz bu kitabı müzakirə edəcəyik.

§30. Sual cümlələri *(Interrogative sentences)*

İngilis dilində sual cümlələri quruluşuna görə dörd növə bölünür.

1. Ümumi suallar (General Questions)

Cümlənin ayrı-ayrı üzvlərinə deyil, bütöv cümləyə verilən suala *ümumi sual cümləsi* deyilir. Belə suallar ya təsdiq *yes-bəli* və ya inkar *not-xeyr* cavablarını tələb edir.

Ümumi suallar köməkçi və ya modal fellərlə başlayır:

Is Nizami a well-known Azerbaijan poet?

Do you mind my smoking here?

Have you any objection to my coming?

Did I see them playing chess in the hall of our University?

İngilis dilində ümumi suallara qısa təsdiq və inkar cavabı əmələ gətirmək üçün müvafiq şəxs əvəzliyindən və köməkçi feldən istifadə edilir:

Do you speak English at the lesson?

- *Yes, we do. (No, we don't.)*

Does she live in Baku? - *Yes, she does. (No, she doesn't.)*

Have you seen this film? - *Yes, I have. (No, I haven't.)*

2. Xüsusi suallar (Special Questions)

Cümlənin hər hansı bir üzvünə verilən suala *xüsusi sual cümləsi* deyilir. Xüsusi sual cümləsi sual sözü ilə başlayır. Sual sözləri bunlardır: *who – kim, what – nə, necə, which – hansı, when – nə vaxt, how – necə, where – hara, harada, how many, how much – neçə, why – nə üçün* və s.). Bu sual sözləri sualın cümlənin hansı üzvünə aid olduğunu göstərir:

***Where do you live?
Who is your sister?
When she will come?
What article did you read yesterday?
How do you speak French?
Whose brother knows English well?***

Xüsusi sual cümlələrində olan sual sözü cümlənin bir üzvünə sual verir və buna görə də həmin üzv sual cümləsində işlədilmir.

I live in Baku. Where do I live?

Mübtədaya və ya mübtədani təyin edən sözə sual verdikdə sual cümləsində söz sırası nəqli cümlədəki söz sırası kimi olur. Belə halda **to do** köməkçi feli işlədilmir:

***My mother goes to work in the morning.
Who goes to work in the morning?
Whose mother goes to work in the morning?***

3. Seçmə suallar (Alternative Questions)

Alternativ cümlələr **or - ya, yoxsa** bağlayıcısı vasitəsi ilə bağlanan iki sual cümləsindən ibarət olur. Danişanın iki cür ehtimaldan hansının həqiqətə uyğunluğunu dəqiqləşdirmək üçün işlədilir:

***Is he a student or a pupil?
Do you go to work by bus or by underground?
Did he come or did he stay at home?***

4. Ayrııcı suallar (Disjunctive Questions)

Ayrılan sual cümləsi iki hissədən ibarət olur. Birinci hissə təsdiq və ya inkar şəklində olan nəqli cümlədən ibarət olur. Ayrılan sual cümləsində birinci hissədə söz sırası dəyişmir, yəni

nəqli cümlədə olduğu kimi qalır. İkinci hissə (qısa ümumi sual cümləsi) nəqli cümlədəki xəbərə uyğun olan köməkçi və ya modal feldən və bir də mübtədaya uyğun əvəzlərdən ibarət olur. Qısa ümumi sual cümləsində söz sırası dəyişmir. Ayrılan sual cümləsinin bu hissəsi dilimizə “deyilmi”, “elə deyilmi” və bir də birinci hissədə (nəqli cümlədə) olan xəbərin inkarı və ya təsdiqi vasitəsi ilə tərcümə edilir.

Bu növ sual cümləsinin birinci hissəsi olan nəqli cümlə təsdiqdə olduqda, ikinci hissə qısa inkarda və ya əksinə, birinci hissə inkar cümləsi olduqda, o zaman ikinci hissə qısa ümumi sual cümləsi olur. Ayrılan suallara, adətən, ya təsdiqdə, ya da inkarda qısa cavab verilir:

You like this picture, don't you? – Yes, I do. No, I don't.

She speaks English well, doesn't she? – Yes, she does.

He is not your friend, is he? – No, he is.

She doesn't go to school, does she? – No, she doesn't.

You live in this street, don't you? - Yes, I do.

You do not know the lesson. Do you? - No, I do not.

§31. There is (are) ifadələri (Constructions “there is” (are))

There is (are) ifadələri əşyanın yerini bildirmək lazım gələndə işlədilir və Azərbaycan dilinə *vardır* kimi tərcümə olunur. Azərbaycan dilində “harada” sualına cavab ola bilən yer zərfliyi ilə başlanan cümlələrdə işlədilir:

There are many schools in Baki.

There is a book and pencils on the table.

Sual formasını əmələ gətirmək üçün **to be (is, are)** cümlənin əvvəlinə keçirilir:

Are there many schools in Baki?

İnkar formasında **to be** felindən sonra **not** inkar hissəciyi ya da **no** inkar əvəzliyi işlədilir:

There are no pens on the table.

There is no theatre in this little town.

§32. Modal fellər (can, may, must) və onların ekvivalentləri (Modal verbs and their equivalents)

İngilis dilində **can (could)**, **may (might)**, **must** felləri *modal fellər* adlanır. Bu fellər cümlədə təklidə işlədilmir, əsas məna daşıyan felin məsdəri ilə işlədilir.

Modal fellər əsas məna daşıyan felin icra etdiyi hərəkətin mümkün, qeyri-mümkün, vacib, məcburi, məsləhət olunan və s. olduğunu göstərmək üçün işlədilir:

May I come to your place to day?

You must get up so early to day.

Can you translate this article?

“**Can**” modal feli fiziki bacarıq, qadirlik və şəraitdən asılı olaraq bir hərəkətin mümkün olub-olmadığını göstərir. Dilimizdə bu fel “*bacarır*”, “*bilir*” sözləri ilə tərcümə olunur. Rəsmi olmayan yoldaşlıq münasibətlərində icazə mənası da “**can**” feli ilə ifadə olunur:

I can help you.

Can I take your book for a day?

“**May**” feli icazə, əmin olmamaq və imkan mənasını daşıyır, həm də rəsmi şəkildə yerinə yetirməyin mümkünlüyünü ifadə edir:

You may use my pen, if you haven't got one.

You may go with me, if you have time.

“**May**” feli icazə mənasında ancaq indiki zamanda işlədilir.

“**May**” felinin keçmiş zamanı “**might**” İndefinite məsdərlə icazə mənasında ancaq vasitəli nitqdə işlədilir.

“**May**” felinin digər zaman formalarını ifadə etmək üçün **to be allowed, to be permitted** fellərindən istifadə olunur:

He was allowed to go there.

My friend was permitted to pass the examination in advance.

“**May**” feli Azərbaycan dilinə *ola bilsin ki, güman ki, bəlkə* modal sözləri və felin bacarıq formasının şəkilçiləri vasitəsi ilə tərcümə edilir.

“**Must**” feli ancaq bir formada olur. Başqa zaman formalarını ifadə etmək üçün **to have to** və **to be obliged** ifadələrindən istifadə edilir:

I must go there.

I have to go there.

I am obliged to go there.

“**Must**” feli məcburiyyət, vaciblik, əmr və məsləhət bildirir. (zəruridir)

Sual cümlələrində “**may**” icazə bildirir, *olar* sözü vasitəsi ilə tərcümə edilir.

İnkar cümlələrində “**mustn't**” qadağanlıq bildirir və *olmaz* sözü ilə tərcümə edilir.

Sual cümlələrində “**must**” “*lazımdırımı, zəruridirmi*” mənasını verir:

Must I shut the door?

May I go there?

§33. *To have to, to be to modal felləri* (*Modal verbs “to have to”, “to be to”*)

To have (malik olmaq) və **to be** (olmaq) felləri vaciblik, zərurilik mənasını ifadə edərək modal fel kimi də işlənə bilər.

To have to – *malı, məli+olmaq* (şəraitdən doğan zəruriliyi bildirir).

Usually he has to get up early in the morning.

Adətən, o səhər tezdən durmalı olur.

They had to do that exercise again.

Onlar o tapşırığı yenidən etməli oldular.

You will have to help them.

Siz onlara kömək etməli olacaqsınız.

To have (has to, had to) modal feli işlənən cümlələrin sual formasında **to do** köməkçi felindən istifadə olunur.

We often has to go the library together.

Do we have to go to the library together?

She had to leave rather early.

Did she have to leave rather early?

To be to – *malı, məli* (əvvəlcədən planlaşdırılmış zəruri hərəkətləri ifadə etmək üçün işlənir):

We are to go the cinema at 3 o'clock.

Biz saat 3-də kinoya getməliyik.

I was to read this book.

Mən bu kitabı oxumalı idim.

To be to felinin **am, is, are** formaları həmişə gələcəkdə icra ediləcək hərəkətləri ifadə etdiklərindən **shall be, will be** formalarından istifadə edilmir.

§34. *İndiki bitmiş zaman forması* *(The Present Perfect Tense Form)*

Bu zaman forması **to have** felinin indiki zaman İndefinite zaman forması (**have, has**) və əsas məna daşıyan felin keçmiş zaman feli sifəti (**Participle II**) vasitəsi ilə əmələ gəlir:

I have written – mən yazmışam

You have written – sən yazmışan

He (she) has written – o yazmış

We have written – biz yazmışıq

You have written – siz yazmışınız

They have written – onlar yazmışlar

Sual şəklində **have (has)** köməkçi feli mübtədadan əvvələ keçir:

Have I written? Mən oxumuşam?

İnkar şəklində **not** inkar sözü **have (has)** felindən sonra gəlir:

I have not written. Mən oxumamışam.

Bu zaman forması keçmişdə icra olunub bitmiş, nəticəsi isə hal-hazırda meydana olan hərəkəti göstərmək üçün işlədilir.

The workers have built a new house.

Fəhlələr təzə ev tikmişlər.

I have read this book.

Mən bu kitabı oxumuşam.

Bitməmiş vaxt *today* – *bu gün*, *this week* – *bu həftə*, *this moment* – *bu ay*, *this year* – *bu il* və s. zaman zərfləri ilə göstərilir.

I have not finished my work to day

– Mən bu gün işimi qurtarmamışam.

Bu zaman forması *this morning* – bu səhər, *this afternoon* – günortadan sonra, *this evening* – be axşam ifadələri ilə də işlədilir:

I have seen him this afternoon –

Mən onu günortadan sonra görmüşəm.

Bu zaman forması adətən *never*, *ever* – heç, *often* – tez-tez, *already* – artıq, *just* – indicə, *yet* – hələ qeyri-müəyyən zaman zərfləri ilə işlədilir:

I have just finished my home work –

Mən indicə ev tapşırıqlarımı qurtarmışam.

Ever həmişə sual, *never* isə inkar cümlələrində işlədilir.

§35. Keçmiş Bitmiş zaman forması (*The Past Perfect Tense Form*)

Bu zaman forması **to have** felinin keçmiş İndefinite zamanı (**had**) və əsas mənə daşıyan felin keçmiş zaman feli sifəti (**Participle II**) vasitəsi ilə əmələ gəlir:

I had read – mən oxumuşdum

You had read – sən oxumuşdun

He (she) had read – o oxumuşdu

We had read – biz oxumuşduq

You had read – siz oxumuşdunuz

They had read – onlar oxumuşlar

Sual şəklində **had** köməkçi feli mübtədadan əvvəl gəlir:

Had I read? Mən oxumuşdum?

İnkar sual şəkli iki qayda ilə əmələ dəlir:

Had I not read? Hadn't read?

Keçmiş Perfect zaman forması keçmişdə müəyyən bir vaxta

qədər bitmiş hərəkəti ifadə etmək üçün işlədilir və aşağıdakı vaxt bildirən zərflərlə: **by 2 o'clock** – saat ikiyə qədər, **by 3 o'clock** – saat üçə qədər, **by Sunday** – bazar gününə qədər, **by the end of April** – Aprelin axırına qədər və s. işlədilir.

By the end of Sunday I had written a letter to my friend.
*Bazar gününün axırına qədər mən dostuma
məktub yazmışdım.*

After – sonra, **when** – sonra, **before** – əvvəl bağlayıcıları ilə başlayan budaq cümlələrdəki hərəkət baş cümlədəki hərəkətdən əvvəl icra olunmuşsa, keçmiş Perfect zaman forması işlədilir.

I have not finished my work to day –
Onlar gedəndən sonra mən yenə işləməyə başladım.

She returned before we had discussed the dayly news.
– *Biz gündəlik yenilikləri müzakirə edib qurtarmamış, o qayıtdı.*

After she had finished her work we went to the cinema.

– *O, işlərini görüb qurtarandan sonra biz kinoya getdik.*

§36. Gələcək Bitmiş zaman forması (The Future Perfect Tense Form)

Bu zaman forması **to have** felinin gələcək zamanı (**shall have, will have**) və əsas mənə daşıyan felin keçmiş zaman feli sifəti (**Participle II**) vasitəsi ilə əmələ gəlir:

I shall have read – mən oxuyub qurtaracağam

You will have read – sən oxuyub qurtaracaqsan

He (she) will have read – o oxuyub qurtaracaq

We shall have read – biz oxuyub qurtaracağıq

You will have read – siz oxuyub qurtaracaqsınız

They will have read – onlar oxuyub qurtaracaqlar

Sual şəklini əmələ gətirmək üçün **shall** və **will** köməkçi felləri mübtədadan əvvəl gəlir:

Shall I have read? Mən oxuyub qurtaracağam?

İnkar şəklində **not** inkar sözü **shall** və **will** köməkçi fellərindən sonra gəlir:

I shall not have read. Mən oxuyub qurtarmayacağam.

İnkar sual şəkli iki qayda ilə əmələ gəlir:

Shall I not have read?

Shan't I have read?

Bu zaman forması gələcəkdə müəyyən vaxtdan əvvəl tamamlanacaq hərəkəti ifadə edir. Gələcək müəyyən vaxtı göstərmək üçün aşağıdakı zaman zərflərindən istifadə olunur: ***by 2 o'clock, (by 3, by 5 o'clock etc.)*** – saat ikiyə (*saat üçə, beşə* və s.) kimi, ***by Monday (by Friday etc.)*** – bazar ertəsinə (*cümə gününə* və s.) qədər, ***by the end (beginning) of the month*** – ayın axırına (*əvvəlinə*) qədər, ***by the end (beginning) of April*** – Aprelin sonuna (*əvvəlinə*) qədər və s. Belə ifadələrdə ***by*** önlüyü dilimizə qədər, kimi sözləri ilə tərcümə edilir.

By the end of January we shall have passed all our exams

– Yanvarın axırına kimi bütün imtahanlarımızı verib qurtaracağıq.

§37. Bəzi zərflərin cümlədə yeri (Place of some adverbs in the sentence)

Xəbəri əsas fellə ifadə olunan nəqli cümlələrin hər üç formasında (təsdiq, sual və inkar formalarında) **usually** *adətən*, **sometimes** *bəzən*, **often** *tez-tez*, **seldom** *hərdənbir*, **always** *həmişə* kimi zərflər, bir qayda olaraq, əsas felin əvvəlində işlədilir. Başqa sözlə, adı çəkilən zərflərin cümlədəki yeri mübtəda ilə xəbərin arasındadır. Məsələn:

I **usually** come to meetings in time.

(*Mən adətən iclaslara vaxtında gəlirəm.*)

Do you **often** read books in the original?

(*Siz orijinalda tez-tez kitablar oxuyursunuzmu?*)

I don't **always** have supper in the evening.

(*Mən axşamlar həmişə şam yeməyi yemirəm.*)

Mr. Brown **seldom** goes to the cinema club.

(*C-b Braun hərdənbir kinoteatra kədir.*)

Lakin tərkibində **to be** feli olan nəqli cümlələrdə adı çəkilən zərflər to be felinin müvafiq şəxs formalarından sonra işlədilir. Məsələn:

He is **usually** at the university early in the morning.

(*O, adətən səhər tezdən universitetdə olur.*)

Our sportsmen are **often** leaders of the championship.

(*Bizim idmançılar çempionatda tez-tez aparıcı yerdə dururlar.*)

Rahim is **always** ready to answer.

(*Rəhim həmişə cavab verməyə hazırdır.*)

Sometimes zərfi cümlənin başlanğıcında da işlədilər. Məsələn:

Sometimes we go to the cinema too after classes.

(*Biz dərstdən sonra bəzən kinoya da gedirik.*)

Sometimes my wife and I speak English at home.

(*Evdə bəzən arvadımla ingilis dilində danışıırıq.*)

§38. *Məchul növ* (*The Passiv Voice*)

Məchul növdə mübtədaya hərəkətin icraçısı deyilir. Adətən belə cümlələrdə işin icraçısı naməlum olur. Əgər hərəkəti icra edən şəxs məlumdursa, *məlum növ (the Active Voice)* işlətmək daha düzgün hesab edilir.

İndefinite zaman formaları sistemində məchul növ **to be** felinin müvafiq zaman formaları və əsas felin keçmiş zaman feli sifəti vasitəsi ilə düzəlir:

1. Present – **am, is, are**
2. Past – **was, were**
3. Future – **shall be, will be** + felin III forması

Məsələn:

Every year many multi storeyed buildings are built in our city.

– *Hər il bizim şəhərimizdə çoxmərtəbəli binalar tikilir.*

He was very happy and delighted and at this moment he was called to the phone

– *O çox şad və məmnun idi, elə bu an onu telefona çağırdılar.*

I think he will be invited to my birthday party

– *Mən fikirləşirəm ki, o, mənim ad günümə dəvət olunacaq.*

Məchul növün sual şəkli **am, is, are; was, were; shal, will**

köməkçi fel formalarının mübtədadan əvvələ keçirilməsi ilə düzəldilir:

*Am I often asked such questions?
Was he given an interesting book?
Will you be invited to my birthday party?*

İnkar şəkli köməkçi feldən sonra **not** inkar hissəciyini əlavə etməklə düzəlir:

*I am not often asked such questions.
He was not given an interesting book.
You will be not invited to my birthday party?*

§39. *Feli sifət* (*The Participle*)

İngilis dilində feli sifət şəxssiz fellər qrupuna daxil olub fel, sifət və zərf əlamətlərinə malikdir. İngilis dilində iki növ feli sifət var: **Participle I** (*indiki zaman feli sifəti*) və **Participle II** (*keçmiş zaman feli sifəti*).

Participle I felin kökünə **-ing** əlavə etməklə əmələ gəlir.

İndiki zaman feli sifətinin iki forması var: əgər indiki zaman feli sifətinin hərəkəti əsas felin hərəkəti ilə eyni vaxtda baş verirsə, **Indefinite Participle** forması (*reading, going, writing* və s.), əgər bu feli sifətin hərəkəti əsas felin hərəkətindən əvvəl baş verirsə, **Perfect Participle** forması (*having read, having written* və s.) işlədilir.

He came in **laughing** – *O, gülə-gülə içəri daxil oldu.*

We were looking at the **dancing** girls –

Biz rəqs edən qızlara baxırdıq.

Having written the letter the girl went to post.

– *Məktubu yazdıqdan sonra qız onu yola salmağa getdi.*

Participle I cümlədə təyin, zərflik, xəbərin ad hissəsi, mürəkkəb tamamlığın bir hissəsi, mürəkkəb mübtədanın bir hissəsi vəzifəsində işlədilir.

They looked at the **playing** children –

Onlar oynayan uşaqlara baxdılar.

Coming to the university he met his friend –

Universitetə gəlarkən o dostuna rast gəldi.

She came up to me **looking** at my face –

O, üzümə baxaraq mənə tərəf gəldi.

I saw him **standing** at the bus stop –

Mən onu avtobus dayanacağında dayanan gördüm.

She was heard **singing** in the next room –

Onun qonşu otaqda oxudugunu eşidirdilər.

The effect of her words was **terrifying** –

Onun sözləriniün təsiri dəhşətli idi.

Participle II. Keçmiş zaman feli sifətinin (**Participle II**) yalnız bir forması var, mənaca məchuldur, zamanca isə, ümumiyyətlə, keçmişə aid olur.

a broken cup – sınımış fincan

a caged bird – qəfəsə salınmış quş

Participle II cümlədə təyin, zərflik, predikativ vəzifəsində çıxış edir.

We entered the room **decorated** with picture –

Biz şəkillərlə bəzədilmiş otağa girdik.

When **met** at the station she showed me the telegram –
Onu vağzalda qarşılayanda o mənə teleqramı göstərdi.
The door was **knocked** – *Qapı döyüldü.*
I have found her **changed** – *Mənə elə gəldi ki, o dəyişib.*

§40. *Məsdər* (*The Infinitive*)

Azərbaycan dilində olduğu kimi ingilis dilində də məsdər nə şəxs, nə də kəmiyyət bildirir.

İngilis dilində məsdərin qarşısında gələn **to** hissəciyi dilimizdəki məsdər əlaməti olan *-maq, -mək* şəkilçilərinə uyğun gəlir:

to see – görmək
to speak – danışmaq

Məsdər cümlədə xəbər vəzifəsində işlənmişdir, lakin o, xəbərin tərkib hissələrindən biri kimi çıxış edir. Məsdərin objectiv zaman formaları olmasa da, o zaman anlayışını ifadə edir. Məsdərin ifadə etdiyi zaman anlayışı ya əsas felin hərəkəti ilə eyni vaxta, ya da ondan əvvələ aid olur.

Məsdərə xas olan xüsusiyyətlərdən biri **to** hissəciksiz işlənməsidir.

Müasir ingilis dilində məsdər iki xassəyə malikdir:

1) *isim xassəsinə* və 2) *fel xassəsinə*.

İsim xassəsi məsdərin ilkin xassəsi olub, əsasən onun sintaktik funksiyasında özünü büruzə verir. İsim kimi məsdər mübtədə, predikativ tamamlıq funksiyalarında işlənə bilər. Məsələn:

To go far away ... was the only thing to do (Galsworthy).
The main thing is **to be** or not **to be** (Shakespeare).
The boy asked **to go** away.

§41. Vasitəsiz və vasitəli Nitq (Direct and Indirect speech)

Müəllifin sözlərini olduğu kimi ifadə edən cümlələrə *vasitəsiz* nitq deyilir. Müəllifin sözlərini başqası tərəfindən dəyişilmiş şəkildə, lakin nitqin məzmununu olduğu kimi ifadə edən cümlələrə *vasitəli* nitq deyilir.

Vasitəsiz nitqi vasitəli nitqə çevirdikdə:

- 1) Dırnaqlar atılır, danışanın sözlərini ifadə edən cümlə tamamlıq budaq cümləsinə çevrilir;
- 2) Nəqli cümlələrdə budaq cümlə baş cümləyə **that** bağlayıcısı ilə bağlanır (**that** bağlayıcısı bəzən işlənməyə də bilər);
- 3) Şəxs və yiyəlik əvəzlilikləri cümlənin mənasına görə dəyişir;
- 4) Budaq cümlənin xəbəri baş cümlədəki xəbərin zaman forması ilə uzlaşır;
- 5) Yaxın yer və ya vaxt bildirən sözlər, uzaq yer və ya vaxt bildirən sözlərlə əvəz edilir.

here – there

now – then

yesterday – the day before, the previous day

to day – that day

tomorrow – the next day, the following day

ago – before

They said: “We are free today”.

They said that they were free that day.

He said: “I am reading a newspaper”.

He said he was reading a newspaper.

Vasitəsiz nitqdə olan ümumi və alternative (seçmə) sual cümlələrini vasitəli nitqə çevirmək üçün **if** və ya **whether** bağlayıcılarından istifadə olunur və budaq cümlədə sözlər nəqli cümlədə olduğu kimi düzülür:

He said: “Will you come to the university?”

He asked me **if I should come to the University.**

Vasitəsiz nitqdə xüsusi sual olarsa, onu vasitəli nitqə çevirdikdə cümlələr sual sözləri ilə bağlanır, sözlər nəqli cümlədə olduğu kimi düzülür:

She asks me: “When will you come?”

She asks me: **When I shall come.**

He asked me: “What did you do yesterday?”

He asked me **what I had done the day before.**

Vasitəsiz nitqi vasitəli nitqə çevirdikdə **to say** feli əvəzinə **to ask** feli işlədilir. Vasitəsiz nitqdə felin əmr forması məsdərə çevrilir və xahiş əmr bildirən **to ask, to beg, to order, to command** sözləri işlədilir:

He says to me: “Give me the book”.

He **asks** me **to give** him the book.

She say to me: “Do it at once”.

She **orders** me **to do** it at once.

Əgər əmr cümləsi inkar şəklindədirsə, məsdərin qarşısında **not** inkar hissəciyi işlədilir:

He says: “Don’t do it”.

He **orders** me **not to do it.**

§42. “So do I”, “Neither do I” tipli cümlələr (Sentences “So do I” and “Neither do I”)

Hər hansı bir cümlədə verilən məlumatı (fikri) yeni mübtədaya tətbiq etmək üçün **So do I, neither do I** tipli cümlələr işlənir.

Cümlə təsdiq şəklindədirsə yeni cümlə **So do I**-la başlanır:

I am a first-year student. So do I.

Mən 1-ci kurs tələbəsiyəm. Mən də.

Cümlə inkar şəklindədirsə yeni cümlə **neither do I**-la başlanır

I don't write a letter to my friend.

Neither do I.

Mən dostuma məktub yazmışam.

Mən də.

*ƏLAVƏ
GRAMMATİK
ÇALIŞMALAR*

---

*ADDITIONAL
GRAMMAR
EXERCISES*

Exercise 1

I *Answer the following questions:*

1. Which of the subjects you study do you like most?
2. Which do you find more difficult: physics or mathematics?
3. Which is more suitable for you: to go to classes in the morning or in the afternoon?
4. Which season of the year do you like most?
5. Which music do you like more: light music or the classical one?
6. Which is more available to you: theatre or cinema?

II *Put questions to the words in bold type.*

1. Progress is made **in the world of science** every day.
2. The University of Alasgo was founded **in 1451**.
3. **Four exams** have been taken by the first-year students.
4. This new method is studied **by him**.
5. **In winter** the earth is covered **with snow**.
6. Television is watched by children **during the children's hour**.
7. **The first question** is the most significant.
8. **They were met** by their friends.

III *Open the brackets using the verb in the past Indefinite Tense Forms.*

1. Anar ... late yesterday and ... time for breakfast (get up, not to have).
2. We ... in Moscow during our last holidays and ... not ... anywhere (stay, go).
3. They ... to help nick with his studies (try).

4. I ... to the boy but he ... not ... me (speak, recognize).
5. ... your sister ... from Moscow University two years ago? (graduate).
6. When ... you ... the subject of your report? (choose).
7. The engineer ... a serious experiment and ... significant results last year (conduct, get).
8. The sportsmen ... that they ... happy to return home (to say, to be).

IV *Translate into English.*

1. Bu hadisə bir neçə il bundan əvvəl baş vermişdi.
2. Kitab oxuya-oxuya o, bizim yanımıza gəldi.
3. M.Ə.Sabirin 8 yaşı olanda, o mollaxanaya göndərildi (religious school).
4. Bakı Xəzərin sahilində yerləşir.
5. London Böyük Britaniyanın mərkəzidir.
6. Bizim Universitetdə bütün tələbələr xarici dil öyrənirlər.
7. Keçən il mən ailəmlə birlikdə Moskvaya getdim. Moskva dünyanın böyük şəhərlərindən biridir.
8. Siz bu məqaləni sabah saat 6-ya qədər tərcümə etməlisiniz.
9. Mən adətən dərstdən sonra evə saat 4-də gəlirəm.
10. Mən otağa daxil olanda atam qəzet oxuyurdu.

V *Ask as many questions on the text (pg: 65).*

VI *How do you say these numbers in English? Write your answers after each one.*

1. 462. 2. 2,345. 3. 6,75. 4. 1,250,000. 5. 47%. 6. 10 September. 7. 3 July. 8. In 1905. 9. In 1876. 10. $1 \frac{1}{4}$.

Exercise 2

I *Complete these sentences with the correct preposition:*

1. I saw it ... TV.
2. They came ... car.
3. He is here ... business.
4. It was written ... S.Vurgun.
5. I did it ... my own.
6. He's ... holiday this week.
7. He came ... foot.
8. I'm very busy ... the moment.
9. I went ... the afternoon.
10. She took it ... mistake.

II *Cross out the incorrect verbs in these sentences.*

1. I couldn't *do/make* the homework last night.
2. She's going *to make/have* a party for the birthday.
3. Did he *do/make* many mistakes?
4. I often *make/do* the housework?
5. Did you *make/take* many photos?
6. When do you *take/do* your next exam?
7. I want *to do/make* a course in English.
8. He is *doing/making* research in chemistry.

III *Correct the mistakes in this dialogue.*

A: Do you like to go out this evening?

B: I'm afraid but I haven't got any money.

A: That's OK, I'll pay. How about go to see a film?

B: No, actually I think I'd rather to stay at home and do my home work.

A: Why you don't do your homework this afternoon?

B: I'm busy this afternoon.

A: OK. How about tomorrow evening, then?

B: Yeah good.

A: Great. What film shall we go to?

B: For me it's the same.

IV *What could you say in these situations?*

1. You are in the meeting. Some one enters the room and says you have an important telephone call.
What do you say as you leave?
2. Someone says something to you but you don't hear all of it.
What do you say?
3. You are staying with some English friends. What do you say to them when you leave the room in the evening to go to bed?
4. You met a new business client for the first time fifteen minutes ago, and now you are leaving. What do you say?
5. You are in the street. A woman passes by you and at the same time something falls out of her bag. She has her back to you. What do you say?

V *Fill the gaps with at, on, or, in:*

1. There was still a lot of snow ... the ground when I arrived.
2. I sat ... the bed and wrote the letter.
3. The butter is ... the fridge.
4. Malawi is a country ... Africa.
5. I met her ... a party.
6. I put the books ... the table.
7. He lives ... a very nice area.
8. We sat ... the floor.
9. There is a round table ... the middle of the room.
10. They're ... a party tonight.

Exercise 3

I *How do you say these numbers in English? Write your answers after each one.*

352; 2,345; 6.75; 0.25; 47%; 10 May; 5 July;
6028477 (phone number); in 1905; in 1974; 2,550,000;
2,860; 470,000.

II *Complete these sentences about yourself.*

1. On weekdays I usually get up at ... and leave home at ...
2. I always clean my teeth in ...
3. I haven't spoken English since ...
4. It takes me ... to get to college (university) work.
5. In rains quite a lot during ...
6. I went to the library...
7. I haven't been to the cinema ...
8. I went to Moscow with my parents but that was ...

III *Rewrite each of the following statements in Indirect speech paying special attention to the change of pronouns.*

1. Sevil said to them: "We can now exchange books, you can take mine and I'll take yours".
2. Mary said: "An aunt of mine has just come from Sankt-Petersburg, I ought to help him with her bags and boxes".
3. Ali said: "The lab assistant himself gave me these tapes".
4. My friend said: "I must get up early every morning".
5. The doctor said: "You may have to stay in bed for a week".
6. Adil said: "The teacher might speak to my mother about my marks, I'm afraid".
7. "Are you coming to see me on Saturday or on Sunday?" I asked Marina.
8. "Did you pass your exam or did you fail it?" my friend asked me.

IV *Rewrite in Direct Speech.*

When leaving the house mother said she would be back at four.

Father said he would be back at nine as they were having a party meeting at work.

I said I didn't know when I would come home as there were no lessons that day. Then I showed them my report book.

Mother said she did not believe me that there were no lessons that day.

I said that if I had been a liar I would not have shown my report book to her.

Mother remarked that she was shocked and surprised by my behavior.

Father said that I was rude, that he would give it hot to me. I had to stop. Isn't it unfair?

V *Tell the class what you do at university (school), but your friend does not and why. Use the words given below:*

to come to university (to school); to leave one's coat in the cloak-room; to go upstairs to the classroom; to have 3 lessons; to have a break for lunch; to have lunch in the canteen; to go to library which is on the ground floor; to borrow books from the library; to go home by bus (tram, trolley-bus, the metro); to come home at three (five, six).

VI *Study the following time expressions, which are put at the beginning or at the end of the sentence. Use them in sentences:*

- a) every day (morning, week-end, month, Monday);
- b) once a day, twice a week, three times a month;
- c) eight hours a day (a week, a year).

Exercise 4

I *Try to answer these questions.*

1. At what age do children go to nursery school?
2. At what age do they start primary school?
3. When they go to secondary school?
4. At what age can children leave school?
5. How many subjects do the children do?
6. What happens if children fail all the exams they take at the age of 16?
7. What can they do if they pass all their exams at the age of 18?
8. Is/was your school a state school?

II *Complete these sentences with the correct expression..*

1. When she was a child ...
2. He didn't go to school last term because ...
3. I was very tired so I finished my homework ...
4. When I left school ....
5. I usually have a holiday in ...
6. On weekdays I usually get up at ...

III *Change the following sentences into indirect speech.*

1. After a time he went to a doctor and said: "Can you make my wife speak?"
"Perhaps, I can" said the doctor.
2. He said: "I am proud of my brother who took part in the war".
3. He asked: "Are you able to carry this heavy box?"
4. Several students came to the teacher and said: "We thank to you all have done for us".

5. "What time do your lessons usually end" asked the teacher.
6. He came up to me and asked: "What university have you graduated from?"

IV *Read and translate the following words and word combinations into Azerbaijani.*

a beautiful season, the last autumn month, fresh air, a pleasant season, kinds of sport, in the country, to go skating, a dark night, to shine brightly, to become an engineer, warm weather, little by little, to wish good luck.

V *Form all possible questions.*

1. Once a week I go to the cinema.
2. We spend much time on sports during the academic year.
3. I am going to meet my friend to day?
4. On the way home I met my friend.
5. The football match will take place at the end of the month.

VI *Translate the following sentences into English.*

1. Əgər sən mənə kitab versən, mən bu tapşırığı tərcümə etməyə çalışaram.
2. Əgər mən sabah yaxşı olsam, səninlə müzeyə gedəcəm.
3. Hava çox pis idi, ona görə də biz evdə dayandıq.
4. Əgər sən qatarla getsən, pəncərədən gözəl mənzərələr görə bilərsən.
5. Yeni dərs ili başlayanda, bu tələbələr yataqxanada qalacaqlar.
6. Əgər sən indi tələssən, onunla gedə bilərsən.

Exercise 5

I *Supply the articles where necessary.*

1. I like going to ... cinema on Saturdays.
2. There is ... very good cinema near my house ... cinema is new and large.
3. In England people stay in ... cinema as long as they like.
4. It is 4 o'clock in ... afternoon.
5. Soyuz export's goods are of ... high quality.
6. We are interested in buying ... machines from British companies.
7. What's ... weather like today? ... weather is very cold.
8. I don't like to go out in ... wet weather.

II *Read, translate and retell the joke.*

A young Englishman came to America. He stayed in New York with his friends and saw very many interesting places in and outside the city. On the last day he bought a large TV-set for his family in London.

Why have you bought a TV-set in America? I think you've got very good TV-sets in England, haven't you?" His friend asked him.

"Our TV-sets are good, but TV programmes in England are not as good as American programmes", the young man answered.

III *Choose and use: because, that's why.*

1. I didn't go to the cinema the day before yesterday ... I was very busy.
2. Last night I watched a very interesting detective film on

- television ... I didn't write a letter to my friend.
3. The talks were very difficult ... I'm a bit tired.
  4. I often spend my holiday on the coast of the Black Sea ... the weather is hot and dry there in summer.
  5. I like the actor who plays the part of Hamlet ... I'd like to go and see the film again.
  6. I don't recommend you to see this film ... it's not so interesting as the novel.

IV *Answer the following questions:*

1. When did you last go to a restaurant?
2. Did you enjoy the meals at this restaurant?
3. What do you usually have for breakfast, dinner and supper?
4. Do you (does your mother) enjoy cooking? If not, why?
5. Do you prefer having a holiday dinner at home or a restaurant?

V *Translate into English.*

1. Keçən yay mən dostumdan məktub aldım.
2. Mən gələndə o, evin yanında otururdu.
3. İki gün əvvəl o şəhəri tərk etdi.
4. Sən bu dostunla şahmat oynamısanmı? –Yox.
5. Sən ingilis dilini nə vaxt öyrənmişən?
6. Kitab oxuyan oğlan mənim qardaşımdır.
7. Çıkaqo AbŞ-da ən böyük sənaye şəhərlərindən biridir.
8. Mən dünən dostumla görüşə bilmədim, çünki o xəstə idi.
9. İcazə verin özümü sizə təqdim edim.
10. Sizinlə görüşməyimə şadam.

Exercise 6

I *Answer the questions:*

1. Can you show me the shortest way to the station?
2. What problem are they working at now?
3. When did he graduate from the institute?
4. Can you ring me up tomorrow?
5. At what time do you go to bed?
6. Do you have time to look through the newspapers in the morning?
7. Do you listen to the latest news in the morning or in the evening?
8. How much time does it take you to get to the university.

II *Open the brackets using the verb in the correct tense forms.*

1. Many people say that autumn (to be) the most beautiful season of the year.
2. Last year he (to work) at the factory.
3. It (to take) me half an hour to get home.
4. They (to invite) him to spend the week-end with them.
5. The examinations will (to begin) on the 5th of January.
6. After dinner we (to have) a rest.
7. First spring flowers (to begin) to appear at the end of April.
8. Winter (to be) the coldest season of the year.
9. I usually (to have) breakfast at this time.
10. We do not (to go) to the university on Sundays.

III *Explain the meanings of the following words and expressions.*

all over the world, humorous stories, to look tired, to get dark, to go fishing, headache, to break one's heart, to describe.

IV *Insert prepositions where necessary.*

1. She works hard ... this academic year.
2. They invite him to spend the week-end ... them.
3. Young people ... our country have every opportunity to study and to get a higher education.
4. Tomorrow the lecture will begin ... time.
5. Will you spend your next week-end ... the country?
6. We shall try to translate this book ... English.
7. Yesterday we had supper ... home.
8. She finds time to play ... the children.
9. This translation was done ... the students yesterday.
10. Now I work in the laboratory ... a research institute.

V *Translate into English.*

1. Qışda soyuq olur və tez-tez qar yağır.
2. Ancaq qış idman üçün çox gözəl vaxtdır.
3. Səhər yeməyindən sonra mən evi tərk edirəm.
4. Onlar dərslərini birlikdə hazırlayırlar, çünki onlar yataqxanada birgə yaşayırlar.
5. Gələn həftə biz yoxlama işi yazmağa hazırlaşırıq.
6. Ona qulaq asmaq bizim üçün çox maraqlıdır və biz ona diqqətlə qulaq asırıq.
7. Hər dərsin sonunda müəllimlər bizə ev tapşırıqları verirlər.
8. Tətil müddətində biz oxumuruq, biz istirahət edirik.

VI *Give the four forms of the verbs.*

be, begin, break, build, buy, catch, come, drive, find, forget, keep, leave, light, meet.

Exercise 7

I *Answer the questions:*

1. What modern conveniences are there in your flat?
2. What furniture is there in the dining-room?
3. What colour is the furniture?
4. Do you have a kitchen and a bathroom in your flat?
5. Do you have a telephone at home?
6. Is your flat comfortable?
7. Is there much furniture in your room?
8. Is the ceiling in your room low or high?
9. Is it of modern design?
10. Are there any pictures on the walls?
11. Is there a garden in front of your house?
12. Are there any flowers in your room?

II *Make up questions:*

1. There are two floors in his house.
2. There is a telephone in the corner of the room.
3. There are two desks in the study.
4. There are two beds in the bedroom.
5. There are some pictures by modern artists in my room.

III *Read and translate into Azerbaijani:*

Our street in the morning

It is early morning but we can see that the street is full of life. There are already a lot of people in the street. The people are in a hurry. They don't want to be late for their offices, factories, plants, universities and schools. There is a big line at

a bus stop. The people are waiting for a bus. A few people are crossing the street. The children are going to school. Housewives are going shopping. There are shops on both sides of the street. We see a woman coming out of a shop. She has a bag full of different things in her hand. Above the door of the shop there is a big round clock. It's half past eight by that clock.

In the street there are many cars and buses moving in both directions. The traffic in large cities is very heavy. We are careful when we cross the street. Don't forget that you must cross the street only at a crossing.

IV *Give antonyms of the following words: .*

East, ancient, high, to talk, much, many, now, good, after, height, white, nice, long

V *Write the sentences in interrogative and negative.*

1. We watch TV in the evening.
2. My friend stays at the university after classes.
3. I usually have breakfast at this time.
4. There are a lot of flats in the house.
5. The monument is in the middle of the street.
6. You do your morning exercises regularly.
7. The trees in autumn are as green as in summer.
8. My daughter tried to write the letter in English.

VI *Translate the following words and word combinations into Azerbaijani and make up sentences.*

To have a rest, in the morning, to be attentive, to learn, together, during, as a rule, to prepare, to check homework, a difficult text, to answer.

Exercise 8

I *Translate the following sentences into Azerbaijani:*

1. It is necessary to work at the language every day.
2. It is easy for them to do this work.
3. It is difficult for me to translate this text because I do not know the words.
4. It is good to know a foreign language.
5. It is bad to be ill during the academic year.
6. It is difficult to translate these sentences.
7. It is difficult to study at a medical university.
8. It is good to live in this street.

II *Answer the following questions:*

1. What are you going to do after classes?
2. What is your friend going to do in the evening?
3. Can you translate this text into English?
4. Do you air your room in the morning (always)?
5. At what time do you go to bed?
6. How much time does it take you to get to the university.
7. Do you listen to the latest news in the morning or in the evening?
8. Do you like to watch TV?
9. How many seasons are there in a year?
10. Do people spend much time in the open air in summer?

III *Make up questions:*

1. We went to the cinema a weak ago.
2. On the way home I met my friend.

3. The way is very long and difficult.
4. Last Sunday we had a very good time in the country.
5. I want to see our teacher.
6. He leaves home at 9 o'clock.

IV *Make up sentences with the following words and word combinations:*

To meet, to get a letter, to have a rest, to go to the university, to go to the art exhibition, to invite, in the dark sky, the rest of the group, to be tired, to take part in sports competitions.

V *Replace the infinitives in brackets by the correct tense form.*

1. Your mother (to prepare) breakfast for you in the morning.
2. My younger sister (to want) to become a doctor.
3. Our English class (to begin) at 10 o'clock yesterday.
4. Last Sunday I (to go) to see my sister.
5. They (to have) a nice little house with a garden around it.
6. The competition (to take place) in January.
7. Tomorrow our children (to shall, will) have a good time in the country.
8. We (to listen) to the latest news over the radio.
9. Winter usually (to begin) in December and (to end) in March.
10. The English language (to be) not so difficult as the German language.

VI *Write the following sentences in the negative.*

1. I am going to write this exercise.
2. He is busy with his scientific work.
3. I live far from the university but near the centre of the town.

4. There are many students in the street now.
5. My sister likes to read such books.
6. There are so many new words in this newspaper as in that text.

VII *Translate the following phrases into English.*

1. Dünən siz harada idiniz, - Mən kinoda idim.
2. Siz şahmat oynamağı sevirsiniz? – Bəli, lakin, şahmat oynamaq üçün vaxtım yoxdur.
3. Dünən biz evə gec gəldik, çünki mən dostumla kitabxanaya getmişdim.
4. Mən dünən sizi görməyə gəldim, lakin siz evdə yox idiniz.
5. Biz saat 5-də kinoya getməyi qərara aldığımız.
6. Siz onu dünən harada görmüsünüz? – Biz onu avtobus dayanacağımda görmüşük.
7. Lövhəyə baxın. Oradakı yeni sözləri dəftərinizə yazın.
8. Dünən siz dərstdə nə etdiniz? – Biz dərstdə yoxlama işi yazdıq.
9. Bu gün nahar etmək üçün hara getmək niyyətindəsiniz?
10. Siz dostunuzu tez-tez görməyə gedirsiniz? – Xeyr. Vaxtım olanda.

Exercise 9

I *Answer these questions:*

1. Write down three countries where the first language is English.
2. Write down three languages spoken in Switzerland.
3. What nationality are people from Sweden?
4. What language is spoken in Saudi Arabia?
5. What is people from Egypt called?
6. Where do people speak Mandarin?
7. What is people from Holland called?
8. What language is spoken in Mexico?

II *Complete the descriptions.*

1. The bedroom, that's where you ...
2. The kitchen that's where you do the ...
3. The bathroom that's where you have a ... and ...
4. The dining room that's often where ...
5. A study that's usually where you ...
6. The lounge that's where you ...

III *Complete these sentences with the correct preposition.*

1. He put the plates ... the cupboard.
2. I usually sit ... the sofa and my husband sits ... an armchair.
3. You normally cook it ... the oven for about forty minutes.
4. I took the butter ... of the fridge and put it ... the table.
5. Then I turned ... the TV and went to make a cup of tea.
6. I sat ... the sofa and had a look ... the news paper.

IV *Use the following words and phrases in the sentences.*

to stand up, to ask, to give, to open, new, to be over, to leave,
much, often, to go to bed

V *Complete these sentences with the correct preposition and article.*

1. Many people say that autumn is ... not beautiful season ... the year.
2. It was pleasant to walk ... country ... evening.
3. We have one English class ... week.
4. I seldom walk ... University ... morning because I have no time.
5. After classes you never stay ... University.
6. You look through ... morning newspapers ... morning.

VI *Translate the following phrases into Azerbaijani.*

a beautiful season, fresh air, to live in the country, to play football, a dark night, to enjoy the book, of course, to go to the country, to shine brightly, the last autumn month, to become an engineer.

VII *Translate the following sentences into English.*

1. Mən şəhərin mərkəzində yaşayıram.
2. Mənim kitab rəfimdə ingilis, rus və alman dilində çoxlu kitablar var.
3. Kür Azərbaycanın ən iri çayıdır.
4. Böyük Britaniya çox inkişaf etmiş sənaye ölkəsidir.
5. Mən sizi görməyimə çox şadam.
6. Mənim qrupumun tələbələri həmişə bir-birinə kömək edirlər.

Exercise 10

I *Fill in the blanks with articles:*

1. My friend has ... very good English teacher who knows ... language perfectly well.
2. Novruz is ... great holiday in Azerbaijan.
3. ... weather in England is milder than in the other countries.
4. Ali came from school with ... new book under his arm.
5. Shakespeare is popular all over ... world.
6. I told him that he must come to ... meeting at 6 sharp.
7. Jafar Jabbarli was born in 1899 in Khizi and died at ... age of thirty five in 1934.
8. ... first night he slept behind the wall at ... back of his old school, then he slept in ... streets and fields.

II *Translate into English.*

1. London Temza çayı üzərində yerləşir.
2. Şekspir 1619-cu il aprelin 23-də vəfat edib.
3. Onun bir çox əsərləri Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuşdur.
4. Siz bu məqaləni sabah saat 6-ya qədər tərcümə etməlisiniz.
5. Mən içəri girəndə anam yemək hazırlayırdı.
6. Mən bu il universitetə daxil olmağa hazırlaşırım.
7. Sən orada nə edirsən? Yemək vaxtıdır.
8. Bakı Xəzərin sahilində yerləşir.
9. Gəlin, dərstdə ingilis dilində danışmaq.
10. Azərbaycanda çoxlu çaylar var.

III *Use the following words and phrases in the sentences.*

Native land, desire, independent, population, economic ties, industrial, more than, culture, outstanding, ancient.

IV *Answer the following questions.*

1. Can you write the formula of water?
2. Can we live without water for a long time?
3. Is industry greatly developed in Britain?
4. What English books have you read this year?
5. When did you leave secondary school?
6. When did you enter the university?
7. What are you going to do after graduating from the university?
8. Can you come to a party at my place on Friday evening?
9. What time is it now?
10. What's the weather like today?

V *Open the brackets.*

1. After (to leave) school she (can) not find a job in their small town and she (to decide) to go to New York.
2. He (to take) an active part in the social life of university.
3. Translation (to be) very good as (there is/are) no mistakes in it.
4. Last year I (to go) to Moscow with my parents.
5. Latin (to be) a dead language now, but it (to be) an international language centuries ago.
6. The Norman Conquest of England (to take place) in 1066.
7. They (to work) hard at that problem last year.
8. The mountains in Great Britain (to be) not high.

Exercise 11

I *Translate the following sentences into Azerbaijani:*

1. Working in the library I met different people.
2. Some of the most difficult problems having been solved, we decided to take a rest.
3. Some exercises being very difficult, we asked the teacher to help us.
4. Great Britain is separated from European continent by the North Sea and the English Channel.
5. The French language was brought to England by the Normans.
6. The Atomic Energy Institute started its work at the end of World War II.
7. There were many large forests in Great Britain in old time.
8. The length of the river Thames is 332 kms.
9. Libraries play an important part in the cultural development of our country.
10. Many people come to the reading rooms to study and prepare material for their reports or for their scientific work.

II *Form 5 questions to the text "Sport".*

III *Insert many, much, little, a little, few, a few.*

1. There is ... light in this room.
2. I know English .. and I can help you with the translation of this text.
3. Four hundred years ago very ... people had books.
4. Is there ... ink in your fountain-pen?
5. Are there ... new words in this text?
6. Do you spend ... money on books?

7. There are ... new houses in our street?
8. I have ... time for reading now.

IV *Solve the following problems.*

- a) If you come to the university at half past seven and the lectures begin at eight o'clock, how long will you wait for the bell to ring?
- b) If you were to start your winter vacation on the twenty-fifth of January and to come back to the university on the ninth of February, how many days vacation would you have?
- c) If I bought eleven more note-books I should have thirty. How many note-books have I?

V *Ask questions on all the parts of the following sentences:*

1. These experiments were carried out in Poland.
2. New blocks of flats are being built in our street.
3. Siberia is a major economic area in the country.

VI *Use the verbs given in brackets in appropriate tenses:*

1. This problem (to be given) much attention nowadays.
2. The construction of that enterprise (to be finished) next year.
3. Some new plants (to be built) in our country last year.
4. This plant (to be being built) when we came here.
5. They (to be solve) a problem when I (to enter) the room.

VII *Translate into English:*

1. Məqsədimiz yaxşı oxumaqdır.
2. Biz onun məruzəsinə böyük maraqla qulaq asdıq.
3. Güman edirəm ki, biz universitetdə ingilis dilinə yiyələ-

nəcəyik.

4. Ölkəmizə çoxlu xarici turistlər gəlir.
5. Səhər idmanı etməyə nə qədər vaxt sərf edirsiniz?
6. Boş vaxtınızı necə keçirirsiniz?
7. Uşaqlara baxın, onlar orada nə edirlər?
8. Siz işdə olanda uşaqların qayğısına (look after) Kim qalır?
9. Hansı dəniz Böyük Britaniyanı Avropa qitəsindən ayırır?
10. Birinci yeni sözləri yazmalısan və sonra onları öyrənməlisən.

VIII Ask questions according to the model. Pay attention to the tenses of the verbs. Model:

Adil's brothers are working at some difficult problem.

Whose brothers are working at some difficult problem?

1. **Our** students will have practical training at the plant.
2. **My sister** is at her second year at the university.
3. Yesterday a **British workers'** delegation came to our city.
4. She has solved a very difficult **problem**.

IX Use the right word in brackets.

1. Drive (slow, slowly) near the school.
2. You are very (slow, slowly).
3. Be (careful, carefully) crossing the street.
4. You must be (quick, quickly) if you want to come in time.
5. She smiled (happy, happily).
6. My sister looks very (happy, happily) this morning.
7. The Age of Science did not come (sudden, suddenly).
8. This is a (good, well) picture.

X *Fill in the blanks with articles wherever necessary and retell the story.*

One day ... Frenchman who was travelling in ... Sweden came to ... restaurant [ˈrestərɔ:ŋ]. ... Frenchman did not know Swedish and nobody could speak ... French at ... restaurant. He wanted to have some mushrooms (göbälək) for his breakfast; so he called ... waiter and asked him to bring some mushrooms. But ... waiter could not understand what ... Frenchman wanted. Then ... Frenchman took ... piece of paper and ... pencil and drew ... picture of ... mushroom. ... waiter looked at ... picture and left ... room at once. Five minutes later he returned with ... umbrella (çətir).

XI *Translate into English:*

1. Bəzi tələbələr dərslərini universitetin oxu zalında hazırlayırlar.
2. Üzr istəyirəm. Bu axşam bu məsələni müzakirə etmək üçün vaxtım yoxdur.
3. Zəhmət olmasa, mənə oxumaq üçün hər hansı bir yaxşı kitab verin.
4. Şəhərin mərkəzində yeni bir məktəb binası var.
5. Zəhmət olmasa, 125-ci səhifəni açın, oradakı V tapşırığı tərcümə edin.
6. Siz Səməd Vurğunun hansı şeirini əzbər bilirsiniz?
7. Mənim kitab rəfimdə çoxlu kitab var. İstədiyiniz kitabı Sizə verə bilərəm.
8. Biz universitetimiz haqqında hər şeyi bilirik.
9. Biz bu məsələni dərstdən sonra müzakirə edəcəyik.
10. Siz sabah nə vaxt evə gələcəksiniz? – Mən sabah saan 6-da evə gələcəm. Biz saat 7-də görüşə bilirik.

*ƏLAVƏ
OXU
MATERIALLARI*

---

*ADDITIONAL
READING
MATERIALS*

THE MAP OF THE WORLD

The hand of a compass always points to the north. Opposite the north is the south. If we face the north, the east is to the right and the west is to the left. The Sun rises in the east and sets in the west.

If you look at the map of the world you can see that the greatest part of the Earth's surface is covered with water. There are four oceans on the surface of the earth. The names of the four oceans are: the Pacific Ocean, the Atlantic Ocean, the Indian and the Arctic Ocean. In fact, the four salt water oceans together with fresh water lakes and rivers cover more than

70 percent of the Earth's surface. The five continents or land areas of the Earth cover a much smaller area; they form only as much as 30 percent of the Earth's area.

If you are watchful you can certainly see that there is more land in the northern hemisphere than in the southern hemisphere. The names of the five continents are Eurasia (Europe and Asia), Africa, America, Australia and the Antarctic.

A continent is a large part of land in an ocean. The Red Sea lies between Asia and Africa. White, black, red, yellow – all of them are colours. Perhaps, people call these seas by the colour of their water.

The Baikal is a very large body of water. Is it a sea? In case you say “No”, you are right. It is very large lake. Though the

Baikal is much larger than some of the seas are, it is a lake because it has no outlet into an ocean and its water isn't salty. The Caspian Sea has no outlet into an ocean either, but people call it a sea and not a lake because of its salty water.

FOREIGN LANGUAGES IN OUR LIFE

Learning a foreign language isn't an easy thing. Nowadays it's especially important to know foreign languages. Some people learn languages because they need them for their work, others travel abroad, for the third studying foreign languages is a hobby. Everyone, who knows foreign languages can speak to people from other countries, read foreign authors in the original, which makes your outlook wider.

I study English.

It's a long and slow process that takes a lot of time and efforts. Over 300 million people speak is as a modern tongue.

The native speakers of English live in Great Britain, the United States of America, Australia and New Zealand. English is one of the official languages of the United Nations Organization and other political organizations.

English language is a wonderful language. It's the language of the great literature. It's the language of William Shakespeare, Charles Dickens and others. Half of the world's scientific literature is in English. It's the language of computers

technology. The great German poet Goethe once said: “He, who knows no foreign language, doesn’t know his own one”. That’s why in order to understand oneself and environment one has to learn foreign languages.

I think that to know English today is absolutely necessary for every educated man, for every good specialist.

THE ENGLISH LANGUAGE

English is spoken practically all over the world. It is spoken as the mother tongue in Great Britain, the United States of America, Canada, Australia and New Zealand. A lot of people speak English in China, Japan, India, Africa and other countries. It is one of 6 official languages of the United Nations. It is studied as a foreign language in many schools.

England’s history helps to understand the present condition of English. Many English words were borrowed from the language of Angles and Saxons. Hundreds of French words came into English. These French words didn’t crowd out corresponding Anglo-Saxon words. There exist “act” and “deed”, “beautiful” and “pretty”, “form” and “shape”. Many new words were brought by traders and travellers. These words came from all parts of the world: “umbrella” – from Italian, “skates” – from Dutch, “tea” – from Chinese, “cigar” – from Spanish. Some words came into English directly from Latin, which was the language of the churchmen and the universities in the Middle Ages.

Some of the English words of today are derivatives. One way of creating new words is to put together two or more older English words. For example, the words “railway”, “football”, “newspaper” are made in this way.

Many of the new English words – especially new scientific ones – have been made from Latin and Greek words instead of English ones. “Telephone”, for instance, was made from Greek words “far” and talk.

ENGLISH HISTORY

The history of the English language is traditionally divided into three periods: Old English – from the 5th to the 11th century, Middle English - from the 12th to the 15th century, and New English from the 15th century to the present day.

Since the year 787 England had been ravaged by Scandinavian invaders.

The earliest raid of the Scandinavians (or the Danes) on peaceful English coastal towns were simply predatory. In spite of the resistance of the English the attacks continued with short intermissions and by the end of the 9th century the Danes had succeeded in obtaining a permanent footing in England. Many Scandinavian settlements were set up in North East England. After a few decisive victories over the Danes under King Alfred, England was divided into two parts by the peace Treaty of Medmore (878); the lands of the Anglo-Saxons united under

Wessex and the territory ruled by the Danes known as Danelow (OE Danelazu). In the following hundred years Danelow was gradually reconquered. Its Scandinavian character, however, was maintained as many Scandinavians had crossed the North, Sea to make their permanent home in Britain.

The Scandinavians and the English lived close together and did not differ either in social rank or in the level of culture.

The Scandinavian raids were renewed in the 10th century under Sweyne king of Danmark and Norway; king Canute, Sweyne's successor managed to draw Britain into the Danish Empire, although no economic or cultural unity was ever achieved. The Anglo-Saxon lords had the actual control of Britain and after Canute's death (1042) his Empire broke up. The lengthy contacts with the Old Scandinavian language and the intermixture of languages in the regions of Scandinavian settlement had a considerable effect on the English language, which becomes apparent in Middle English records.

Soon after Canute's death the old Anglo-Saxon line was restored, but their reign was short lived. The new English king Edward the Confessor (1042 - 1066), who had been brought up in France at the Norman court, brought over many Norman nobles and monks and distributed them English lands and wealth.

The government of the country was still in the hands of ANGLO-Saxon feudal lords, the most powerful of them being Earl Godwin of Wessex.

In 1066, upon Edward death, the Elders (OE Wittan) proclaimed Harold, son of Earl Godwin, king of England.

The conquest of England by Normans began in 1066 in October with the battle of Hastings where the English fought against the Normans. Harold was killed and the English were

defeated. The Normans occupied all the important posts in the country. The conquest was completed in 1071.

The Norman Conquest was not only a great event in British political history, but it was also the greatest single event in the history of the English language.

The conquerors had originally come from Scandinavia. About one hundred and fifty years before their Conquest of Britain they seized the valley of the Seine and settled in what was henceforth known as Normandy. In the course of time they were assimilated by the French and in the 11th century came to Britain as French speakers.

For here hundred years French was the official language of the king's court, the language of the low courts, the church and the castle. It was the everyday language of most nobles and of many townspeople in the south-east. The intellectual life and education were in the hands of French speaking people.

After the Norman conquest there were three languages in England. There was Latin. Some people might know all these languages, many knew two, but most of the people knew only one. But there were some rich people who owned land the landowners, often knew French and Latin. But poor people, the peasants did not understand French or Latin, they speak only English.

Two hundred years after Norman Conquest, in 1258, Henry III issued a Proclamation to the counsellors elected to sit in Parliament from all parts of England in three official languages: French, Latin and English. This was the first official document after the conquest to be written in English. In 1349 it was ruled that English should be used in school.

In the same year Parliament, for the first time, was opened

with a speech in English. Thus in the late 14th century English was re-established as the official language of the country. It's revival as a literary language dates from the 14th century as well.

The three hundred years of domination of the French language in many spheres of life affected the English language more than any other single foreign influence before or after. The impact of French on the vocabulary can hardly be exaggerated the borrowings reflect the spheres of Norman influence on English life.

INDEPENDENT AZERBAIJAN

Azerbaijan is a sovereign democratic republic. It is situated in the South-Eastern part of the Caucasus. Azerbaijan borders on Dagestan, Georgia, Armenia, Turkey and Iran. Azerbaijan covers a territory of 86,6 thousand square kilometers. Its population is more than eight million people now. About 80 per cent of the population of Azerbaijan are Azerbaijanian. The rest are Lazgins, Kurds, Georgians, Russians, Avars, Tatars. The capital of Azerbaijan is Baki. Baki is situated on the shore of the Caspian Sea. The Nakhchivan Autonomous Republic is situated in the South-West of Azerbaijan. Its capital is Nakhchivan. Azerbaijan has its right to have relations with foreign states and form its military forces.

All citizens of Azerbaijan who have reached the age of 18 have the right to vote. Every citizen of Azerbaijan who has

reached the age of 23 has a right to stand for elections to Milli Majlis (National Assembly).

The Constitution of Azerbaijan ensures its citizens the right to work, to have education, freedom of speech, press, assembly and demonstrations.

The official language in the country is the Azerbaijani language.

Azerbaijan has its own flag, anthem and emblem.

(The Azerbaijan national flag has three colors: red, blue, and green; on the flag there is a half Moon and eight pointed star.

The head of the state is President, The highest body of state power and the legislative body is Milli Majlis (National Assembly). Milli Majlis is elected every four years. It has the right to adopt and amend the Constitution of Azerbaijan. Milli Majlis appoints the Cabinet of Ministers and the Supreme Court of Azerbaijan.

The highest executive and administrative body in Azerbaijan is the Cabinet of Ministers. The Cabinet directs the work of Ministers and carries out measures for maintaining public order in the republic.

Azerbaijan women have equal rights with men in economical, political and cultural activities.

The trade unions take an active part in developing the national economy of our Republic.

Azerbaijan is a sun-filled country. It is a land of mountains. It has a dry subtropical climate, summer lasts four or five months and winter is mild and warm, but in Nakhchivan summer is hot and winter is cold.

Azerbaijan is one of the world's richest countries in vegetation. Here people grow grapes, apples, pomegranates, mulberry-trees,

oranges, nuts, lemons. Our republic has many schools, colleges, universities and Academy of Sciences of Azerbaijan. It has its natural gas and oil. It is a highly developed industrial country. Chemical industry and machine building are the main branches of the Republic's industry.

AZERBAIJAN CONSTITUTION

Constitution is a main law of state. Our Constitution – the constitution of independent Azerbaijan Republic was established on the 12th of November 1995.

The whole Azerbaijan people took an active part in discussing the Draft of the present Constitution.

By the Constitution the government of the Azerbaijan Republic is composed of three coordinate branches: the executive one, the legislative one and the judicial one. The executive power is vested in a President, who holds office for 5 years, and is elected. The legislative power is vested in a Parliament. The judicial power is vested in all courts of our Republic. The adoption of the new Constitution is tremendously important for the country's internal life.

The Constitution guarantees Azerbaijan Republic citizens equal rights. The citizens of our Republic are guaranteed the right to work, to rest and leisure, to education, to maintenance in old age, in sickness and in the event of complete or partial disability as well as freedom of speech, of the press, and of demonstrations, meetings.

Election in the Azerbaijan Republic being universal, all citizens at the age of 18 have the right to elect. The Azerbaijan Constitution expresses the peaceful nature of our state. Citizens of the Azerbaijan Republic being equal before the law, their equality is guaranteed in all spheres of economic, political, social and cultural life.

Any direct or indirect limitation of the rights of citizens is punishable by law.

Our Constitution consists of 5 parts; 12 chapters and 158 articles.

WAR IN AZERBAIJAN

In 1987 Armenia raised a problem of joining the Nagorny Garabakh - region of the Azerbaijan Republic to Armenia and a range of actions were undertaken by Armenia in this respect.

Armenians began the process of the mass expulsion of over 200000 Azeris, who had lived on the lands belonging to Armenia. In 1988-1989 the first wave of the refugees came to Azerbaijan from Armenia. They were old men, women and children, who were beaten and left their own home places to save only their own lives. These refugees don't have normal living conditions up to the present.

Since then during more than 10 years Armenia has been realizing the plans of the armed occupation of the Azerbaijan territory in front of the world community with the purpose of joining the Nagorny Garabakh Region of the Azerbaijan Repub-

lic to Armenia. One of the inhuman crimes against Azerbaijan people was a tragedy of the Khojali town, which was captured by the Armenia armed forces in February 1992. The number of the killed frozen Khojalians exceeded over 1000 people. The majority of the killed people were women, old men, and children.

In May 1992 after the tragic Khojali events the armed forces of Armenia captured the last Azerbaijan town Shusha.

Then one by one such cities as Lachin, Kelbajar, Aghdam, Fizuli, Cebrail, Zengilan and Gubadli had been captured by them. The Azeries have been driven out from all the territories occupied by the Armenian aggressors. The vast territories, which form 1/5 of the republic, have been transformed into “died zone”, where only the armed forces of Armenia are the masters.

As a result of the aggressive activities of the armed forces of Armenia there was much destruction not only in Nagorny Garabakh Region, but in Agstafa, Qazakh, Gedabey regions and in Sadarak regions of the Nakhchivan Autonomous Republic as well. The number of killed people among civilians was more than 20000.

Many international organizations and a number of countries, nowadays take efforts, for peaceful solution of the problem. But all the organizations such us UN, OSCE admit the complexity of its problem. And it is due to the fact that the Armenian side refuses to admit the fact of the direct aggression of the Armenia Republic against sovereign Azerbaijan. Nevertheless, the Azerbaijan side, with the president H.Aliyev above its head, tries to solve this problem peacefully and return our occupied territories back to Azerbaijan again.

MARCH 31 - DAY OF GENOCIDE OF AZERBAIJANI

On March 31, the Azerbaijan nation marked the anniversary of the genocide of Azerbaijanis by a Day of Prayer. The date has been commemorated on the official level since 1998.

On this date in March 1918, the Baki community comprising Bolsheviks and Dashnaks, under the pretext of a struggle against counter-revolutionaries, launched a hideous plan of cleansing Baki of Azerbaijanis. Tens of thousands of peaceful residents of Baki and its suburbs were slain, architectural monuments, mosques and schools looted and razed.

The President addresses to the nation. In his address to the nation on this occasion, President Aliyev gave a historical over-view of the tragic development launched at the dawn of the 19th century, when signing of the Gulistan and Turkmenchay peace accords by Russia and Iran laid groundwork for a massive settlement of Armenians in the Azeri soil.

This was a part of the deliberate campaign of establishing the Armenian state in South Caucasus, which involved a series of mass killings of Azeris by Armenian nationalists in 1905-1907 and in March 1918, deportation of Azerbaijanis from their historical lands in 1948-1953.

In mid-80s, tens of thousands of Azerbaijanis were brutally killed while hundred of thousands of others remained homeless as a result of Armenia's territorial claims on Azerbaijan instigated by the then leaders of the USSR. Over a million people have been made refugees and IDPs in their own homeland.

In continuation of a carefully-planned anti-Azerbaijan

campaign, hundreds of Azeris were crushed by tanks in the streets of Baki in January 1990, while in February of 1992 the Azeri-populated Khojali town of Karabakh was obliterated from the surface of earth by Armenian and Russian thugs.

As a result, two million Azerbaijanis have been affected by the policy of genocide throughout the 20th century. “We must not forget the carnage, the lessons we have been taught. Our task is to learn the lessons, ease the after-effects of those tragedies, teach future generations to be vigilant to hostile forces”, the President said.

ECONOMIC AND CULTURAL TIES OF AZERBAIJAN

Today one can meet Azerbaijan scientists, engineers, doctors, teachers and workers in many countries. They help the specialists to build their work in hospitals and schools. In India Azerbaijan specialists helped to discover rich oil deposits, built engineering shops, pipe slabions and shops for measuring instruments.' They also helped to train national specialists for oil industry.

The Work of Azerbaijan specialist was much appreciated in Iran, Cuba, Afganistan where large deposits of gas were found.

Azerbaijan takes an active part in foreign trade. It exports industrial goods to fifty-six countries of Europe, Asia, Africa and America. A number of associations have been set up in Azerbaijan. One of them is British Petroleum Association. British oil specialists together with local engineers and scientists use

modern technology in oil wells and oil deposits.

The Academy of Sciences of Azerbaijan and other scientific institutions have contacts with foreign firms and institutions. They organize visits of delegations of scientists to many countries.

Azerbaijan has a popular place for meeting of foreign writers, composers, painters, and actors. Festivals of American, Arab, Turkish, Indian and Italian films have been held in Baki.

Azerbaijan culture and art have great interest abroad. There have been many interesting and successful visits by Azerbaijanian actors in foreign countries.

A number of solidarity meetings with the progressives of all countries, work for peace, national independent and human rights have been held in Baki.

BAKI-JEYHAN PIPELINE

As we know Azerbaijan is famous for its oil all over the world. The oil reserves under the Caspian Sea are estimated by experts at 20 billion tones. Many oil contracts on the development of Caspian oil fields have been signed with foreign countries. But the main problem which we face, there is the route oil pipeline which brings oil from the Caspian to the world market.

There are three possible route options:

1. The pipe-line could go through the territory of Azerbaijan to the West, crossing the territory of Turkey and reaches Jeyhan port on the Mediterranean Coast.

2. The pipe-line could go through the territory of Azerbaijan to the West, crossing the territory of Georgia to the Black Sea port of Batumi and there through the territory of Turkey to reach Jeyhan port.

3. The pipe-line could go through the territory of Azerbaijan to the West, crossing the territory of Russia and incorporate into the existing system of pipe-lines running to terminals in the city of Novorossiysk.

After long negotiations and discussions the second route has been chosen. The realization of the second route won't be destructed for any political reasons, as Georgia and Azerbaijan maintain good-neighborly relations. But this route is very expensive. The use of Batumi port will hardly enable further oil transportation by super-tankers because the narrow straits of Bosphorus and Dardanelles are already overloaded.

BLACK JANUARY

January 20, 1990 is known as the “Black January”. On this day many people were wounded and many died. They sacrificed themselves for the freedom, independence and the sovereignty of the Republic. The 20th of January was a day of slaughter and it was a bloody day.

That day Azerbaijanis went to the suburb of the city, to defend their city, their country, their sovereignty. But they were met with tanks and with guns. They never thought that their own army might fire upon them, and beat them to death. But.., among the

killed were children, young men and old people as well.

The tragic death of Ilham and Fariza could become a legend. It is a legend of love and death, who had been married only about six months before.

After Ilham's death on the square Fariza couldn't hear the loss she drank acid and killed herself.

The very first grave in "Shahidlar Khiyabani" is theirs. The largest park in Baki has turned into a park of "Shahidlar Khiyabani". The victims of the "Black January" were buried there Peace to them.

Every year on the 20th of January, hundreds of people come to express their sorrow, grief and love for those who were killed. Since Azerbaijan has formed its own army it has turned into a sacred place of military men.

Every year the military oath takes place at "Shahidlar Khyabani". We shall not forget the young men who died in the battle of Garabagh for integrity of our Motherland.

THE NATIONAL HOLIDAYS IN AZERBAIJAN

There are a number of national holidays in Azerbaijan. They are eleven now. Some of them are old but others are new.

The most favorite and oldest one is Novruz Bayrami (the Holiday of Novruz). It has an ancient history and is usually celebrated on the 21st of March every year.

We start to meet Novruz Bayrami a month before; housewives

clean and tidy their houses, cook different pastries – pakhlava, fasali, shakarbura and many others, dye eggs red, blue, yellow, green, brown. Children set bonfire in the evening of every Tuesday during a month, gathering round them and singing holiday songs and jumping over the bonifires.

On the day of Novruz Azerbaijan people are glad and happy. They visit their relatives and friends, give them different presents. People who are on bad terms reconcile with each other on the day of Novruz Bayrami.

The day of Novruz Bayrami was declared a national holiday by the Azerbaijani Government. We don't go to work and pupils have no lessons on that day.

Another great and old holiday in Azerbaijan is Gurban Bayrami (the Moslem Festival of Sacrifices). It is a religious holiday and has not fixed date of celebration. It is always celebrated seventy days after Orujlug (Fasting). The main feature of Gurban is killing of an animal, mostly a sheep as a sacrifice. Every Moslem family have meat dish on that day.

The 28th of May is a new and great holiday for us. It is the day of establishment of the Azerbaijan Democratic Republic.

The 26th of June is the Azerbaijan Armed Forces Day.

The 17th of November is the Rebirth Day of Azerbaijan.

The 31st of December is the Solidarity Day of all Azerbaijanians in the world.

All these dates were declared national holidays in Azerbaijan officially by our government. They are new holidays in Azerbaijan.

THE SCIENTIFIC RESEARCH WORK OF STUDENTS IN AZERBAIJAN

In the age of the scientific and technological revolution the further development of production and the society as a whole depends more and more upon the progress of human knowledge.

The young specialist who graduates from a Azerbaijan higher educational establishment must not only be trained to meet the demands of modern production, science, technology and culture, but their development. He must be creative specialist highly qualified and capable of using the latest methods of scientific research. This explains the fact that in higher school in the Azerbaijan science and education have now become inseparable from each other.

Today over a thousand Azerbaijan students are engaged in various forms of scientific work. The practical contribution made by students to the development of the national economy is becoming more significant every year. Nowadays students are co-authors of more inventions for which author's certificates or patents have been issued.

Scientific work is developing a spirit of independence in the students, is helping them to understand the requirements of industrial enterprises, to design different instruments and devices, write term papers and diploma theses and, most important, to see the results of their labour being introduced into production.

BAKI

Baki is the capital of the Azerbaijan Republic, one of the largest industrial, scientific and cultural centres.

Today boundaries of Baki encompass considerable part of the Apsheron peninsular. Resort zones are well known in many parts of our country. Population of Baki is about three million now (data of 2001).

Historians give different explanations to the origin of the name Baki. Some of them say that this word comes from the Persian “bad kube” which means “blown by winds”, others say that it comes from “bad kiu” – “town of winds”. There also exists an idea that Baki received its name from the name of tribe “bakan”, or “bagi” who lived at the Apsheron peninsular during XII – X centuries B.C.

Baki was firstly mentioned in the V century. It is known that in the VIII century oil became main factor in development of the large industrial city. It is the oldest centre of oil industry. First experiments on oil refining were carried out in Baki in the 30s of the XVIII century, and first oil well was drilled at Bibi-Eibat oil fields in 1848.

Baki is a beautiful and well-built city. Examples of modern architecture are Government Palace, Circus, complex of buildings of the Azerbaijan Academy of Sciences. Subway was constructed in Baki many years ago.

Alongside with the Caspian seashore there is a beautiful “Primorski” park where various kinds of palm-trees, rhododendrons, plants, acacias are grown. Cinemas, clubs, cafes, new three storey building of the seaport, exhibitions complexes have been built here. One of the beauties of “Primorski” park is the artificial chanal with bridges over it. Baki citizen call it

“Venice”.

The lower building of funicular connecting two parks “Primorski” and “Nagorny” – is situated near “Azneft” square. One can admire the beautiful view of Baki descending as an amphitheatre to Baki bay from “Nagorny” park.

Unique architectural monuments are in the oldest part of Baki – “Icheri shekher” fortress, with its narrow streets, surrounded by ancient XII – XV century walls. Here are historical architectural buildings of Nobel brothers, who were involved in oil business made their contribution to the European style of the town.

Besides many theatres and museums, this Islamic influenced city has numerous mosques and caravanseraï. Today some of them are used as restaurants. Baki has much to offer to visitors, because of the location and historical development, it has a marked individuality. Every sightseeing tour has to include the Maiden’s Tower, with the city’s landmark (but in the 12 century), the city’s old town with the Palace of the Shirvan Shakhs and the Juma Mosque.

MOSCOW

Moscow is the capital of the Russian Federation. It was founded more than eight centuries ago (in 1147) by Yuri Dolgoruki. There is a monument to him in Moscow.

Moscow is a big industrial, cultural and political centre of the country. Moscow’s numerous plants and factories produce different goods for the population and various machines for all

branches of national economy.

Moscow is also a large educational and scientific centre. There are many educational establishments of various kinds of research institutes in Moscow. The oldest Russian educational establishment – Moscow University is also here. It was founded by M.Lomonosov, a great Russian scientist of the eighteenth century, and is named after its founder. The building of the University is so high.

After the war thousands of new blocks of flats were built in various parts of Moscow and great construction work is still going on.

The traffic system was also greatly improved. The Moscow underground is without doubt the best in the world. The underground is the quickest and most convenient means of transport.

The centre of Moscow is the Red Square where the Kremlin is situated.

Demonstrations and parades take place on this square.

The Moscow Kremlin is one of the world's largest collection of historical and art treasures.

A wonderful collection of world famous pictures by Repin, Levitan, Surikov and other Russian artists is exhibited in the Tretyakov Gallery. The Pushkin Art Museum possesses art works by foreign masters. In the world famous Bolshoi Theatre we can see the best ballet performances and listen to Russian and foreign operas. The capital is also famous for one of the largest libraries in the world – The Lenin Library – where you can find all that is necessary for work and study.

GREAT BRITAIN

The British Isles are formed of Great Britain, Ireland and a number of small islands situated to the west of the European continent. The total area is about 120000 square miles. The United Kingdom is composed of four parts: England, Scotland, Wales and Northern Ireland. The south coast is washed by the North Sea and the west coast is washed by the Atlantic Ocean. There are no high mountains in Northern Wales. The highest mountain is Snowdon in Northern Wales. The biggest rivers are the Severn and Thames joined by canals. It is possible to travel by water from one end of the country to the other. The climate of Great Britain is mild. It is never too hot or too cold.

The population of Great Britain is over 55 million people.

Great Britain is no longer the most powerful capitalist state in Europe but it has highly developed industries. There are many big industrial cities there, such as Birmingham, Manchester, Liverpool, Glasgow, Cardiff, Sheffield and others.

One of the leading industries of Great Britain is the textile industry. Liverpool and Manchester are the main centers of textile manufacturing.

Northern and Western England are traditionally coal and metal countries. The oldest centers of iron and steel industry are Birmingham and Sheffield. Liverpool is an important centre of engineering and chemicals. It also comes first in Britain in clothing and food industries and in film industry. Scotland is Britain's largest shipbuilding centre.

Great Britain is the country of many great scientists, poets, artists and writers. Among the world-known scientists are: Newton, Darwin, Edison and a number of others. Shakespeare, Defoe, Dickens, Byron, Burns and many others. The most famous English painters are Hogarth, Turner, Reynolds and other.

HIGHER EDUCATION IN GREAT BRITAIN

There are about 30 universities in Great Britain. Many of them have engineering departments.

A university consists of a number of departments: divinity, medicine, arts (philosophy), law, music, natural science, economics, engineering, agriculture, commerce and education. After three years of study, a student may proceed to a Bachelor's degree and later to the degrees of Master and Doctor.

The leading universities in England are: Oxford, Cambridge and London. English universities greatly differ from each other. They differ in the date of foundation, history, tradition, general organization, internal government, methods of instruction, ways of student life, size, etc. Each university has its own problem, each looks at them in its own way.

The oldest and most famous universities in England are Oxford and Cambridge. Oxford University was established in 1249. Like London it is international because people from many parts of the world come to study at one of the twenty seven men's colleges or at one of the five women's colleges that are at the university. They join the university "family" that has more than 9000 members.

The first college at Cambridge, Peterhouse, was founded in 1284 and now there are twenty-four. A number of well-known scientists.

The teachers are commonly called "dons". Part of the teaching is by means of lectures organized by the university. Apart from lectures teaching is carried out by tutorial system, for which these

two universities have always been famous. This is a system of individual tuition organized by the colleges. Each student goes to his tutor's room once every week to read and discuss an essay which the student has prepared.

Speaking about education in Great Britain it should be mentioned that not many children from the working class families are able to receive a higher education as the fees are rather high (about 1000 pounds a year). The cost of education depends on the college and speciality which one chooses.

Oxford and Cambridge are rather far from London and other large cities. Therefore the students have to live in the university hostel or in a private room and the rent is very high. Besides, special fees are taken for books, for laboratory work, teaching aids, etc.

Some students get scholarship but the number of these students is comparatively small.

So it is not easy to get a higher education in Great Britain if one does not choose his parents carefully.

OXFORD AND CAMBRIDGE

The story of Cambridge University begins in 1209 when several hundred students and scholars arrived in the little town of Cambridge from Oxford. These students were all churchmen and had been studying in Oxford at that city's well-known schools. It was a hard life at Oxford for there was constant trouble between the townsfolk and students. Then one day a student accidentally

killed a man of the town. The Major arrested three other students, who were innocent, and by order of King John they were put to death by hanging. In protest all the students moved elsewhere, some coming to Cambridge and so the new university began. As was the custom then, they had joint themselves into a “Universitas” or Society: the word “University”, like word “College”, means originally a society of people with a common employment; it was only later that it came to be associated with scholarship.

The life in Cambridge and Oxford was strict. The students were forbidden to play games, to sing (except church music), to hunt or fish or even to dance. Books were very scarce and all the lessons were in the Latin language. The students studied Grammar, Logic and Rhetoric.

These two universities are well known not only because they are oldest universities in the United Kingdom, but because the standard of teaching there is very high.

Oxford and Cambridge are most highly thought of. But the cost of education at those universities is so high that only the sons of the wealthiest classes can afford to attend these universities, they try London and after it the newer universities.

THE UNITED STATES OF AMERICA

The USA is located in the central part of North America. Its area is 9,363,200 square kilometres. The population of the USA is over 228 million. The history of the United States goes back as far as the beginning of the 17th century when the major European powers – Spain, England, France, Portugal and Holland began to expand their territories.

The first English settlement was established in 1607 and by the end of the 17th century all British colonies with the exception of Georgia had been organized. The local people of the American continent experienced all the methods of aggression, colonialism, racism and exploitation. The struggle of the local population for their freedom was in progress for many years but it was unequal.

At the beginning of the 18th century the British succeeded in consolidating and the group of young colonies grew under the English rule until the Revolutionary war of 1775 – 1783 made them independent. Since then the young capitalist state began to develop at a high rate. The United States is a Federal Union of 50 states now. Its basic law is the Constitution adopted in 1789 which defines the structure and the method of national government and lists its rights and fields of authority.

Under the Constitution the federal government of the United States is divided into three main branches: the executive, the legislative and the judicial.

The executive branch, which includes the President, Vice-President and the President's Cabinet is responsible for administering and executing the laws. The President and

Vice-President are elected for four years of service and may be re-elected for another term of four years.

The legislative branch of the government is the Congress. It is composed of the Senate and the House of Representatives.

The Senate consists of 100 members, two from each of the 50 states, elected by people of the states for a term of 6 years. The House of Representatives consists of 435 members, the number is determined by the population of each state. The members of the House of Representatives are elected for two years.

The function of the Congress is to make laws and to finance the operation of the government. From the very beginning there appeared in the USA a system of two major political parties and this two-party system practically dominates the political life of the country. The two major parties are the Democratic Party and the Republican Party. The chief functions of a party are to organize elections and when in the minority to keep a check on the party in office but both of them are the parties of monopoly capitalists, and the American people do not see any difference between them. This is the reason why so many abstain from voting.

The Cabinet is rather a tradition going back to the first President. Its purpose is to advise the President on any affair he wishes such advice. The Cabinet is composed of the heads of the thirteen executive departments – the Secretary of State, the Secretary of Treasury, the Secretary of Defence and all the rest.

HISTORY OF NATO

Between 1947 and 1949 a series of dramatic political events brought matters to a head. These included direct threats to the sovereignty of Norway, Greece, Turkey and other Western European countries, the June 1948 coup in Czechoslovakia, and the illegal blockade of Berlin which began in April of the same year. The signature of the Brussels Treaty of March 1948 marked the five Western European countries - Belgium, France, Luxembourg, the Netherlands and the United Kingdom - to develop a common defense system and to strengthen the ties between them in a manner which would enable them to resist ideological, political and military.

Western European countries and their North American allies viewed with concern the expansionist policies and methods of the USSR. Moreover, in view of the declared ideological aims of the Soviet communist Party, it was evident that appeals for respect for the United Nations Charter.

The North Atlantic Treaty signed in Washington on 4 April 1949. In April of the previous year, Louis St Laurent, in the Canadian House of Commons, promoted the idea of a single mutual defense system including the Brussels Treaty powers and the North American democracies. According to the Treaty created an Alliance for collective defense as defined in Article 51 of the United Nations Charter. The Treaty is of indefinite duration. The Alliance links 14 European countries with the United States and Canada.

The present-day NATO began to take shape in 1991. The Strategic Concept adopted by NATO Heads of State and Government in Rome in November 1991 outlined a broad

approach to security based on dialogue, cooperation and the maintenance of a collective defense capability. It brought together political and military elements of NATO's security policy. The Concept provided for reduced dependence on nuclear weapons and major changes in NATO's integrated military forces.

Since the establishment of NATO, Allied forces have constituted the basis for effective deterrence and defense against the threat of war, which remained the principal security concern of the Allies for forty years. Their primary role remains that of guaranteeing the security and territorial integrity of member states.

WE STAND FOR PEACE

The word “Peace” sounds so good. It is very near and dear to the heather of all the common people on Earth.

War has always been horrible. Peace has always been desirable. Peace means life, work, happiness. War spells grief and tears, death and misery. That is why we cannot want war. We stood stand and will stand for peace for ever.

The people must understand that peace is the only way towards equal relations and mutually advantageous cooperation among nations. They want peace in order to allow their economy to develop swiftly and develop economic and cultural cooperation between nations.

We live in the atomic age and any modern science

achievement must serve peaceful purposes. The use of the scientific knowledge for developing horrible means of destruction, especially the invention of the atom and hydrogen bombs has made the problem of peace and war a matter of great urgency, would lead to destruction in the world. That is why the struggle for peace has become an urgent necessity in our time.

It is Azerbaijan and its Government that are actively heading this struggle. Our people want peace and are struggling for it. The active peaceful policy of Azerbaijan and other peace-loving states inspires all progressing people to further struggle for the security of world peace.

All the peace-loving peoples on the planet highly appreciate the Azerbaijan people's efforts to preserve peace.

We, the Azerbaijan people want that every person should not only enjoy uttering the word "peace", but earnestly struggle to defend the cause of peace.

WORKERS OF OUR TIME

We live at a time of sputniks and rockets and atomic power stations controlled by automated electronic machines and complex computers. The progress of science and technology has invaded our daily life too. Take television, for instance. Thousands of electronic parts have made us eyewitnesses of events occurring far away from our homes, sometimes at distances of many thousands of kilometers.

All these things – the sputniks, the atomic power stations, the

computers and the television sets – have been made by workers, whose labour increasingly resembles that of an engineer and a technologist. A worker is to be well versed in complex technology to be able to read blueprints, to control automatic machines and to know the fundamentals of telemechanics, electronics and radio engineering. A considerable part of his time he devotes to the analysis, control and regulation of production, i.e. to mental work which requires a knowledge of mathematics, physics, chemistry and other subjects. There fore, for many trades general secondary education becomes one of the necessary qualifications.

These considerations underline the idea of setting up a basically new type of vocational schools in our country, to train workers in such particularly complex trades as the adjusting repair and assembly of automated lines and programme controlled tools, as well as radio and electrical mechanics, machines operators for industry, construction, agriculture, etc.

These schools will give training in hundreds of trades, among them dozens for engineering, power generation, electrical engineering, metalluegy and chemistry.

ATOMIC ENERGY

In 1896 Ernest Rutherford began investigations of radio-activity at Cambridge. Four years later he continued them in Canada. He studied the radiations from the element thorium and showed that atoms were splitting up. This was a great shock to the chemists of the time as the atoms had always been regarded

as the smallest indivisible units.

Further research showed that the atom was made up of smaller particles and that its structure was very complex: it resembled the solar system with a central nucleus and a number of electrons, very much smaller than the nucleus and revolving around it. Rutherford's result made a great impression on the scientific world because the splitting of the atom opened to man a new and enormous source of energy. The most important results have been obtained by splitting the atom of uranium.

World War I interrupted much of the scientific work in England. In 1918 the work on radio-activity was resumed with additional workers from England, the United States and the Soviet Union. Rutherford died in 1937, but the work which he began has not yet been finished.

ECOLOGICAL PROBLEMS

Since ancient times Nature has served Man, being the source of his life. For thousands of years people lived in harmony with environment and it seemed to them that natural riches were unlimited. But with the development of civilization man's interference in nature began to increase.

Large cities with thousands of smoky industrial enterprises appear all over the world today. The by-product of their activity pollute the air we breathe, the water we drink, the land we grow grain and vegetables on.

Every year world industry pollutes the atmosphere with about 1000 million tons of dust and other harmful substances. Many

cities suffer from smog. Vast forests are cut and burn in fire. Their disappearance upsets the oxygen balance. As a result some rare species of animals, birds, fish and plants disappear forever a number of rivers and lakes dry up.

The pollution of air and the world's ocean, destruction of the ozone layer is the result of man's careless interaction with nature, a sign of the ecological crisis.

The most horrible ecological disaster befell Ukraine and its people after the Chernobyl tragedy in April 1986. About 18 percent of the territory of Belarus was also polluted with radioactive substances. A great damage has been done to the agriculture, forests and people's health. The consequences of this explosion at the atomic power-station are tragic for the Ukrainian, Belarusian and other nations.

Environmental protection is of universal concern. That is why serious measures to create a system of ecological security should be taken.

Some progress has been already made in this direction. As many as 159 countries-members of the UNO-(United Nation Organization) have set up environmental protection agencies. Numerous conferences have been held by these agencies to discuss problems facing ecologically poor regions including the Aral Sea, the South Urals, Kuzbass, Donbass, Semipalatinsk and Chernobyl. An international environmental research centre has been set up on Lake Baikal. The international organization Greenpeace is also doing much to preserve the environment.

But these are only the initial steps and they must be carried onward to protect nature, to save life on the planet not only for the sake of the present but also for the future generations.

ENVIRONMENTAL POLLUTION

People have always polluted their surroundings. But until now pollution was not such a serious problem. People lived in uncrowded rural areas and did not have pollution – causing machines. With the development of crowded industrial cities which put huge amounts of pollutants into small areas, the problem has become more important. Automobiles and other new inventions, make pollution steadily worse. Since the late 1960's people have become alarmed with the danger of pollution.

Air, water and soil are necessary for existence of all living things. But polluted air can cause illness and even death. Polluted water kills fish and other marine life. On polluted soil, food can not be grown. In addition environmental pollution spoils the natural beauty of our planet.

Pollution is as complicated as serious problem. Automobiles are polluting the air but they provide transportation for the people. Factories pollute the air and the water, but they provide jobs for people and produce necessary goods. Fertilizers and pesticides are important for growing crops, but they can ruin soil.

Thus, people would have to stop using many useful things if want of course. But pollution can be reduced gradually. Scientists and engineers can find the ways to reduce pollution from automobiles and factories. Government can pass the laws that would make enterprises take measures for reducing of pollution. Individuals and groups of people can work together to persuade enterprises to stop polluting activities.

Geographical names of some Independent States

The Azerbaijan Republic – Азярбайжан Республикасы
The Armenian Republic – Ермянистан Республикасы
The Beylorussian Republic – Белорусийа Республикасы
The Estonian Republic – Естонийа Республикасы
The Georgian Republic – Эцржцстан Республикасы
The Kazakhstan Republic – Газахыстан Республикасы
The Kirghistan Republic – Гырғызыстан Республикасы
The Latvian Republic – Латвийа Республикасы
The Lithuanian Republic – Литва Республикасы
The Moldavian Republic – Молдавийа Республикасы
The Tadjikistan Republic – Тажикистан Республикасы
The Turkmenistan Republic – Туркмянистан Республикасы
The Russian Republic – Русийа Республикасы
The Ukrainian Republic – Укранийа Республикасы
The Uzbekistan Republic – Юзбьякистан Республикасы

Names of some Asiatic and European States

Afganistan – Əfqanıstan	Greese – Ёунаныстан
Belgium – Белчыка	Irag – Ираг
Bulgaria – Болqariya	Italy – Италийа
Chinese People's Republic – Çin	Sweden – Исвеч
Denmark – Danimarka	Swiss – Исвечря
Finland – Finlandiya	

Metric Equivalents

1 foot – 0,3048 meter	1 kilogram – 2,2046 Lb
1 inch – 2,5400 centimeters	1 ton (200 Lb) – 907,1848 kilograms
1 yard – 0,9144 meter	1 pound – 0,4536 kilogram
1 nute – 1, 6093 kilometers	1 sq. mile – 640 acres.
1 gallon – 3,7883 liters	

Who speaks what where?

Country	Nationality	Language
Argentina	Argentinean	Spanish
Australia	Australian	English
Brazil	Brazilian	Portuguese
Britain	British	English
China	Chinese	Mandarin (also Cantonese)
Egypt	Egyptian	Arabic
France	French	French
Germany	German	German
Greece	Greek	Greek
Holland	Dutch	Dutch
Israel	Israeli	Hebrew
Italy	Italian	Italian
Japan	Japanese	Japanese
Korea	Korean	Korean
Mexico	Mexican	Spanish
Portugal	Portuguese	Portuguese
Russia	Russian	Russian
Saudi Arabia	Saudi Arabian	Arabic
Spain	Spanish	Spanish
Sweden	Swedish	Swedish
Switzerland	Swiss	Swiss-German, French, Italian
Thailand	Thai	Thai
The United States of America	American	English
Turkey	Turkish	Turkish

ƏDƏBİYYAT

1. Cəfərova B.C. İngilis və Azərbaycan dillərində felin zamanlar sistemi. Bakı, “Nurlan”, 2004, 260 c.
2. İngilis dili üzrə 400 mövzu. Bakı, 2006.
3. Musayev O. İngilis dilinin qrammatikası. Bakı, “Maarif”, 1996, 392 c.
4. Nağıyeva H. English. Bakı, “Maarif”, 1971, 313 c.
5. Rəhimov İ. İngilis dilinin praktik qrammatikası. Bakı, “Maarif”, 1966, 313 c.
6. Seyid-zadə N.B. English. Bakı, “Mütərcim”, 2006, 298 s.
7. Verdiyeva Z.H. Learn English. Bakı, “Səda”, 1977, 310 s.
8. Аракина В.Д. Практический курс английского языка. Москва, «Высшая школа», 1985, 423 с.
9. Бархударов Л.С. Практический курс английского языка. Москва, «Высшая школа», 1985, 423 с.
10. Вахмистров В.В. Учебник английского языка. Москва, 1974, 414 с.
11. Иванова И.П. История английского языка. Москва, «Высшая школа», 1976.
12. Матюшкина-Гечке Т.И. Учебник английского языка. Москва, «Высшая школа», 1979, 507 с.
13. Учебный английский языка как второго иностранного языка. Москва, «Высшая школа», 1972.
14. Шах-Назарова В.С. Практический курс английского языка. Москва, «Вечер», 1998, 462 с.
15. Collins Cobuild. English Grammar. 1990.
16. Education in Britain. London, 1989.
17. Gordon E.M., Krylova İ.R. A Grammar of Present Day English. Moscow, 1980.
18. İlyish B. History of the English Language. 1973.
19. Keep up Your English. Moscow, 1975.
20. Kozlovskaya M. Everyday English for Beginners. Moscow.
21. Local Governemnt in Britain. London, 1990.
22. Vlassova T.A. Conversational Practice. Moscow, 1971.

MÜNDƏRİCAT CONTENTS

GİRİŞ KURSU *INTRODUCTORY COURSE*

İngilis dili haqqında məlumat	7
LESSON 1. İngilis sait və samitlərinin xarakteristikası	9
LESSON 2. Vurğulu saitlərin düzgün oxunuşu	12
Grammar: §1-6	
LESSON 3. Sait hərflərin oxunuşu	14
Grammar: §7, 25, 26	
LESSON 4. Sait hərflərin vurğusuz oxunuşu	17
Grammar: §8	
LESSON 5. Hərflər birləşmələrinin oxunuşu	20
LESSON 6. Samit hərflərin oxunuşu	23
Grammar: §9	
LESSON 7. Samit hərflər birləşmələrinin oxunuşu	26
Grammar: §10, 11	
LESSON 8. Sait hərflərin oxunuşu	29
Grammar: §12	

ƏSAS KURS
THE BASIC COURSE

LESSON 1	33
Grammar: §13, 16, 17	
Mətn: “Beginning”	
LESSON 2	40
Grammar: §14, 15	
Mətn: “My Family”	
LESSON 3	47
Grammar: §20, 21, 22, 32	
Mətn: “Our Flat”	
LESSON 4	53
Grammar: §23, 24, 32, 33	
Mətn: “My Working Day”	
LESSON 5	61
Grammar: §30, 31, 38	
Mətn: “Seasons”	
LESSON 6	69
Grammar: §41, 42	
Mətn: “Time”	
LESSON 7	75
Grammar: §18, 19, 37	
Mətn: “At The English Lesson”	
LESSON 8	81
Grammar: §39, 40	
Mətn: “Our University”	
LESSON 9	88
Grammar: §27, 28, 29	
Mətn: “Sport”	
LESSON 10	95
Grammar: §26, 34, 35, 36	
Mətn: “New Year’s Eve”	

<i>Grammar rules</i>	103
<i>Additional Grammar Exercises</i>	170
<i>Additional Reading Materials</i>	196
The map of the World	197
Foreign languages in our life	198
The English language	199
English History	200
Independent Azerbaijan	203
Azerbaijan Constitution	205
War in Azerbaijan	206
March 31 - Day of Genocide of Azerbaijani	208
Economic and Cultural ties of Azerbaijan	209
Baki-Jeyhan Pipeline	210
Black January	211
The National Holidays in Azerbaijan	212
The scientific research work of students in Azerbaijan	214
Baki	215
Moscow	216
Great Britain	218
Higher education in Great Britain	219
Oxford and Cambridge	220
The United States of America	222
History of NATO	224
We stand for peace	225
Workers of our time	226
Atomic Energy	227
Ecological Problems	228
Environmental Pollution	230
ƏDƏBİYYAT	241
DÜZGÜN OLMAYAN FELLƏRİN CƏDVƏLİ	242